

KAHRAMANMARAŞ İSTİKLAL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Cilt 2 • Sayı 2 • Aralık 2024

KİÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

2024/2/2

Menderes Mah. Cumhuriyet Bulvarı 46036. Sokak
No:7 46100 Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş

+90 (344) 400-10 00

sosbil@istiklal.edu.tr

Web:www.istiklal.edu.tr/sbd

Issn:3023-5091

Cilt: 2, Sayı: 2

KIÜ Sosyal Bilimler Dergisi
KIU Journal of Social Sciences

Sayı –2 • Aralık 2024

ISSN: 3023-5901

Sahibi

İsmail BAKAN (KIÜ Rektörü)

Baş Editör

Burcu ERŞAHAN (KIÜ Rektör Yardımcısı)

Editör

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN

Editör Yardımcısı

Hasan Çağlar BAŞOL

Alan Editörleri

İnci Fatma KURTULGAN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye
Oktay DUMANKAYA, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye
Haluk AŞAR, Erciyes Üniversitesi Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye
Emin TOROĞLU, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye
Esra AĞYAR, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye
Arslan DURDU, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye
Melike SOMUNCU, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye
İlker ÖZDEMİR, Çukurova Üniversitesi, Türkiye
Ergün KARA, Osmaniye Korkutata Üniversitesi, Türkiye
Alparsalan GÖZLER, Erciyes Üniversitesi, Türkiye

Dil Editörleri

Melike Sultan ÇİÇEKLER, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye
İpek TAŞDEMİR, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

Teknik-Mizanpaj Editör

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

İstatistik Editörü

Emre Emrullah BOĞAZLIYAN, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

Sekreter

Aslı SAYGI, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Türkiye

Danışma Kurulu

Arif SARIÇOBAN, Selçuk Üniversitesi, Türkiye
Yakup POYRAZ, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türkiye
Aslı ASLAN, Mersin Üniversitesi, Türkiye
Ayhan DOĞAN, Gaziantep Üniversitesi, Türkiye
Şener YILDIRIM, Mersin Üniversitesi, Türkiye
Marella BODUR ÜN, Çukurova Üniversitesi, Türkiye

Sayı – 2, Aralık, 2024

İçindekiler

- 69 **Rabia Elif YAKUT & Bülent bahri KÜÇÜKERDOĞAN**
Araştırma Makalesi / METAVERSE PLATFORMUNDAKİ GİYİM MARKASI REKLAM GÖRSELLERİNİN YAPAY ZEKA TABANLI GÖZ İZLEME YÖNTEMİ İLE ANALİZİ
- 86 **İsmail BAKAN & Mustafa Tuncer OKUMUŞ & Murat DAMARHAN**
Araştırma Makalesi / UMUTSUZLUK, ÖZ SAYGI, SOSYAL BÜTÜNLEŞME, ALGILANAN SOSYAL DESTEK, YAŞAM TATMİNİ, AİLE TATMİNİ İLİŞKİSİ: SOSYAL DESTEK ALAN KİŞİLERDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI
- 100 **Mahmut POLAT & İlkay GÜLER**
Research Article / RELATIONSHIP BETWEEN RESIDENTAL ENERGY CONSUMPTION AND SELECTED MACROECONOMIC FACTORS IN TÜRKİYE
- 115 **Alper ŞAKALAR**
Araştırma Makalesi / KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA GELENEKSEL MÜZİKLERİN KORUNMASI VE YENİDEN İNŞASI ÜZERİNE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME
- 127 **Özel Eren COŞKUN & Mehmet GÜRBAK**
Derleme Makale / PSİKOLOJİK İLK YARDIM: ACİL DURUMLARDA RUH SAĞLIĞININ DESTEKLENMESİ VE KORUNMASI
- 142 **Güneş Seçkin ÖZER**
Derleme Makale / OSMANLI ZAMANINDA KAPADOKYA BÖLGESİNDE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

TAKDİM

Değerli Okuyucular,

Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Aralık sayısına hoş geldiniz. Bu sayımızda, sosyal bilimlerin farklı alanlarında gerçekleştirilen özgün araştırmaları sizlerle buluşturarak bilim dünyasına katkıda bulunmayı hedefliyoruz. Amacımız, akademik bilgi birikimini derinleştirmek ve toplumsal sorunların çözümüne yönelik bilimsel çalışmaları teşvik ederek geniş bir paylaşım platformu sunmaktır.

Dergimizdeki çalışmalarda, güncel toplumsal meselelere ışık tutan makalelerden, tarihi ve kültürel incelemelere, sosyolojik analizlerden ekonomik değerlendirmelere kadar uzanan zengin bir içerik yelpazesi bulacaksınız. Her biri alanında uzman akademisyenlerin kaleme aldığı bu çalışmalar, sosyal bilimlerin daha iyi anlaşılmasına ve derinlemesine incelenmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Dergimizin hazırlanmasında emeği geçen değerli yazarlarımıza, titiz değerlendirme süreçlerini yürüten hakemlerimize ve editör ekibimize en içten teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, dergimizi takip eden ve destekleyen siz kıymetli okuyucularımıza da teşekkür ederiz. Bilimsel bilgiye olan ilginiz ve desteğiniz, dergimizin sürekli gelişimine ve zenginleşmesine büyük katkı sağlamaktadır.

Aralık sayımızın siz değerli okuyucularımıza yeni perspektifler kazandırmasını ve sosyal bilimlere olan ilginizi daha da artırmasını temenni ediyoruz. Keyifli okumalar dileriz.

Prof. Dr. İsmail BAKAN
Rektör
Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi

EDİTÖRDEN

Değerli Araştırmacılar ve Okuyucular,

Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin Aralık sayısına hoş geldiniz. Bu özel sayımızda, sosyal bilimlerin geniş yelpazesine yayılan araştırmaları ve incelemeleri sizlerle buluşturmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Dergimizin bu sayısında, farklı disiplinlerden gelen özgün araştırma makalelerinin yanı sıra toplumsal sorunlara çözüm önerileri sunan çalışmalar ve kavramsal tartışmalara yer verilmiştir. Sosyal bilimlerin dinamik ve sürekli değişen yapısını yansıtan bu makaleler, bilgiye dayalı bir toplum inşa etme çabalarımıza önemli katkılar sağlamaktadır.

Bu sayının hazırlanmasında emeği geçen değerli yazarlarımıza, titiz değerlendirmeleriyle süreçlerimize katkı sunan hakemlerimize ve editör ekibimize içten teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca, dergimizi takip eden ve destekleyen siz kıymetli okuyucularımıza şükranlarımı iletiyorum. İlginiz ve geri bildirimleriniz, bizi daha iyisini başarma yolunda motive eden en önemli güçtür.

Aralık sayımızın sosyal bilimler alanında yeni bakış açıları kazandırmasını ve bilimsel araştırmalara ilham kaynağı olmasını temenni ediyorum. Gelecek sayılarda da sizlerle buluşmayı diliyorum, sağlık ve başarı dolu günler geçirmenizi umut ediyorum.

Prof. Dr. Burcu ERŞAHAN

KİÜ Sosyal Bilimler Dergi Baş Editörü

Aralık 2024, Kahramanmaraş

METVERSE PLATFORMUNDAKİ GİYİM MARKASI REKLAM GÖRSELLERİNİN YAPAY ZEKA TABANLI GÖZ İZLEME YÖNTEMİ İLE ANALİZİ

Rabia Elif YAKUT¹ | Bülent bahri KÜÇÜKERDOĞAN²

¹ Öğr. Gör., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi,
Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0000-0002-2165-0673](https://orcid.org/0000-0002-2165-0673)
Mail: rabiaelifyakut@gmail.com

² Prof. Dr., Hasan Kalyoncu Üniversitesi,
Gaziantep/Türkiye
ORCID: [0000-0002-9418-6576](https://orcid.org/0000-0002-9418-6576)
Mail: bbahri.kucukerdogan@hku.edu.tr

Corresponding Author:
Rabia Elif Yakut

DOI: [10.5281/zenodo.14581992](https://doi.org/10.5281/zenodo.14581992)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2024
Cilt:2
Sayı:2

Öz

Günümüz dünyasında gelişen ve değişen teknoloji ile reklamcılık sektörü de farklı arayışlara girmiş ve yeni yöntemler izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda metaverse tüketiciye en etkili şekilde ulaşma noktasında umut vaat eden farklı ve yenilikçi bir platform olarak görülmektedir. Platformun yeni olması ve markaların bu platformda reklam kampanyalarını yürütürken neye odaklanmaları gerektiğini ve hedef kitlenin ne istediğini henüz kestirememesi bu süreçte nöropazarlamanın devreye girmesine neden olmuştur. Nöropazarlama, reklam iletilişinde aktarılan mesajın hedefe ulaşmış olup olmadığını tespit etmek için kullanılır. Nöropazarlamada kullanılan yöntemlerden biri olan göz izleme yöntemi ile tüketicinin reklam iletilişinde odaklandığı noktalar belirlenmektedir. Çalışmanın amacı metaverse platformuna giren ünlü giyim markalarının web sitelerinde yayınladıkları reklam afişlerinin göz izleme yöntemi ile analiz edilmesi ve elde edilen bulgular doğrultusunda tanıtım afişlerinin verimliliğinin değerlendirilmesidir. Araştırma kapsamında metaverse platformunda yerini alan ünlü giyim markalarının dijital oyun platformlarına yönelik hazırladıkları tanıtım afişlerine ulaşılmıştır. Gucci, Prada, H&M ve Vans araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Çalışmada, gerçek göz izleme verileri ile eğitilen algoritmaların yeni görselleri analiz etmesine dayanan yapay zekâ tabanlı göz izleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın genel bulguları reklam afişlerindeki avatarların yüzlerinin daha çok ilgi gördüğünü ve büyük logo ve metinlerin kullanımının daha etkili olduğunu ortaya koymuştur. Hayatımıza yeni dahil olan metaverse evreninde reklamcılığa dair önemli veriler sunan bu çalışmanın, reklam sektöründe daha etkili ve kişiselleştirilmiş reklam çalışmalarının oluşturulmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Metaverse, Yapay Zeka, Göz İzleme Tekniği, Reklam.

Abstract

In the contemporary world, the rapid evolution of technology has prompted the advertising industry to explore diverse approaches and adopt innovative methods. Within this context, the metaverse emerges as a promising and avant-garde platform for engaging consumers with heightened efficacy. The novelty of the metaverse, coupled with the challenges brands face in forecasting focal points and comprehending the needs of their target audience, has necessitated the integration of neuromarketing into this process. Neuromarketing serves to ascertain whether the intended message conveyed through advertising effectively reaches its target. One such method employed in neuromarketing is eye-tracking, which identifies the focal areas for consumers within an advertisement. The objective of this study is to evaluate the effectiveness of advertisement banners displayed on the websites of renowned clothing brands that have ventured into the metaverse platform, utilizing the eye-tracking methodology, and to assess the efficacy of these promotional materials based on the findings. The research involves the analysis of promotional posters created for digital game platforms by prominent clothing brands operating within the metaverse, with Gucci, Prada, H&M, and Vans constituting the study's sample. An artificial intelligence-based eye-tracking method, leveraging algorithms trained with real eye-tracking data to analyze new visuals, was employed. The general findings of the study reveal that avatars' faces in the advertisements garnered more attention, and the deployment of large logos and text proved more effective. This research, offering significant insights into advertising within the nascent metaverse, is anticipated to contribute to the development of more effective and personalized advertising strategies within the advertising industry.

Key Words: Metaverse, Artificial Intelligence, Eye Tracking Technique, Advertising.

Citation:
Yakut, R. E., & Küçükdoğan, B.B. (2024). Metaverse platformundaki giyim markası reklam görsellerinin yapay zeka tabanlı göz izleme yöntemi ile analizi. *KiÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 69-85. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14581992>.

Giriş

Teknolojinin son yıllardaki hızlı gelişimi birçok sektörde köklü değişikliklere yol açmıştır. Sanal gelişmeler zaman ve mekân kısıtlamalarını ortadan kaldırmış ve insanlar artık eğitimlerini istedikleri yerde alabilir, işlerini uzaktan yönetebilir ve dünya genelinde çeşitli ürünlere kolaylıkla erişebilir hale gelmiştir. Bu durum, kültürlerarası iletişimi artırarak bireylerin bilgiye daha açık ve dinamik hale gelmelerine olanak tanıyan global bir köy (McLuhan,2001) haline gelmemize neden olmuştur. Bireyler, her konuyla ilgili bilgiye artık iletişim araçları sayesinde kolaylıkla ulaşabileceği global bir köyde yaşamaktadır. İletişim araçlarındaki bu ilerleme insanların sadece bilgiye kolay ulaşmasına değil, nasıl düşünmesi gerektiğine de etki etmektedir (Erdoğan & Alemdar,2002). Bu dönüşümden etkilenen sektörlerden biri de reklamcılık sektörüdür. Alışveriş sektöründeki sanal mağazalara yönelim, online ödemeler, kişiselleştirilmiş öneri algoritmaları gibi daha önce görülmemiş yeniliklerin yaşanması markaları değişikliğe zorlamıştır. Teknolojinin bu hızlı gelişimi ile markalar yeni ve etkili yöntem arayışlarına girmişlerdir. Dijital medyanın bireylerin yaşamında önemli bir rol oynaması nedeniyle, markalar da bu durumu göz önünde bulundurarak alışkanlıklarını değiştirmeye başlamış ve dijital medyada daha fazla görünürlük sağlamak için yeni platformlara yönelmişlerdir.

Hızla değişen bu teknoloji, iletişim ağını etkileyerek bireylerin tüketim alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Evrene uyum sağlamak için değiştirilen bu tüketim alışkanlıkları insanların toplumsal, ekonomik, siyasal, ruhsal ve ekonomik olarak hayatlarını etkilemiştir. Bu sebeple, insanların tutum ve davranışlarını etkileyen reklam iletileri de bu değişimin bir parçası olmuştur (Küçükeroğan, 2005 :7). Bu bağlamda, metaverse tüketiciye hızlı ve etkili bir şekilde ulaşmayı vaat eden bir platform olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerçeğe en yakın ortamın sunulduğu metaverse platformu, markaları yatırım yapmaya ve ürünlerini bu platformlara taşımaya itmiştir. Bu bağlamda reklamcılık sektörünün ve markaların dikkatini çeken metaverse platformu, hedef kitleye ulaşmak için en etkili yollardan biri olarak tüm dikkatleri üzerine çekmiştir. Markaların tüketici ile etkileşiminin yüksek olduğu metaverse platformunda, insanların markaları görmeleri tüketici açısından etkili bir yoldur. Reklam verenler içinse hem daha az maliyetli hem de tüketiciye hızlı ulaşmak açısından etkilidir. Bu açıdan ünlü markalar hızlı bir şekilde metaverse platformunda yerini almaya çalışarak tüketiciyi etkilemeyi hedeflemektedir. Fakat bu platformun yeni olması ve metaverse 'deki hedef kitlenin beklentilerinin henüz tam olarak çözümlenememesi markaların stratejilerini planlarken belirsizliklerle karşı karşıya kalmalarına neden olabilir. Metaverse 'de kullanıcı davranışlarını anlamak şu an için oldukça karışık ve zor gözükmektedir. Dinamik bir ortam olan metaverse platformunda en etkili reklam formatını, görselini ve iletilerini belirlemek için zamana ihtiyaç vardır.

Bu bağlamda, çalışmamızın bulguları metaverse platformundaki reklam afişlerinin etkileşimini ve tüketici davranışlarını anlamak açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma, insanların metaverse' deki reklam afişlerinde neye odaklandığını, hangi öğelerin dikkat çektiğini ve görselde hangi iletilerin daha çok ilgi gördüğünü çözümlenmeyi hedeflemektedir. Bu veriler, markalara metaverse reklamlarını daha etkili bir şekilde tasarlama ve hedef kitlelerine daha etkili bir şekilde ulaşma konusunda kılavuzluk edebilir. Araştırmanın bulguları, markalara metaverse reklamlarını optimize etme, içerik stratejilerini ayarlama ve tüketici taleplerine daha iyi cevap verme konusunda değerli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca, metaverse platformunda reklam verme konusunda belirsizlikleri azaltarak markalara daha güvenli bir yol haritası sunmayı ve metaverse evreninde başarılı bir şekilde yer alabilmeleri konusunda rehberlik etmeyi amaçlamaktadır.

Göz izleme teknolojisi sayesinde katılımcıların internet sayfası, poster, ürün paketi, süpermarket rafı, dergi ya da TV reklamı gibi baktığı yerlerdeki özel alanlar belirlenir ve nereye ne kadar ve ne zaman baktığını gösteren bir veri oluşturulur (Özdoğan, 2008). Markalar, göz izleme yöntemi ile yapılan araştırma sonuçlarını kullanarak etkili iletişim ve tasarım stratejileri belirlemede ve tüketiciye daha hızlı ulaşabilmektedir. Bu bağlamda, metaverse platformuna yeni girecek markalar için bu çalışma bir öncü ve yol gösterici niteliğinde olacaktır. Yapay zekâ tabanlı bu algoritma ile belirlenen reklam afişlerinde tüketicinin dikkatini çeken ve görsellerin odak noktasını oluşturan bölümler belirlenerek reklam verenlere yol gösterici olması hedeflenmiştir. Metaverse evreninde hedef kitleyi tam olarak anlamak zor

olduğundan, gerçek katılımcılardan veri toplamak Şu anda güçtür. Bu nedenle, bu program aracılığıyla elde edilen bulguların daha etkili olacağı düşünölmektedir. Analiz kapsamında kullanılan bu algoritma, Massachusetts Teknoloji Enstitüsü tarafından teste tabi tutulmuş ve gerçek veriler ile karşılaştırılmıştır. Bu algoritmadan alınan 300 görsel ile gerçek verilerin sonuçları karşılaştırıldığında %96 oranında eşleşme olmuştur (Attention Insight, 2023). Bu araştırma ile metaverse platformu için pazarlama süreçlerinde nöropazarlamanın da bir parçası olacağı göröüşüne varılmıştır.

Çalışmada öncelikle metaverse, nöropazarlama ve göz izleme yöntemi açıklandıktan sonra markaların reklam görselleri göz izleme yöntemi ile incelenmiştir. Metaverse platformunda yer alan markalar için, reklam stratejilerini geliştirmek ve hedef kitlelerini daha iyi anlamak adına önemli bir çalışma olduğu düşünölmektedir. Bu bağlamda, yapay zekâ tabanlı göz izleme teknolojisinin reklam görsellerinin analizinde kullanılması bu markalara daha etkili görseller oluşturmak adına yol gösterici olabilir.

Popülerliği her geçen gün artan metaverse ile ilgili çalışmalara baktığımızda, metaverse terimini anlamaya yönelik çalışmaların çoğunlukta olduğunu görmekteyiz (Bourlakis vd., 2009; Damar, 2021; Jeon & Jung, 2021; Lee, 2021; Bilgici & Şişman, 2022; Eyüboğlu, 2022; Gönölal, 2022; Baltacı, 2023). Alanda, "metaverse reklamcılığı" üzerine yapılan çalışmalar olsa da göz izleme yöntemi ile metaverse platformundaki reklam kampanyalarının analizini yapan çalışmaya rastlanmamıştır. Bu araştırmanın metaverse reklam afişlerini yapay zekâ tabanlı algoritma kullanarak çözümlemesi açısından öncü bir çalışma olacağı düşünölmektedir.

Metaverse

Sarmal medya, kullanıcıyı gerçekçi ve etkileşimli bir deneyim aracılığıyla içine çekerek algısını kapsamlı bir şekilde kontrol eden medya türlerinden biridir. Bu medya türünün temel amacı, kullanıcıya üç boyutlu bir ortam sunarak dijital ortamda fiziksel olarak varmış gibi bir his yaratmaktır. Sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR) ve karma gerçeklik (MR), video oyunları, simölasyonlar gibi medya biçimlerini içerebilir. Sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR) ve karma gerçeklik (MR) teknolojilerinin birleşimi ile de sarmal medyanın en ileri teknolojisini oluşturan XR (Extended Reality, Genişletilmiş Gerçeklik) teknolojisini görmekteyiz. XR teknolojisi, fiziksel ve sanal dünya arasındaki çizgiyi en aza indirerek daha geniş bir spektruma yayılmasını sağlamaktadır. Sarmal medyanın gelişiminde bir sonraki adım ise metaverse'dür. Sarmal medyanın altında değerlendirdiğimiz metaverse uygulamasının temelini, fiziksel ve sanal XR teknolojisi oluşturmaktadır (Arıkan,2023:5).

Farklı platformdan izleyicileri ve ögeleri bir araya getiren bir platform olan metaverse, son yıllarda tüm dünyada hızla yayılmaktadır (Ayaz & Ersöz, 2022). Metaverse terimi, 2020 yılında teknoloji dünyasında popülerlik kazansa da aslında kökeni 1990'lara dayanmaktadır. Bu terim, ilk olarak 1992 yılında Neal Stephenson'ın "Snow Crash" adlı romanında ortaya çıkmıştır. Kavramın esin kaynağın olan Stephenson'ın romanında başlangıçta yalnızca avatarların bulunduğu sanal bir dünya için kullanılmıştır (Jung vd., 2021). Facebook CEO'su Mark Zuckerberg'in 28 Ekim 2021'de şirketin adını Meta olarak değiştirmesiyle, metaverse kavramı daha da yaygınlaşmış ve sanal evrene yapılan yatırımlar artmıştır.

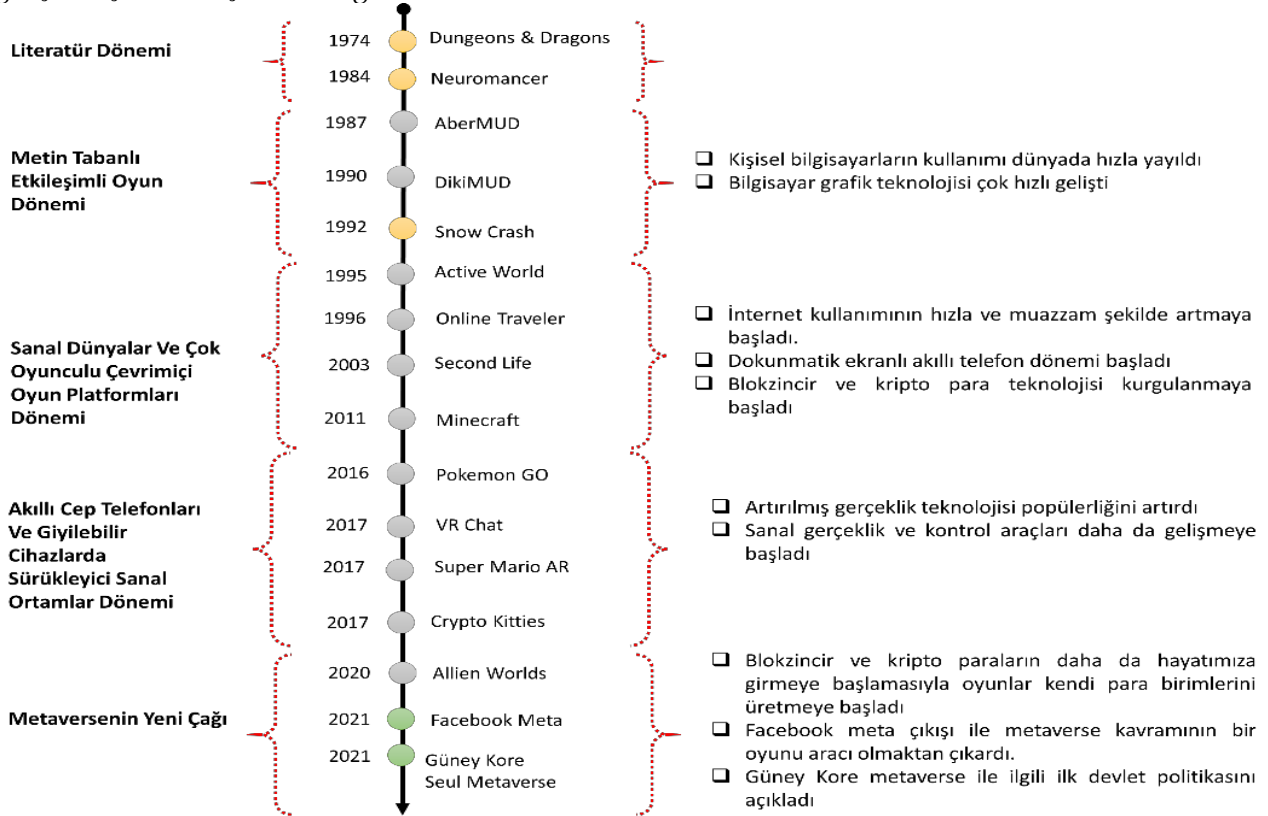
Metaverse kavramı, birçok insanın internetin geleceğine dair bir vizyon olarak gördüğu bir konsepttir. Bu kavram, insanların fiziksel dünyada yaşayamayacakları deneyimleri sanal bir ortamda paylaşabilecekleri, dijital ikizler veya avatarlar aracılığıyla etkileşimde bulunabilecekleri bir sanal dünyayı ifade eder. Bu sanal dünyaya erişim, sanal gerçeklik (VR) ekipmanları ve artırılmış gerçeklik (AR) gözlükleri gibi teknolojiler aracılığıyla sağlanır (Baltacı, 2023: 473).

Sosyal medyanın önemli yatırımlarından biri olan Facebook'un adını Meta olarak değiştirmesi, metaverse kavramının daha geniş bir şekilde duyulmasını sağlamıştır (Bilgici & Özkök, 2022). Metaverse kelimesi *meta* ve *verse* kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. *Meta* kelimesi eski Yunancada "öte" anlamına gelirken *verse* kelimesi de universe yani "evren" olarak ifade edilmektedir. Kısaca metaverse, fiziksel dünyanın ötesinde bir sanal dünyayı temsil etmektedir. Ancak, bu sanal dünyada aslında fiziksel ve dijital dünya bir arada bulunmakta ve internet dünyasından farklı olarak da 3D görüntüler sunmaktadır.

Snow Crash adlı romandan sonra bu dijital dünyayı tasvir eden en ikonik çalışmalardan biri de Ready One Player kitabıdır. Bu kitapta, insanların sanal gerçeklik yoluyla dijital dünyada gerçek dünyadaki gibi zaman geçirdiklerini, etkileşim kurabildiklerini ve istediklerini yapabildikleri tasvir edilmektedir (TRT Haber, 2022). Ernest Cline tarafından yazılan ve daha sonra Steven Spielberg tarafından filme çekilen bu distopik eserde, 2045 yılında gerçekleşeceği varsayılan olaylar konu alınır ve insanlar Dünya'yı saran sorunlardan kaçmak amacıyla The Oasis isimli sanal bir evrene sığınır. Kullanıcılar, bu dijital dünyaya ulaşmak için bir sanal gerçeklik gözlüğü ve dijital ortamdaki nesnelere tutma imkânı sağlayan eldivenler kullanmaktadır.

2003 yılında karşımıza çıkan Second Life oyununda da insanlar avaturları ile alışveriş yapıp gerçek hayattaki gibi bir gün geçirir ve Linden Dollars kullanarak ödeme yapmaktadırlar (Bulut vd., 2022: 262). İnternetin evrimiyle birlikte popülerlik kazanan ve günümüzde sanal dünyalar, oyunlar, sosyal platformlar ve artırılmış gerçeklik uygulamaları ile geniş bir kullanıcı kitlesine hitap etmektedir.

Sanal ortam olarak tanımlanan metaverse dünyasının gelişiminde etkili olan faktörleri tarihsel gelişimi içerisinde Şekil 1'de görebiliriz.

Şekil 1. Metaverse dünyasının gelişiminde etkili olan olayların tarihsel gelişimi

Kaynak: (Lee vd., 2021, s.4 eserinden derlenmiş ve yorumlanmıştır, akt. Damar, 2021)

Moro-Visconti (2022) metaverse'ü dijital ikizlerimizin olduğu ve 3D görüntülerle sanal dünyada gerçek zamanlı etkileşime girebileceğimiz, NFT'ler (nonfungible tokens) üzerinden satışlar ve alımlar gerçekleştirebileceğimiz yeni bir dünya olarak tanımlamaktadır (ss. 1-2). Takas edilemez jetonlar (NFT'ler) metaverse'ün işlevselliği ve popülerliğinde önemli bir etkisi olan bir dijital varlık türüdür. NFT'ler, kripto para birimi için kullanılan aynı blok zincir teknolojisi temelinde güvenli bir dijital varlık şeklidir. NFT, sadece bir para birimi yerine bir sanat eseri, bir şarkı veya dijital gayrimenkulü temsil edebilir. Bir NFT, sahibine metaverse içinde satın alınabilir veya satılabilir bir tür dijital senet veya mülkiyet kanıtı sağlar (Baltacı, 2023: 477). Metaverse'ün geleceği, sanal ve artırılmış gerçeklik gibi teknolojik ilerlemeler ve kullanıcıların benimsemesiyle şekillenecek ve belirli standartların geliştirilmesiyle birlikte daha fazla entegrasyon ve etkileşim sağlayabilecektir.

Metaverse, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojileri kullanılarak oluşturulan, kullanıcıların etkileşimde bulunabileceği, yaratıcı içerikler üretebileceği ve diğer kullanıcılarla etkileşime geçebileceği bir dijital ekosistem veya sanal evren olarak tanımlanır. Bu kavram, genellikle üç boyutlu (3D) sanal ortamları içerir ve kullanıcıların bu ortamlarda varlık göstermelerine olanak tanıyan dijital avatarlar aracılığıyla etkileşime girmelerini sağlar. Metaverse, sadece oyunlarla sınırlı olmayan bir kavramdır; aynı zamanda iş, eğitim, sanat, alışveriş ve sosyal etkileşim gibi çeşitli alanlarda da kullanılabilir. Kullanıcılar, gerçek dünyadaki gibi sanal dünyalarda dolaşabilir, etkileşimde bulunabilir ve çeşitli dijital deneyimler yaşayabilirler. Mevcut durumda, Roblox, Decentraland ve Minecraft gibi oyun platformları tarafından sunulan metaverse deneyimlerine, tarayıcılar veya mobil cihazlar aracılığıyla da erişim sağlanabilmektedir. Her geçen gün yaygınlaşan bu platform, Roblox'un (oyun platformu) halka açılmasından ve Facebook'un adının meta olarak sunulmasından sonra markalaşmaya başlamıştır (Shapiro, 2021). İnternetin yaygınlaşması ve dijital teknolojinin gelişimi ile metaverse yatırımları ve markaların reklam faaliyetlerini yürütmek için kullandıkları bu platform daha da popüler olmaya başlamıştır. Çoğu kullanıcı için yeni bir platform olsa da markalar hızlı bir şekilde benimseyerek reklam kampanyalarını bu platformda da yürütmeye başlamışlardır. H&M, Dyson, Clinique, Coca-Cola, Nike, Gucci, Vans, Prada, McDonalds gibi metaverse'de yerini alan öncü markalar örnek olarak gösterilebilir.

Metaverse, Metaverse Group gibi yeni şirketlerin dijital ürünler sunması için fırsatlar yaratırken, yerleşik fiziksel şirketler de bu sürece dahil olmaktadır. Örneğin, Nike, NFT'ler, blok zinciri kimlik doğrulaması ve artırılmış gerçeklik kullanarak türünün tek örneği olan sanal spor ayakkabılarını ve dijital eserler üreten bir startup olan RTFKT'yi satın almıştır. RTFKT, web sitesinde "*metaverse'de doğduğunu ve bugüne kadar hissiyatını bunun belirlediğini*" söylemiştir. Satın alma öncesinde Nike, sanal spor ayakkabılar ve giysiler yaratmaya ve satmaya yardımcı olmak için yedi ticari marka başvurusunda bulunmuştur. Nike ve Roblox, Nike hayranlarının oyun oynayabileceği, bağlantı kurabileceği ve avatarlarını sanal kıyafetlerle giydirebileceği dijital bir dünya olan "Nikeland" için de ortaklık kurmuştur (Tucci, 2022).

Metaverse platformunun büyük bir bölümünü reklamlar oluşturmaktadır. Nvidia Omniverse, Microsoft, Apple, Facebook horizon gibi markaların bu evrene yatırım yapmaları, Coca Cola, Gucci, Nike gibi markaların NFT satarak metaverse evreni üzerinden tüketiciye ulaşma hedefleri bu evrenin gelecekte daha da aranan bir yer olacağının göstergesidir (Kim, 2021: 141). Aralarında Gucci, Vans, Balenciaga, Ralph Lauren ve Burberry'nin de bulunduğu birçok moda markası 2020 yılında VR mağazaları açmıştır. Sanal mağazalar, NFT ürünleri ve marka-oyun ortaklıkları gibi bu son girişimler, eksiksiz bir "meta- ticaret deneyiminin" habercisidir (Mcdowell, 2021). Markaların reklam faaliyetlerini yürütmek ve etkileşimi daha rahat görebilecekleri bu platformun reklam verenler için maliyetinin düşük olması da diğer bir avantaj olarak görülebilir.

Ünlü moda markalarının metaverse platformlarını tercih etmesinin arkasında yatan nedenler arasında, kitlelerle tamamen yeni bir etkileşim biçimi kurmak, daha geniş bir hedef kitleye ulaşmak ve müşteri etkileşimini artırmak amacı yatmaktadır. Moda markaları metaverse'de yeni nesil deneyimler yaratarak daha geniş pazarlara hitap etme şansı bulmaktadır. Gençlerin yoğunlukta olduğu bu grupta, lüks markalar moda etiketleriyle etkileşime girmektedir. Gucci'nin Roblox'taki "Gucci town" ile metaverse'e girmesi ve 20 milyon ziyaretçi tarafından etkileşim alması bunun en iyi örneğidir. Diğer bir kullanım sebebi ise moda endüstrisine yön vermesi, tasarımcıların yaratıcı olma ve kendilerini ifade etme imkanı bulduğu düşük maliyetli bir platform olmasıdır. Bundan dolayı, metaverse yaratıcılıklarını ortaya çıkarmalarına ve kısıtlama olmaksızın tasarım yapmalarına yardımcı olur. Moda markaları, fiziksel dünyada mümkün olmayabilecek yeni stil ve tasarımları deneyebilir. Bazı avangart moda tasarımcıları dijital giysiler tasarlamak için sıvı altın, su, ateş veya duman gibi kumaşlar kullanarak hayal gücünü istediği gibi modaya yansıtabilmektedir. Ayrıca, hazırlanan bu yaratıcı tasarımlar metaverse teknolojisi sayesinde 360 derecelik sanal deneyimler oluşturmasına olanak tanıyarak moda markalarının koleksiyonlarını sergilemeleri için yeni yollar sunmaktadır. Örneğin, 3D pistlere sahip dijital moda şovları, pop-up mağazalar veya özenle tasarlanmış çevrimiçi showrooomlar düşük maliyet ile de markaları kendine çekmektedir. Bu deneyimleri oluştururken de benzersiz dijital giysi ve aksesuarlar yaratma fırsatları sunarak moda markalarının müşterilerle daha derin bir düzeyde bağlantı kurmasına da olanak tanımaktadır. Fiziksel dünyada modayı bireyler için özelleştirmek oldukça sınırlıdır. Ancak,

bir avatar için kıyafet seçiminde en küçük ayrıntıya kadar dijital kitlesel özelleştirme, kullanıcıların bireyselliklerini sergilemelerine ve kullanıcı tarafından oluşturulan içerik miktarını artırmalarına yardımcı olabilir. Metaverse'de deneyimler oluşturan ve müşterilerle etkileşime giren moda markaları, tüketici davranışlarını, alışkanlıklarını ve ürün yakınlığını anlamak için zengin verilere sahip olacaktır. Örneğin, dijital mağazalar kullanıcı hareketlerini ve etkileşimlerini takip ederek alışveriş tercihlerini çözebilir, müşterileri segmentlere ayırabilir ve onları daha kişiselleştirilmiş deneyimlerle buluşturabilir (Petkov, 2023). Metaverse, yukarıdaki saydığımız özelliklerinden dolayı özellikle ünlü giyim markaları için özel bir platform olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre tüketicilerin yüzde 59'u günlük aktivitelerini metaverse platformuna taşıma konusunda da heyecanlı olduğu görülmektedir (İçözü,2022). Metaverse, gelecekte internetin şeklini belirleyecek önemli bir alan olarak tanımlanmakta ve bu alana yönelik projeler milyon dolarlık yatırımlarla desteklenmektedir. Giyim sektörü, metaverse' de sadece mağaza açmakla kalmayıp aynı zamanda avatarlar için özel olarak tasarlanmış giysileri sanal dünyada satışa sunmaktadır. Gucci, Vans, H&M gibi ünlü giyim markaları çevrimiçi oyun platformu olan Roblox ile platformlarda yerini almış ve tüketicilere avatarlarını kişiselleştirdikleri sanal mağaza deneyimi yaşatmıştır.

Nöropazarlama ve Göz izleme Yöntemi

Reklam veren markaların hedefi, tüketiciyi etkilemek, ikna etmek ve satın alma davranışını geliştirmektir. Ariely ve Berns (2010) pazarlamanın esas amacını ürünleri tüketicinin ilgi ve isteklerine uygun haline getirme davranışı olarak ifade etmektedir. Bu süreçte tüketicinin beklentileri, istekleri, neye değer verdikleri ve neye odaklandıklarını bilmek reklam verenin hedefine ulaşmasını kolaylaştıracaktır. Bu açıdan bakıldığında reklam veren firmalar birçok testler yaparak ve pazar araştırmalarına girerek tüketicisini ve hedef kitlesini tanımaya çalışmaktadır (s. 284).

Nöropazarlama bu aşamada firmaların işini kolaylaştırmakta ve hedefe ulaşmasında yardımcı olmaktadır. Nöropazarlama, tüketicilerin beyin aktivitelerini ve sinir sistemlerini inceleyen bir pazarlama dalıdır. Beynimiz reklamları izlerken nasıl tepki veriyor, neye odaklanıp neye odaklanmıyor veya neler dikkatini çekiyor gibi sorulara cevap bulabilmek ve bulguları sayısallaştırabilmek için nörobilim tekniklerini ve teknolojilerini kullanabiliriz. Bu alan, nörobilim prensiplerini kullanarak tüketicilerin duygusal tepkilerini, davranışlarını ve karar alma süreçlerini anlamayı amaçlar. Nöropazarlama, geleneksel pazarlama araştırmalarının ötesine geçerek, insan beyninin altındaki bilinçdışı faktörleri anlamaya çalışır. Nöropazarlama teknikleri arasında beyin görüntüleme (MRI ve fMRI gibi), elektroensefalografi (EEG), deri iletkenliği ölçümü ve göz takibi gibi metodolojiler bulunabilir. Bu teknikler, tüketicilerin bir ürünü veya markayı nasıl algıladığını, hangi reklam stratejilerinin daha etkili olduğunu ve satın alma kararlarını nasıl verdiklerini anlamak için kullanılır.

Nöropazarlama tarihinde kayda değer bir dönüm noktası vardır. Bu dönüm noktası Read Montague tarafından 1975'te gerçekleştirilen ve "Pepsi Challenge" olarak adlandırılan deneydir. Neurofocus, reklamcılık ve nörobilim alanlarına yenilikçi fikirler ve bilgiler sunan ve bu alanda önde gelen bir pazar araştırma şirkettir. Neurofocus'un önemli müşterileri arasında Google, Intel, PayPal, HP, Disney, Pepsi ve Microsoft gibi dünya çapındaki lider şirketler bulunmaktadır. Harvard ve Berkeley gibi önde gelen üniversitelerle iş birliği yapan bu şirket büyük bir profesyonel ekibe sahiptir. Şirket, otomotiv ticareti, gıda ve içecek, finans, perakende ve internet hizmetleri gibi çeşitli sektörlerle hizmet vermektedir. (Yazıcı Özdemir & Yıldırım, 2022: 117).

Pazarlama bilimi ve nörobilim, insan davranışlarını öngörmek için farklı yöntemleri kullanır. Pazarlama, tüketici davranışlarını gözlem, anket, mülakat ve deney gibi yaygın tekniklerle analiz ederken; nörobilim, sinir sistemi ve insan davranışlarındaki değişimleri psikolojik ve fizyolojik değişkenlerle incelemektedir. Nöropazarlama ise her iki disiplini birleştirerek tüketici tutum ve davranışlarını, karar verme sürecindeki bilinmeyenleri ortaya çıkarmayı ve eksik kısımları tamamlamayı amaçlar (Hubert & Kenning, 2008: 273).

Aytekin ve Kahraman (2014) nöropazarlamanın ana amacını şu şekilde açıklamıştır: Herhangi bir pazarlama uyarısına karşı gösterilen tepkileri ölçerek analiz etmek ve bunun aracılığıyla tüketici tutum ve davranışlarını belirlemek ve etkilemektir. Duyusal uyarıcıları, sinir sistemi iletimini ve beyindeki

yorumlama süreçlerini inceleyen nöropazarlama, tüketici davranışlarını etkileyen dikkat, duygusal bağlılık ve hatırlanabilirlik gibi faktörleri ölçmeye çalışır (s. 50).

Bu ifadeleri anlamak için en önemli duyu organlarımızdan biri de gözdür. Bireylerin odaklandıkları yerleri belirleyerek bu süreci nesnel bir şekilde ortaya koyan göz izleme yöntemi reklam veren markalar için ideal bir yöntem olarak görülmektedir (Nakatani & Pollatsek, 2004: 1228). Göz izleme yöntemi kullanılarak, göz hareketleri üzerinden elde edilen veriler, katılımcıların odaklandıkları noktaları, bu noktalara ne kadar süre baktıklarını ve yüzde olarak hangi noktalara odaklandıklarını anlama imkânı sağlar. Bu veriler, yazılımlar aracılığıyla sayısal formatta elde edildikten sonra, görsel olarak sunulabilir.

Hür ve Kumbasar'a (2011, akt. Palabıyık, 2019) göre pazarlama araştırmalarında göz izleme yönteminin kullanılmasının sebepleri:

- Hedef kitlenin tanınması,
- Tasarım ve kampanyaların verimliliğinin test edilmesi,
- Web sitelerinin verimliliğı ve kullanımının ölçümlenmesi,
- Alışveriş alışkanlarının tespit edilmesi ve bu alışkanlıklara yönelik aksiyonların belirlenmesidir.

Göz izleme yöntemi, kullanıcıların reklamlar üzerindeki odak noktalarını belirlemek için kullanılan bir stratejidir. Bu çalışmada, göz izleme yöntemi ile elde edilen verilerden sıcaklık haritaları ile katılımcıların odaklandıkları noktalar belirlenmeye çalışılmıştır. Sıcaklık haritaları gözlerin en çok odaklandıkları noktaları belirlemektedir. Bu şekilde markalar reklamlarda tüketicinin ne istediğini anlamaya çalışmaktadır. Böylece, markaların hedef kitlelerinin ilgi alanlarını ve tepkilerini anlamalarına yardımcı olabilmektedir.

Nöropazarlama da göz izleme yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalara bakıldığında (Toker, 2019; Tayfun & Öçlü, 2015; Akgül, 2017; Yaman vd., 2018) metaverse platformunda tanıtım yapan markaların reklamlarını göz izleme yöntemi ile inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bundan dolayı, bu çalışmanın bulgularının bahsi geçen eksikliğın tamamlanması konusunda yürütülecek olan çalışmalara örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Gucci, Prada, H&M ve Vans gibi ünlü giyim markalarının Metaverse platformunda yer almak için oluşturdukları reklam afişlerini göz izleme yöntemiyle analiz etmektir. Bu markaların reklam iletileri, gerçek göz izleme verileriyle eğitilen yapay zekâ algoritmaları kullanılarak incelenmiştir. Analizler sonucunda elde edilen bulgular, metaverse pazarlama perspektifinden reklam afişlerinin etkinliğini değerlendirmek adına önemli bir temel oluşturacaktır. Reklam afişlerinin ısı haritaları oluşturularak iletiler görselleştirilmiş, bu sayede markaların Metaverse platformunda nasıl bir etki bıraktığı detaylı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmada yapay zekanın kullanılmasından dolayı araştırmanın özgün ve yenilikçi olduğu düşünülmektedir.

Metaverse'de bulunan markalardan sadece giyim markalarının seçilmesinin nedeni, McKinsey & Company tarafından yapılan bir ankete göre, tüketiciler Metaverse'ün en çok perakende sektörüyle (yani alışverişle) ilgilenmektedir (Aiello vd., 2022). Bu nedenle giyim markaları, dijital müşterileri çekmek için fiziksel ve sanal ortamlarda yeni konseptleri ve medyaları test etmektedir (WGSN Insight Team, 2022). Moda ile ilgilenen tüketicilerin diğer sektörlerle göre trendleri takip etme, daha fazla bilgiye dikkat etme ve estetik değere sahip oldukları için (Andrews & Shimp, 1990; Gordon vd., 1998) çalışmamızda ünlü giyim markalarının reklam görselleri kullanılmıştır. Bu çalışmanın önceki araştırmalardan farkı, metaverse de yer alan giyim markalarının reklam görsellerinin yapay zekâ tabanlı göz izleme yöntemi ile izlenmesidir.

Araştırmanın Yöntemi ve Örneklemi

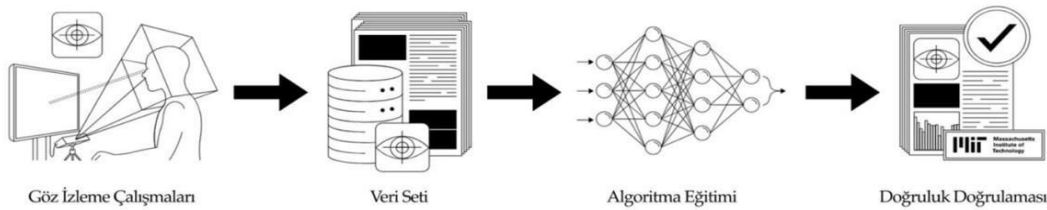
Araştırma metaverse platformunda bulunan ünlü giyim markalarının metaverse platformuna özel hazırladığı reklam afişlerinin incelenmesini ve göz izleme yöntemiyle odak noktaların belirlenmesini içermektedir. Çalışmada doküman inceleme metodundan yararlanılmıştır. Dokümanlar incelenirken

insanların ilgi alanlarını, beğenilerini ve beğenmediklerini araştırmak için yaygın kullanılan göz izleme yöntemi (Kröger, Lutz, Müller, 2020:232) tercih edilmiştir. Göz izleme yöntemi ile insanların görsellere olan ilgisi doğal bir şekilde gözlemlenebilir (Eckstein, Guerra-Carrillo, Singley, & Bunge, 2017). Bu bağlamda metaverse platformu yeni bir platform olduğundan ve kullanıcı profilleri hakkında çok net bilgiler olmadığı için yapay zekâ tabanlı göz izleme yöntemi kullanılmış ve odak noktaları ısı haritalarıyla kesinleştirilerek veriler analiz edilmiştir.

Metaverse platformuna özel reklam görseli hazırlayan markalar çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Çok fazla reklam afişi paylaşılmadığından amaçlı örneklem yöntemi ile her markanın görseli alınmış ve görsel davranışı analiz etmek için kullanılan standart fizyolojik tekniklerden biri olan göz izleme yöntemi (Hwang & Lee, 2017) ile incelenmiştir. Gucci, Prada, H&M ve Vans markaları araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Metaverse, moda markalarına dijital ortamlarda çeşitli yaratıcı deneyimler sunma imkânı sağlayarak, geleneksel sınırları aşan bir pazarlama potansiyeli sunmaktadır. Moda markaları, metaverse üzerinde 360 derecelik sanal deneyimler oluşturarak koleksiyonlarını geniş bir kitleye sergileyebilirler. Ayrıca, 3D pistlere sahip dijital moda şovları, pop-up mağazalar veya özenle tasarlanmış çevrimiçi showrooomlar düşük maliyetle markalarını tanıtmaya ve tüketici çekme konusunda avantaj sağlar. Metaverse üzerinde benzersiz dijital giysi ve aksesuarlar yaratma olanağı, moda markalarına yaratıcılıklarını sergileme ve tüketicilere özgün alışveriş deneyimleri sunma şansı verir. Bu bağlamda, metaverse, giyim markaları için sadece ürünlerini sergilemenin ötesinde, tüketici ile etkileşim ve bağ kurma açısından önemli bir platform haline gelmiştir. Bu nedenle, metaverse'ün sunduğu dijital yenilikler, giyim markaları için çekici ve rekabet avantajı sağlayan bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bundan dolayı çalışmamızın örneklemini metaverse platformunu ilerleyen zamanlarda daha da çok kullanacak olan giyim markaları oluşturmaktadır.

Metaverse'e entegre olma çabasında olan ve burada varlık göstermeyi hedefleyen önde gelen markalar, bu amaçları doğrultusunda çeşitli reklam stratejilerine başvurumaktadırlar. Sanal evrende hedef kitlesini henüz tanımayan markalar için reklam kampanyaları oluşturmak, başlangıçta zorlu bir süreç olabilir. Yeni bir platformda, hedef kitlenin reklamlardan beklentilerini ve odaklandıkları alanları belirlemede güçlük çeken markalar için, geleneksel yöntemlerle veya anketler aracılığıyla veri toplamak etkili olmayabilir. Çünkü henüz bu ortamda bulunan kitle, kendilerinin bu metaverse' deki reklamlardan beklentilerini belirleme konusunda bilgi sahibi olmayabilir ve bu konuda farkındalık düzeyleri düşük olabilir. Bu düşünce ile çalışmamız, yapay zekâ tabanlı göz izleme aracı "Attention Insight" ile gerçekleştirilmiştir.

Yapay zekâ tabanlı göz izleme aracı olan "Attention Insight" programı web tabanlı bir program olmakla birlikte Uluslararası Nöropazarlama Bilim ve İş Birliği Derneğı (NMSBA) üyesi bir laboratuvardan elde edilen 70.000 adet göz izleme testi ile eğitilen bir algoritma kullanılmaktadır. Bu şekilde algoritmalarla derin öğrenme şeklinde görselleri doğrudan analiz etmektedir.

Şekil 2. Yapay Zekâ Tabanlı Göz İzleme Yöntemi

Kaynak: (Yüksek,2023)

Şekil 2'de gösterildiğı üzere yapay zekâ kullanılarak yürütölen bu çalışmada göz hareketlerini algoritmaya dökme süreci gösterilmiştir. Bu analiz aracı Massachusetts Teknoloji Enstitüsü tarafından test edilmiş ve ısı haritalarında %92,5 doğrulukla eşleştirilmiştir. Tüm tasarım türlerinde ısı haritaları %90-96 doğruluk oranı ile yapay zekâ ve gerçek göz takibi ısı haritaları ile eşleştiğı görölmüştür. Attention Insight algoritması, göz izleme çalışmalarından elde edilen yaklaşık 70.000 bireysel katılımcı veri seti ile eğitilmiştir. Kaynaklar tescilli ve açık kaynaktır. Katılımcıların %58'i kadın, %42'si ise erkektir.

Katılımcılar 21-30 yaş aralığındadır. Katılımcılar Amerika ve Avrupa'dan seçilmiştir. Çalışmada kullanılan ısı haritaları Evrişimsel Sinir Ağı (CNN) adı verilen derin öğrenme algoritması tarafından üretilmektedir. Biyolojik beyinden esinlenen bir mimariye sahip olan ve nöron katmanlarının çalışma şeklini taklit eden bir bilgi işlem sistemine sahiptir. Evrişimsel Sinir Ağları farklı ağırlık bağlantılarının birbirine bağlanan birden fazla düğüm katmanından oluşur. Bu ağırlıklar bir düğümün bir sonraki düğümü nasıl etkilediğini belirler (Attention Insight, 2023).

Isı haritası ile elde ettiğimiz bu bilgiler ile katılımcıların reklam afişlerinde hangi oranda nereye sabitlendiklerini görebilmekteyiz. Isı haritası bunun için farklı renkleri kullanan bir görselleştirme yöntemidir. Isı haritaları renk kodludur: genellikle kırmızı, nispeten yüksek bir sabitleme sayısını gösterirken yeşil en az odaklanmayı gösterir. Eğer renksiz bir alan var ise katılımcıların o alana odaklanmadığını gösterir (Bergstrom & Schall, 2014).

Bu amaca istinaden metaverse platformu için özel hazırlanan reklam görsellerinde aşağıdaki sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

1. Metaverse platformu için özel hazırlanan reklam görsellerinin yapay zekâ tabanlı göz izleme yöntemi ile analiz edildiğinde tüketicilerin odak noktalarını nelerdir?
2. Metaverse platformu için giyim markalarının hazırladığı reklam görsellerinde kullanılan avatarlar tüketicinin odak noktasına girmekte midir?

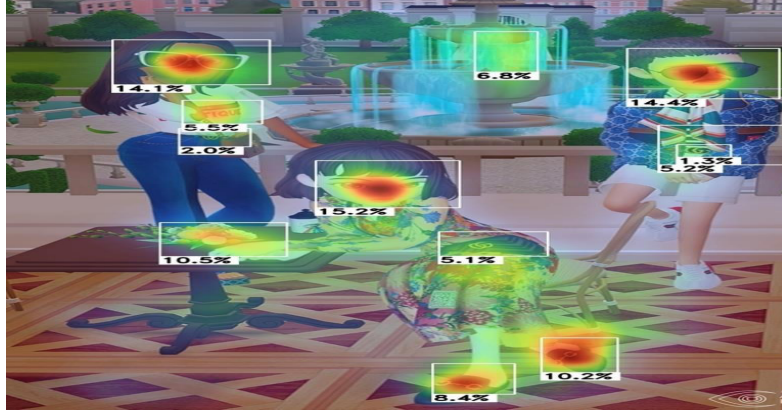
Bulgular

Metaverse markaların fiziksel dünyanın kısıtlamalarını aşmasına yardımcı olarak müşteriler için erişilebilirliği ve kişiselleştirmeyi artırmayı vaat etmektedir. Farklı marka hedefleri için hangi deneyim türünün en iyi sonucu verdiğini anlamak, bu deneyimlerin birbirleriyle nasıl kıyaslandığını görmek açısından tüketicilerin markaların görsellerine baktığında neye odaklandığını anlamak önemlidir. Bu bölümde Gucci, Prada, Vans ve H&M gibi ünlü giyim markalarının metaverse' de var olduklarını göstermek için hazırladıkları reklam görselleri göz izleme yöntemi ile analiz edilecek ve sonuçlar paylaşılacaktır.

Gucci

Gucci, metaverse ve Web3 teknolojilerini en etkili ve yoğun kullanan markalardan biridir. Mayıs 2021'de, Gucci, lüks marka olarak öncü bir adım atarak NFT başlatan ilk marka olmuştur. Aynı dönemde, Roblox platformunda Gucci Garden deneyimini başlatarak dijital alanda etkileyici bir varlık göstermiştir. Markanın yaratıcı vizyonunu yansıtan dijital 'Gucci Garden', interaktif bir multimedya deneyimi sunarak 20 milyondan fazla kullanıcı tarafından ziyaret edilmiştir. Gucci Vault Land, 27 Ekim-9 Kasım tarihleri arasında gerçekleşen bir etkinlikte kullanıcılara geniş bir sanal dünya içinde oyun varlıkları ve deneyimleri oluşturma, inşa etme ve ekonomik değer elde etme imkânı sunan bir sanal dünya olan The Sandbox üzerine kurulmuştur (Marr, 2022). Ardından, moda ve oyun dünyaları birbirine daha da yaklaşırken markalar bu platformlarda farklı arayışlara girmişlerdir. Gucci, avatarları kişiselleştirmek ve sanal dünyalar yaratmak için uygulama ve sosyal medya platformu Zepeto ile bir ortaklık kurduğunu duyurmuştur. Zepeto, kullanıcıların özçekimlerini 3 boyutlu animasyonlu avatlara dönüştürmelerine olanak tanımakta ve bu avatarlar daha sonra Zepeto Sokağı'nda diğer kullanıcıların karakterleriyle buluşabilmektedir. İş birliğinin bir parçası olarak, kullanıcılar uygulama içi satın alımlar yoluyla avatarlarını House koleksiyonlarından parçalarla giydirebileceklerdir (Adegeest,2021). Bu iş birliği yapıldıktan sonra Gucci web sitesinde duyurmuş ve Görsel 1'deki iletiyi web sitesinde paylaşmıştır.

Görsel 1. Gucci Reklamı

(Kaynak: <https://www.gucci.com/us/en/stories/article/zepeto-x-gucci>)

Gucci'nin tanıtım afişlerinden olan Görsel 1'e bakıldığında, logoların reklam afişinde görünürlüğün (%5,5 %5,2 %5,1) hep aynı oranda kaldığını anlamaktayız. Kemer detayındaki logolara da yaklaşık aynı oranda (%1,3 %2) odaklanılmıştır. Görselde en fazla odaklanılan yerin avatarların yüzü olduğu net bir şekilde görülebilmektedir. Erkek avatarın diğer reklam afişlerindeki erkek imgelerinden farklı bir şekilde bıyığa sahip olması ve vintage gözlükleri ile koleksiyonu yansıtmaya çalışması amacına ulaşsa da reklam afişinde kıyafetlerin ve aksesuarların ilk bakılan ve odaklanan şeyler olmadığı ortaya çıkmaktadır. Görselde en önde olan iletide odaklanma daha fazla görülmüş ve logolar büyüdükçe dikkat çekme potansiyeli de artmıştır. En öndeki avatarın ayakkabılarına olan odaklanma göze çarparken kıyafetlere odağın çok fazla olmadığını görmekteyiz. Görsel baktığımızda bir vintage ortamı göze çarpmaktadır. Bu da yenilikçi sanal dünyada markanın eski moda dönüş stratejisini desteklemektedir.

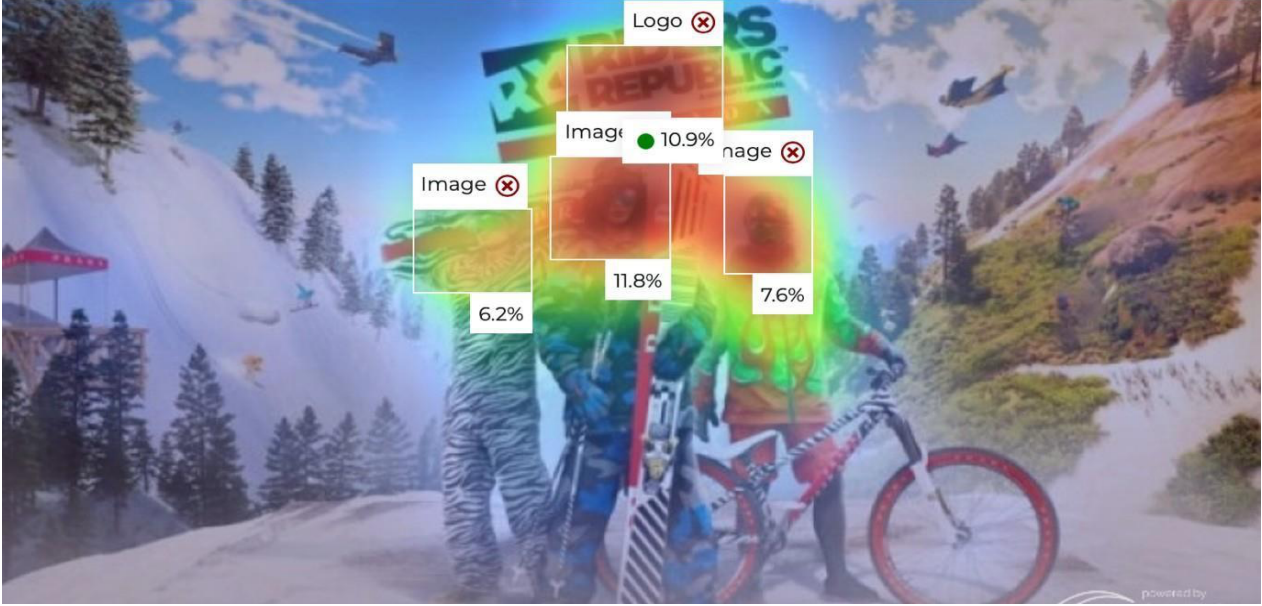
Metaverse kullanıcıları için avatarlar, dijital kimliklerini ifade etmeleri ve sanal ortamda öne çıkmaları açısından büyük bir öneme sahiptir. Giyim markaları, bu bağlamda avatarlara odaklanarak, kullanıcıların kendilerini özgürce ifade etmelerine olanak tanır. Gucci'nin avatar stratejisi, markanın metaverse içinde dikkat çekici bir varlık oluşturmak amacıyla logoları küçültüp, farklı tarzda vintage görünümlü avatarları öne çıkarması, hedef kitlenin ilgisini çekmek ve marka bağlılığını güçlendirmek için etkili bir yaklaşım sunar. Bu sayede giyim markaları, metaverse kullanıcılarına benzersiz ve kişisel dijital deneyimler sunarak, marka imajını güçlendirme ve müşteri etkileşimini artırma fırsatı sunmaktadır.

Prada

Prada da diğer ünlü markalar gibi kendini sanal evrende de gösterebilmek adına bazı iş birlikleri yapmıştır. Oyun sektörünün diğer bir lideri olan Ubisoft ile iş birliği yapan Prada Linea Rossa koleksiyonunu Riders Republic'in sanal dünyasını sunmaktadır. Oyunculara sanal kayak, bisiklet, snowboard ve wingsuit gibi sporları yaparken Prada Linea Rossa kıyafetlerinin oyun için tasarlanmış özel koleksiyonunu deneme imkânı vermektedir. O yüzden reklam afişinde yapabileceği spor ekipmanlarını da göstererek kıyafetlerini avatarlar ile sergilemeyi seçen marka, görselin orta en üst kısmına logosunu yerleştirmiştir. Ubisoft ortaklığıyla Riders Republic video oyunu için Prada markası üç spor kıyafeti piyasaya sürmüştür. Görselde de 3 avatar ile bu kıyafetleri sergilemiştir. Gucci gibi avatarlar üzerinden tanıtımını yapan Prada, aynı strateji ile hedef kitleyi çekmek istemiştir. Yenilikçi teknoloji ile ürünlerini tanıtan Prada, bisiklet, wingsuit, kayak, snowboard malzemelerini de ön plana çıkararak hedef kitleye oyunda kullanacakları materyalleri de göstermektedir. Oyunculara avatarlarına hangi sporları yaptırabileceğini, nasıl kişileştireceğini hangi ekipmanları kullanabileceğini tek bir görsel ile anlatmaktadır. Görselde markanın adı bisiklet tekerinde, snowboard tahtasında, dağdaki çadırın üzerinde kırmızı yazısı ile dikkat çekmektedir. Büyük puntolarla olmasa da görsel markanın kırmızı logosu uyumlu bir şekilde yerleştirilmiştir.

Görsel 2'ye baktığımızda katılımcıların en çok görselin yine ortasına ve ön öndeki avatara odaklandığını görmekteyiz. Gucci görselindeki gibi avatarların yüzüne kıyafetlerden daha çok

odaklanılmış ve ürünler göz ardı edilmiştir. Katılımcılar avatarların yüzü ve markanın oyun platformundaki adına odaklanırken, avatarların sağında ve solunda kalan dağ imgesinin de geri planda kaldığı görölmektedir.

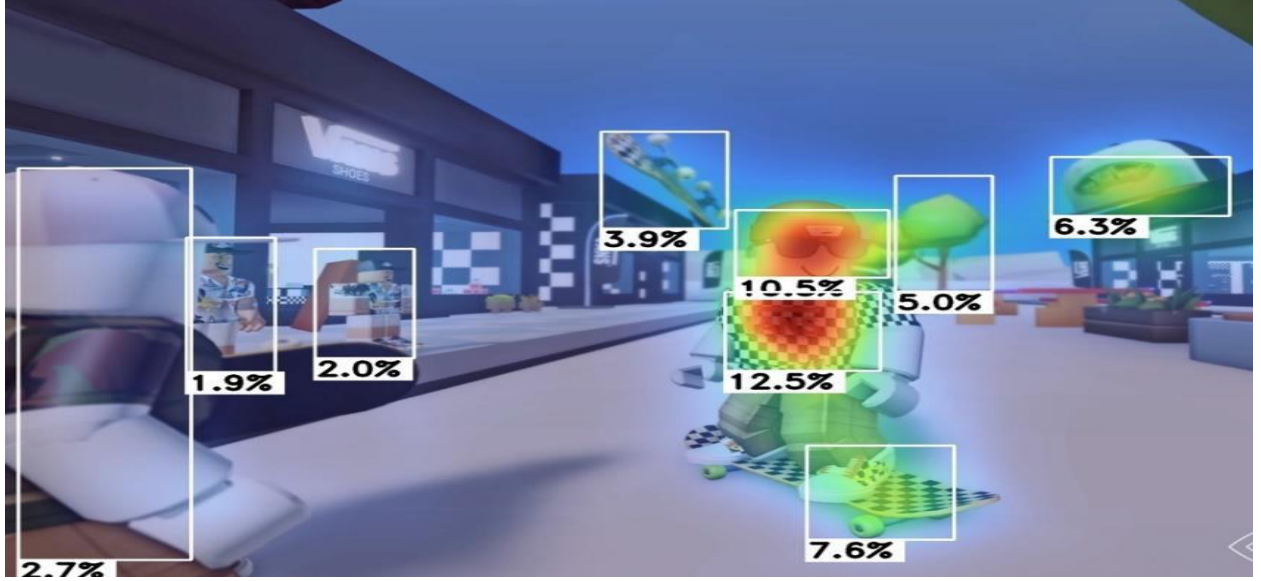
Görsel 2. Prada Reklam Afifi

(Kaynak :<https://www.pradagroup.com/en/news-media/news-section/prada-joins-riders-republic.html>)

Bu platformdaki hedef kitlenin sadece oyuna odaklandığını ve belli bir imaj sergilemek için avatarların giyimini onlar için önemli olduğu düşünülürse markaların görselde avatar kullanması ve oyunu ve oyunda ne yapabileceklerini tek bir görselle özetlemesi hızlı ve etkili bir yol olarak görülebilmektedir. Avatarların bir önceki görselde olduğu gibi gözlerinde gözlük olması katılımcıların odaklanmasında olumsuz yönde bir değişiklik yapmamıştır.

Vans

Kaykay, moda ve topluluğu tek bir deneyimde bir araya getiren VANS markası bunun için Roblox platformu ile anlaşmıştır. Kaykay mağazası ve ürünlerini bir araya getirerek müşterileri için hem oyun hem de ürünlerin satın alınabileceği bir deneyim sağlayan marka, bunun içinde reklamlar ve tanıtımlar yapmaya başlamıştır. Bu tanıtımlardan birisi de Görsel 3'teki markanın web sitesinde bulunan reklam afifiştir. 3D olarak sunulan bu deneyim Vans için ilk metaverse girişimidir.

Görsel 3. Vans Reklam Kampanyası

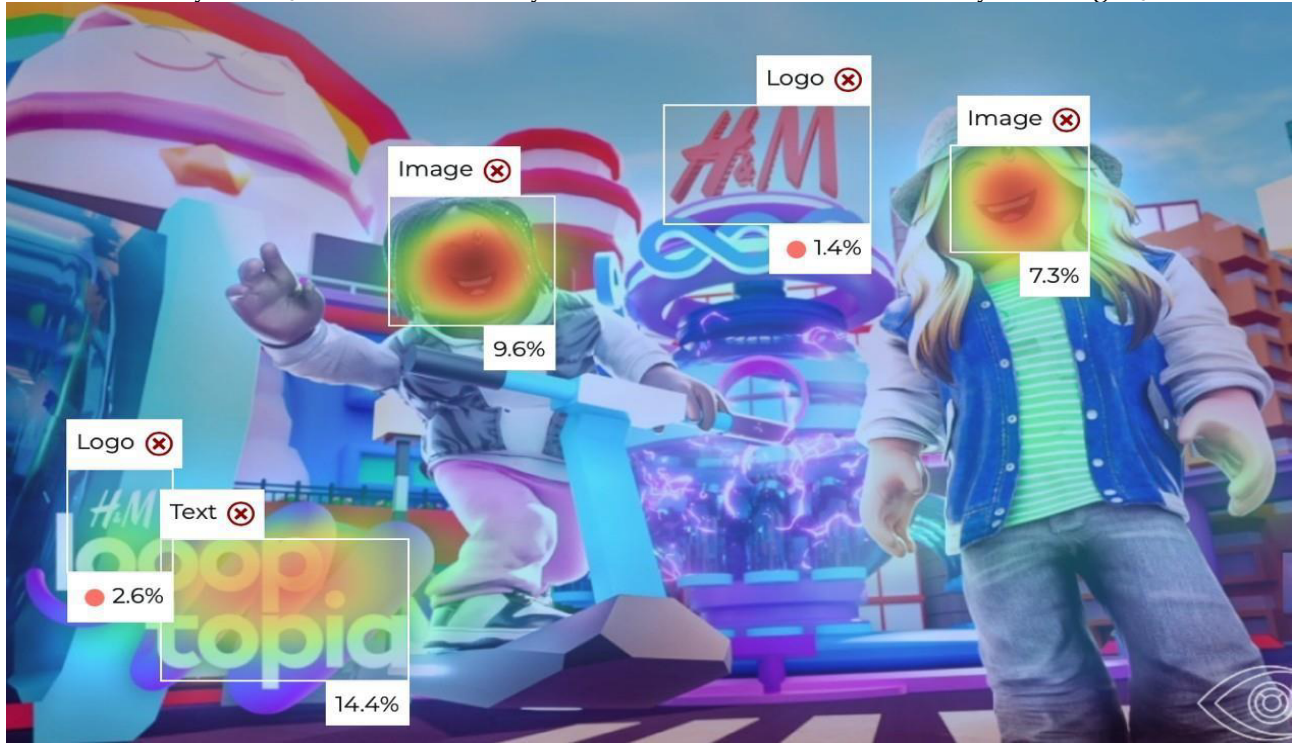
(Kaynak: <https://www.vans.com.sg/news/post/roblox-metaverse-vans-world.html>)

Görselde beyaz zemin olan bir sokak ve iki tarafında Vans markasının mağazaları bulunmaktadır. Markanın renkleri olan siyah beyaz kareler göze çarpmakta ve mağazaların içi görünmektedir ki bu da markanın şeffaf bir strateji izlediğini vurgular. Metaverse evreninde de yeşile odaklandıklarını arka plandaki ağaçlarla sunmaktadırlar. Görselde 4 avatar bulunmaktadır ve bir tanesi kaykayın üzerinde bulunmaktadır. Diğer görsellerdeki gibi odaklanmanın en yoğun olduğu yer görselin tam ortası ve en öndeki avatardır. Yine aynı şekilde diğer görsellerde olduğu gibi bu görselde de odaklanma avatarın yüzündedir. Avatarın üzerinde, markanın kullandığı siyah beyaz küçük kareli t-shirt vardır ve aynı tema kaykayda da kullanılmıştır. T-shirt'ün üzerindeki logoya odaklanma yine yoğun bir şekilde gözlemlenmiştir. Kenarda kalan diğer 3 avatardaki odaklanma katılımcılara bakan avatar kadar olmamıştır. Mağazaların üzerindeki şapka ve kaykayda katılımcıların dikkatini çekmiştir. Gucci ve Prada görsellerinde olduğu gibi bu görselde de logonun üzerinde odaklanma olmuştur. Aksesuarda logo varsa odaklanmanın arttığı gözlemlenmiştir.

H&M

H&M Roblox oyun platformunda Loooptopia oyun deneyimi ile metaverse evrenine giriş yapmıştır. 3D oyun platformunda kullanıcılar mini oyunlarla canlı etkinliklere katılabilmekte, avatarlarına dijital malzemeler toplayabilmekte ve eski kıyafetleri geri dönüştürebilmektedir. H&M Amerika kıtası müşteri aktivasyonu ve pazarlama müdürü Linda Li, H&M giysi ve aksesuarlarından alışveriş yapan ve bunları giyen insanların giderek daha fazla sanal alanlarda ve dijital dünyalarda vakit geçirdiğini ifade etmekte ve Roblox'taki H&M Loooptopia Deneyiminin müşterilerine hem çevrimiçi hem de çevrimdışı sevdikleriyle sevdikleri yerlerde etkileşim kurmalarını sağladıklarını ifade etmektedir (Husband, 2023). Müşteri profillerinin sanal dünyada vakit geçirdiğini vurgulayan marka, bu bağlamda dijitali kullanmayı ve metaverse platformuna yatırım yapmayı şirket politikası olarak benimsemiştir. Sürdürülebilirlik

teması ile yola çıkan marka, oyunda da kullanıcıları bu yönde geliştirmektedir

Görsel 4. H&M Reklam Kampanyası

(Kaynak: https://social.hm.com/en_US/roblox-looptopia)

H&M markasının Roblox platformu için hazırladığı ve web sitesinde paylaştığı tanıtım afişine baktığımızda katılımcıların yine ilk 4 saniyede avatarların yüzüne odaklandığını görmekteyiz. Markanın logosu tam ortada olmasına rağmen odaklanma düşük çıkmıştır. Sol alt kısımda yer alan H&M Loooptopia yazısının görünürlüğü sayfanın ortasındaki logodan daha yüksektir. Burada kullanıcıların dikkatini çeken nokta markanın metaverse'e girerken kullandığı ismin ne olduğudur. Bu yüzden markanın ortada ve en üstte duran logoya bakmak yerinde yeni bir isimle (looptopia) müşterilerin karşısına çıkan markanın yeniliklerine odaklanmışlardır. Aynı şekilde Prada markasında da markanın bu platform için kullandığı isim (oyunun ismi) dikkat çekmiştir.

Diğer 3 görselde olduğu gibi yine odaklanma avatarların yüzünde olmuştur. İki avatar kullanmayı tercih eden marka, ürünleri çok fazla ön plana çıkarmamıştır ancak buldukları ortamdan çok eğlenen iki avatarında üzerinde markanın ürünleri bulunmaktadır. Fakat odaklanma yine ürünler yerine avatardadır.

Sonuç

Çalışmada metaverse evreninde bulunan çevrimiçi oyun platformlarına giren ünlü giyim markalarının hazırladığı reklam görselleri, yapay zekâ tabanlı göz izleme yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu çalışma kapsamında incelenen markaların reklam görsellerindeki avatar kullanımı dikkat çekici bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır. Gucci, Prada ve Vans markalarının reklam afişlerinde avatarlarında gözlük kullanırken, H&M markasının görselinde bu öğeyi tercih etmemesi dikkate değer bir farklılık oluşturmuştur. Ayrıca, görsellerin orta noktasına odaklanma eğilimi gözlemlenmiş, özellikle en önde bulunan avatarların odaklanmanın en yoğun olduğu bölgeler olduğu belirlenmiştir. Yeşil temasının görsellerde sürekli olarak kullanılması, markaların sanal dünyada daha az su tüketimi ile sürdürülebilirliğe katkıda bulunma amacını vurgulamaktadır. Özellikle ağaç veya yeşillik gibi unsurların görsellere eklenmesi, markaların çevresel sorumluluklarını vurgulama çabalarını yansıtmaktadır. Günümüzde, toplumsal ve çevresel sorunlarla ilgili farkındalık giderek artmakta ve tüketiciler, markalardan sadece ürün veya hizmet değil, aynı zamanda çevreye duyarlılık, adil ticaret ve sürdürülebilir uygulamalara destek vermesini de

beklemektedirler. Bu platformda markaların sürdürülebilirlikle ilgili mesajlar vermesi, bu beklentilere yanıt niteliği taşıyabilir.

Metaverse, dijitalleşmenin ve yenilikçiliğin bir ifadesi olarak görülmektedir. Markaların, sürdürülebilirlik temalı reklamları metaverse içinde sunarak hem dijitalleşmeyi benimsemiş hem de yenilikçi bir yaklaşım sergilemiş olmaktadır.

Sonuç olarak, metaverse için hazırlanan reklam görsellerinde avatarların tercih edilmesi ve benzer temaların kullanılması, markaların bu dijital platformda etkili bir şekilde iletişim kurma stratejilerine işaret etmektedir. Bu stratejiler, markaların hedef kitleleriyle etkileşim kurma ve sürdürülebilirlik konularında farkındalık oluşturma çabalarını desteklemektedir.

Bu araştırma, reklam afişlerinde avatarların düzenli bir şekilde yer alması ve marka adının büyük puntolarla en üstte yer almasının ilgi çekmede önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle, avatarların düzenli ve bir arada olması, izleyicilere daha net bir odak noktası sunarak asıl mesajın iletilmesini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, öge sayısının artmasıyla birlikte ilginin bölünmesi sonucunda asıl mesajın etkili bir şekilde iletilmesini zorlaştırmaktadır.

Metaverse evreninin, kullanıcıların avatarlarıyla etkileşimde bulunduğu bir sanal platform olması, katılımcıların avatlara daha fazla ilgi göstermelerine neden olmuştur. Bu bağlamda, metaverse içerikli reklamlarda avatar kullanımının önemine vurgu yaparak, doğru avatar kullanımının ve öge sayısının azaltılmasının, hedef kitleye daha etkili bir şekilde ulaşmada kritik bir rol oynadığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, bu çalışma, metaverse reklamlarının avatar kullanımı ve görsel unsurların seçimi konusunda markalar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyarak, dijital pazarlama stratejilerine dair önemli perspektifler sunmaktadır. Gelecekteki araştırmalarda, metaverse ortamında marka iletişimi ve tüketici etkileşimini artırmaya yönelik daha derinlemesine analizler yapılabilir.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada, sonuçları veya yorumları etkileyebilecek herhangi bir maddi veya diğer asli çıkar çatışması olmadığını beyan ederiz.

Araştırmanın etik yönü

Bu araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğunu beyan ederiz.

Kaynakça

- Adegeest, D. (2021). *Gucci partners with zepeto to personalise avatars and virtual world*. Fashion United. <https://fashionunited.uk/news/fashion/gucci-partners-with-zepeto-to-personalise-avatars-and-virtual-world/2021020853455>
- Aiello, C., Bai, J., Schmidt, J., & Vilchynskyi, Y. (2022). *Probing reality and myth in the metaverse*. McKinsey & Company. <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/probing-reality-and-myth-in-the-metaverse>.
- Andrews, J. C., & Shimp, T. A. (1990). Effects of involvement, argument strength, and source characteristics on central and peripheral processing of advertising. *Psychology & Marketing*, 7(3), 195–214. <https://doi.org/10.1002/mar.4220070305>
- Arıkan, B. A. (2023). Sanal Gerçeklik ve Medya. *TRT Akademi*, 8(17), 5-7. <https://doi.org/10.37679/trta.1245474>
- Ariely, D., & Berns, G. S. (2010). Neuromarketing: the hope and hype of neuroimaging in business. *Nature Reviews Neuroscience*, 11(4), 284-292. <https://doi.org/10.1038/nrn2795>
- Attention Insight. (2023). Attention Insight Technology. <https://attentioninsight.com/technology/>
- Ayaz, Z., & Ersöz, B. (2022). Metaverse evrenine doğru reklamcılık. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 708-729. <https://doi.org/10.26745/ahbvuibfd.1092245>
- Kahraman, A., & Aytekin, P. (2014). A new research approach in marketing: neuromarketing. *Journal of Management Marketing and Logistics*, 1(1), 48-62.
- Baltacı, Ş. (2023). Metaverse üzerinde bir değerlendirme. *TRT Akademi*, 8(17), 472-479. <https://doi.org/10.37679/trta.1245282>
- Schall, A. J., & Bergstrom, J. R. (2014). Introduction to eye tracking In Bergstrom, J. R. & Schall, A. (Eds.), *Eye tracking in user experience design* (ss. 3-26). Elsevier

- Bilgici, C., & Şişman Özkök, Ö. (2022). Metaverse dinamikleri bağlamında sosyal medya ve dijital reklamcılığın geleceği üzerine bir inceleme. *Yeni Medya*, 2022 (12), 369-394. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1104290>
- Bourlakis, M., Papağanınidis, S., & Li, F. (2009). Retail spatial evolution: paving the way from traditional to metaverse retailing. *Electronic Commerce Research*, 9(1), 135-148.
- Bulut, L., Zarsarsız, Ö.F., & Seyhan, A. S. (2022). Kimlik, haz ve metaverse: Ready Player One filmi göstergebilimsel çözümlemesi. *Yeni Medya*, 2022 (12), 258-282. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1115859>
- Damar, M. (2021). Metaverse ve eğitim teknolojisi. eğitimde dijitalleşme ve yeni yaklaşımlar. Tanık Talan (Ed.), *Eğitimde Dijitalleşme ve Yeni Yaklaşımlar* içinde (ss. 169-192). Efe Akademi Yayınevi.
- Eckstein, M. K., Guerra-Carrillo, B., Singley, A. T. M., & Bunge, S. A. (2017). Beyond eye gaze: What else can eyetracking reveal about cognition and cognitive development?. *Developmental cognitive neuroscience*, 25, 69-91.
- Erdoğan.İ. & Alemdar, K. (2002). *Öteki kuram: Kitle iletişimine yaklaşımların tarihsel ve eleştirel bir değerlendirmesi*. Erk Yayınları
- Gordon, M. E., McKeage, K., & Fox, M. A. (1998). Relationship marketing effectiveness: The role of involvement. *Psychology and Marketing*, 15(5), 443-459.
- Hubert, M., & Kenning, P. (2008). A current overview of consumer neuroscience. *Journal of Consumer Behaviour*, 7(4-5), 272-292.
- Husband, L. (2023). H&M's virtual Roblox Loooptopia game promotes fashion circularity. *Just Style*. <https://www.just-style.com/news/hms-virtual-roblox-looptopia-game-promotes-fashion-circularity/?cf-view>
- Hür, Ş. & Kumbasar, S. (2011). Göz hareketlerine dayalı araştırma çözümleri eye tracking teknolojisi. *Araştırmada Yenilikler Konferansı*, Four Seasons Bosphorus Otel, İstanbul.
- Hwang, Y. M., & Lee, K. C. (2017). Using eye tracking to explore consumers' visual behavior according to their shopping motivation in mobile environments. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(7), 442-447.
- İçözü, T. (2022). McKinsey & Company: Metaverse, 2030'a kadar küresel ölçekte 5 trilyon dolarlık etki yaratacak. *Webrazzi*. <https://webrazzi.com/2022/09/20/mckinsey-company-metaverse-2030-a-kadar-kuresel-olcekte-5-trilyon-dolarlik-etki-yaratacak/>
- Jeon, J. & Jung, S. K. (2021). Exploring the educational applicability of metaverse-based platforms. *Korea Association of Information Education*, 12(2),361-368.
- Jung, S., Lee, S., Jeon, S. & Jung, H. (2021). Review of metaverse technology. *Proceedings of the 2021 Fall Comprehensive Conference of the Korea Information and Communication Society*, 341-344.
- Kim, J. (2021). Advertising in the metaverse: Research agenda. *Journal of Interactive Advertising*,21(3),141-14 <https://doi.org/10.1080/15252019.2021.2001273>
- Kröger, J. L., Lutz, O. H. M., & Müller, F. (2020). What does your gaze reveal about you? On the privacy implications of eye tracking. In *IFIP International Summer School on Privacy and Identity Management* (s.26-241). Springer, Cham. doi: 10.1007/978-3-030-42504-3_15
- Küçükeroğan, R. (2005). *Reklam söylemi*. Es Yayınları.
- Lee, B. K. (2021). The metaverse world and our future. *Review of Korea Contents Association*, 19(1), 13-17.
- Marr, B. (2022). *Gucci enters the metaverse*. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2022/11/30/gucci-enters-the-metaverse/?sh=724f4b561d66>.
- Moro-Visconti, R. (2022). From physical reality to the internet and the metaverse: A multilayer network valuation, SSRN, (1), 24.
- Nakatani, C., & Pollatsek, A. (2004). An eye movement analysis of "mental rotation" of simple scenes. *Perception & Psychophysics*, 66(7), 1227-1245. <https://doi.org/10.3758/BF03196848>
- Özdoğan, F. B. (2008). Göz izleme ve pazarlamada kullanılması üzerine kavramsal bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 134-147.
- Palabıyık, S. (2019). *Web sitelerinin kullanılabilirliği: Alışveriş sitelerinin kullanılabilirliği: Alışveriş sitelerinin göz izleme yöntemiyle karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi
- Petkov, M. (2023). Fashion Brands in the Metaverse. *Landvault*. <https://landvault.io/blog/fashion-brands-metaverse>
- Shapiro, E. (2021). *The metaverse is coming: Nvidia ceo jensen huang on the fusion of virtual and physical worlds*. Time. <https://time.com/5955412/artificial-intelligence-nvidia-jensen-huang/>
- TRT Haber. (2022). *Teknolojinin paralel evreni metaverse*. TRT Haber. <https://www.trthaber.com/haber/dunya/teknolojinin-paralel-evreni-metaverse-624095.html>
- Tucci, L. (2022). What is the metaverse? An explanation and in-depth guide. *Techtarget*. <https://www.techtarget.com/whatis/feature/The-metaverse-explained-Everything-you-need-to-know>
- WGSN Insight Team. (2022). *Luxury brand strategies*. WGSN. <https://www-wgsn-com.ezproxy.lb.polyu.edu.hk/insight/article/93198#page2>.
- Yazıcı Özdemir, T. & Yıldırım, D. (2022). Reklam afişlerinde kullanılan logo tasarımlarının nöropazarlama yöntemiyle incelenmesi: göz takip yöntemi uygulaması. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(2), 116-127.

Genişletilmiş İngilizce Özet

The rapid developments in technology have led to profound transformations across various sectors. This has increased intercultural communication and enabled individuals to become more open and dynamic in processing information. Individuals now live in a global village (McLuhan, 2001) where they can easily access information virtually through communication tools. This advancement in communication affects the way people think and access information (Erdoğan & Alemdar, 2002). One of the sectors most affected by this transformation is the advertising industry. Online shopping has become more popular than ever before, and the personalized recommendations provided by algorithms have made it more appealing to customers. This appeal has been further enhanced by the use of artificial intelligence, making online shopping possible in the virtual environment. Hence, with the rapid development of technology, brands have sought new and effective methods. Brands have begun to adjust their strategies and try to find ways to increase their visibility in the virtual world. In this context, the metaverse is an influential virtual ecosystem that combines the physical and virtual worlds. The metaverse has generated considerable interest among brands to invest in and adapt their products. The platform's high level of interactivity between brands and consumers makes it increasingly popular. From an advertising perspective, the metaverse offers both cost efficiency and rapid access to consumers, making it a valuable asset for brands. As a result, prominent brands are rapidly establishing a presence within the metaverse, aiming to shape customer behavior and enhance brand engagement. However, the novelty of this platform and the lack of a clear understanding regarding the expectations of the target audience in the metaverse may lead to uncertainties for brands when planning their strategies. Understanding customer behavior is currently a complex and challenging process. Determining the most effective advertising formats and messages requires time. In this context, the findings of our study are crucial for understanding the interaction of advertising formats on the metaverse platform. This research aims to analyze what elements users focus on in metaverse advertising posters, which features capture their attention the most, and which messages in the visuals attract the most interest. The data collected can guide brands in designing more effective metaverse advertisements and reaching their target audiences more efficiently. The results of the study provide valuable insights for brands to optimize their metaverse ads, adjust their content strategies, and better respond to consumer demands. Furthermore, the research aims to reduce uncertainties surrounding advertising on the metaverse platform, offering brands a more secure roadmap and guiding them toward successful engagement in the metaverse environment. Neuromarketing is a field that facilitates companies in achieving their goals and serves as a significant tool in this process. It focuses on studying consumers' brain activities and nervous systems to uncover subconscious responses and quantify these insights (Genç, 2018: 57). Neuromarketing utilizes neuroscientific techniques to understand how consumers react to advertisements, what they focus on, and what captures their attention. By going beyond traditional marketing research, neuromarketing seeks to examine the unconscious factors underlying human cognition. One of the key methodologies in neuromarketing is eye-tracking. This technique is employed to understand how consumers perceive a brand or product, which advertising strategies are more effective, and how they make purchasing decisions. Through eye-tracking technology, specific areas of interest within a webpage, poster, product package, supermarket shelf, magazine, or TV advertisement are identified, generating data that shows where, how long, and when participants focus their attention (Özdoğan, 2008). Brands can utilize the results of studies conducted with eye-tracking methods to develop effective communication and design strategies, enabling them to reach consumers more quickly. Collecting data from real participants is challenging at present, so understanding the target audience in the metaverse may be difficult. Therefore, it is believed that the findings obtained through this program would be more effective. The algorithm used in the analysis has been tested by the Massachusetts Institute of Technology and compared with real-world data. When the results from 300 images generated by this algorithm were compared with actual data, a 96% match was found (Attention Insight, 2023). This study concludes that neuromarketing will also be an integral part of marketing processes on the metaverse platform. When reviewing the studies related to the metaverse, the majority of the research focuses on understanding the concept of the metaverse (Bourlakis et al., 2009; Damar, 2021; Jeon & Jung, 2021; Lee, 2021; Bilgici & Şişman, 2022; Eyüboğlu, 2022; Gönülal, 2022; Baltacı, 2023). While there are studies on 'metaverse advertising,' no research has been found that analyzes advertising campaigns on metaverse platforms using eye-tracking methods. It is believed that this study, which analyzes metaverse advertising posters using AI-based algorithms, will serve as pioneering research in this field. Gucci, Prada, H&M, and Vans are the samples of this study. As a result, this study analyzed the advertising visuals of famous clothing brands featured on online gaming platforms within the metaverse, using AI-based eye-tracking methods. The findings reveal that the use of avatars in the advertisements of the examined brands emerged as a notable trend. In particular, the inclusion of avatars wearing glasses in the advertisements of Gucci, Prada, and Vans, contrasted with H&M's decision to exclude this element, highlighted a significant difference. Furthermore, a tendency for focus to be concentrated in the center of the visuals was observed, with the avatars placed in the foreground being the areas of most intense focus. The consistent use of green themes in the visuals emphasizes the brands' efforts to promote sustainability through reduced water consumption in the virtual world. The inclusion of natural elements, such as trees and

greenery, reflects the brands' attempts to underscore their environmental responsibilities. Overall, the metaverse is viewed as an expression of digitalization and innovation. By presenting sustainability-themed advertisements within the metaverse, brands not only embrace digital transformation but also demonstrate an innovative approach. These findings suggest that brands can effectively convey messages of sustainability and environmental responsibility through digital platforms such as the metaverse.

UMUTSUZLUK, ÖZ SAYGI, SOSYAL BÜTÜNLEŞME, ALGILANAN SOSYAL DESTEK, YAŞAM TATMİNİ, AİLE TATMİNİ İLİŞKİSİ: SOSYAL DESTEK ALAN KİŞİLERDE BİR ALAN ARAŞTIRMASI

İsmail BAKAN¹ | Mustafa Tuncer OKUMUŞ² | Murat DAMARHAN³

Öz

Sosyal yardıma ihtiyaç duyan kişilerle ilgili olarak yapılmış olan bu çalışmada umutsuzluk, öz saygı, sosyal bütünleşme, algılanan sosyal destek, yaşam tatmini ve aile tatmini araştırma değişkenlerini oluşturmaktadır. Adıyaman'da yaşayan 408 kişi ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öncelikle güvenilirlik ve normallik bulguları incelenmiştir. Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkinin yönü ve şiddetini belirleyebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Hipotezler regresyon analizi ile test edilmiştir. Oluşturulan hipotezlerin tamamının doğrulandığı görülmüştür. Araştırma verilerinin analiz sonuçlarına göre umutsuzluğun algılanan sosyal desteği negatif, öz saygı ve sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal desteği pozitif etkilediği görülmüştür. Sonrasında, algılanan sosyal desteğin hem yaşam tatminini hem de aile tatminini pozitif etkilediği sonuçlarına ulaşılmıştır. Sonuç olarak, sosyal yardıma ihtiyaç duyan kişilerin umutsuzluk düzeylerinin azaltılması ve beraberinde öz saygıları ve sosyal bütünleşme düzeylerinin artırılmasıyla algılanan sosyal destek algıları artmakta devamında aile tatmini ve yaşam tatminleri de artmaktadır. Bulgular sosyal destek alan kişilerle ilgili literatürü genişletmekte ve uygulamalara yeni bir bakış açısı sunmaktadır.

¹ Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0000-0001-8644-8778](https://orcid.org/0000-0001-8644-8778)
Mail: ibakan63@hotmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0000-0002-6495-3252](https://orcid.org/0000-0002-6495-3252)
Mail: mtokumus@hotmail.com

³ Uzman, Adıyaman Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, Adıyaman/Türkiye
ORCID: [0000-0002-4302-151X](https://orcid.org/0000-0002-4302-151X)
Mail: muratdamarhan@gmail.com

Corresponding Author:
Mustafa Tuncer OKUMUŞ
DOI: [10.5281/zenodo.14582000](https://doi.org/10.5281/zenodo.14582000)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2024
Cilt: 2
Sayı: 2

Citation:

Bakan, İ., Okumuş, M.T., & Damarhan, M. (2024). Umutsuzluk, öz saygı, sosyal bütünleşme, algılanan sosyal destek, yaşam tatmini, aile tatmini ilişkisi: Sosyal destek alan kişilerde bir alan araştırması. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 86-99. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14582000>.

Anahtar Kelimeler: Özsaygı, Sosyal Bütünleşme, Algılanan Sosyal Destek, Yaşam Tatmini, Aile Tatmini.

Abstract

Hopelessness, self-esteem, social integration, perceived social support, life satisfaction, and family satisfaction constitute the research variables in this study on people in need of social assistance. The study was conducted with 408 people living in Adıyaman. Firstly, reliability and normality findings were examined. Correlation analysis was conducted to determine the direction and severity of the relationship between the research variables. Hypotheses were tested with regression analysis. It was observed that all of the hypotheses were confirmed. According to the results of the analysis of the research data, it was seen that hopelessness negatively affected perceived social support, while self-esteem and social integration positively affected perceived social support. Afterwards, it was concluded that perceived social support positively affected both life satisfaction and family satisfaction. As a result, by decreasing the hopelessness levels of people in need of social assistance, increasing their self-esteem and social integration levels, their perceptions of perceived social support increase, and then their family satisfaction and life satisfaction increase.

Key Words: Self-Esteem, Social Integration, Perceived Social Support, The Satisfaction With Life, Family Satisfaction.

Giriş

Aile, Türk toplumu için oldukça önem verilen bir kavramdır. Geleneksel olarak toplumun temel yapı taşı olarak görülür, çok önem verilir ve aile yapısı özenle korunur. Aile bireylerinin kendi aralarında var olan etkileşim sonucu oluşan iletişimden kaynaklı memnuniyet durumu karşımıza aile tatmini kavramını çıkarmaktadır. Aile tatmini, kişinin genel olarak kök ailesinden ve burada yerleşik olan kurucu ilişkilerden ne derece memnun olduğu ile ilgilidir (Carver ve Jones, 1992, s.72). Yaşam tatmini, yargılama kriterlerinin kişiye bağlı olduğu kişinin hayatındaki bilinçli bir bilişsel yargı (Pavot ve Diener vd., 1993, s.164) olup kişinin kendi görüşlerini ve bakış açısını ve dolayısıyla kendi yaşamına ilişkin öznel bir değerlendirmesini içerir (Şahin vd., 2019). Her iki kavram da kişinin kendi değerlendirmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Aile tatmininde ailenin değerlerini paylaşma durumuna göre tatmin ortaya çıkmakta iken yaşam tatmininde kişinin yaşamına ilişkin değerlendirmesi tatmin düzeyini belirlemektedir.

Umut, iyimserlik veya tam tersi karamsarlık gibi kalıcı bir ruh hali olmasa da insanların zaman zaman deneyimlediği hayata olumlu bir bakış açısıdır. Gerçekçi umut, çok daha aktif bir analitik süreç iken gerçekçi olmayan umut, umutsuzluğa neden olabilecek pasif bir istektir (Downman, 2008, s.428). Umutsuzluk bireyde oluşan olumsuz beklenti ile ilgili bir kavramdır. Özsaygı kişinin benliğinin veya kişiliğinin göze çarpan niteliklerine ilişkin değerlendirmelerinin toplamı olarak nicelenen varsayımsal bir yapıdır. Kişinin kendi değerinin veya öneminin genel duygusal değerlendirmesidir. Kişinin kendini ödüllendirme, değer verme, onaylama veya sevme derecesidir (Blascovich ve Tomaka, 1991:115). Benlikle ilgili bir tutum olup beceriler, yetenekler, sosyal ilişkiler ve gelecekteki sonuçlara dayalı kişisel inançlarla ilgilidir (Heatherton ve Wyland, 2003, s.220).

Bir grupta, cazibe bağları üyeleri birleştiriyorsa sosyal bütünleşme etkili olmaktadır (Blau, 1960, s.545). Sosyal bütünleşme, sosyal desteğin bir ön koşuludur (Schwarzer vd., 1994, s.696). Sosyal destek, çevrenin sağladığı sosyal ve psikolojik destek olarak tanımlanabilir. Bireyin sosyal destek sistemi akranlarını, arkadaşlarını ve aile üyelerini içerir (Arslan, 2009, s.557). Sosyal destek sağlanan kişilerde yararlanan destekle ilgili meydana gelen algı algılanan sosyal desteği ifade eder (Göker, 2015 s.46). Sosyal destek, en önemlileri yapısal ve işlevsel desteğin vurgulandığı farklı boyutları analiz edilerek tanımlanabilir (Sek., 2004). Yapısal destek beş göstergeyle tanımlanabilir: sosyal ağ boyutu, tutarlılık ve homojenlik, yoğunluk, etkileşim sıklığı ve bağlantıların kullanılabilirliği. Sosyal ilişki ağlarının boyutu veya kapsamı, destek kaynağı ve bağlılık duygusu olabilecek kişilerin nesnel olarak mevcut sayısı olarak anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yapısal destek, destek kaynaklarını, yani potansiyel olarak yardım sağlayabilecek kişileri, bunların sayısını ve psikolojik yakınlığını, fiziksel erişilebilirliğini ve bu ilişkilerdeki temas sıklığını ifade eder. Fonksiyonel destek, psikolojik ya da araçsal faydaların değiş tokuş edilmesi biçimindeki etkileşimin bir türü ya da sonuçları olarak tanımlanır. Bu tür sosyal destek, mevcut destek kaynaklarına, aileye, arkadaşlara, tanıdıklara ve ilişkilerin boyutuna bakılmaksızın oluşturulur. Duygusal destek, kabullenmeyi ifade etme, duyguları paylaşma, şefkat gösterme şeklinde kendini gösterir. Pratik destek, günlük işlerde yardım sağlanmasıyla ifade edilir ve sosyal entegrasyon, ortak eylem, birlikte zaman geçirme ve ortak ilgi alanları ile gösterilir. Bu tür desteklerin her biri yaşam tatminini (Kasprzak, 2010, s.145) ve aile tatminini şekillendirmek için önemli görünmektedir.

Bu çalışmada sosyal yardım alan kişilerde var olan umutsuzluk, öz saygı ve sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal destek ve algılanan sosyal desteğin yaşam tatmini ve aile tatmini üzerindeki etki ve aralarındaki ilişki düzeyleri incelenecektir.

Algılanan sosyal destek

Cobb'a (1976) göre sosyal desteğin; sevildiğini hissetmek, değer verildiğini veya saygı duyulduğunu hissetmek ve bir sosyal ağa ait olmaktan oluşan üç bileşeni vardır. Sarason vd. (1990) algılanan sosyal desteği, kişinin sevildiğine, değer verildiğine ve koşulsuz olarak kabul edildiğine dair hisleri olarak tanımlamaktadır. Kleiman ve Rishkind (2012) tarafından ise sosyal destek, psikolojik ve maddi kaynak sağlayan arkadaşların ve aile üyelerinin genel varlığı olarak tanımlanmaktadır. Sosyal destek, bir bireyin sosyal ağındaki kişilerden gelen ve işlevselliğini artıran ve/veya olumsuz sonuçlardan korunmasını

sağlayan genel destek veya özel destekleyici davranışlara ilişkin algılarıdır (Malecki ve Demaray, 2002, s.2; Demaray ve Malecki, 2002, s.215).

Sorias (1988) tarafından algılanan sosyal destek, kişinin sosyal ağının yeterince destekleyici olup olmadığına dair genel izlenimleri olarak tanımlanmaktadır. Aile üyeleri ve yakın arkadaşlar tarafından sağlanan yardımın kalitesine ilişkin öznel yargıyı ifade etmektedir. Algılanan sosyal destek kişinin eylemine vurgu yaparken yasalaştırılmış destek belirli destekleyici eylemleri vurgulamaktadır (Awang vd., 2014 s.:263). Algılanan sosyal destek, ihtiyaç halinde desteğin mevcut olacağı algısını ifade eder ve duygusal ve araçsal desteği kapsar (McLean vd., 2023, s.2012). Sosyal desteğin yalnızca algılanan mevcudiyetinin bile sağlık ve ruh hali üzerinde doğrudan yararlı bir etkiye sahip olabileceği ifade edilmektedir (Kleiman ve Rishkind, 2012, s.2). Cohen & McKay (1984) sosyal desteğin stres tamponu görevi gördüğünü öne sürmüş, sosyal desteğin yüksek stresli koşullarda psikolojik kaynakları kolaylaştırarak sağlığı desteklediğini belirtmişlerdir.

Umutsuzluk

Umut, insan yaşamı için güçlü etkiye sahip bir kelime (Moore, 2005, s.101) olup gerçekçi ve kişisel olarak anlamlı olan iyi bir geleceğe ulaşmanın kendinden emin ancak belirsiz beklentisini vurgular (Herth, 1991; akt. Hernandez ve Overholser, 2021, s.97). Umutsuzluk, büyük ölçüde arzu edilen sonuçların meydana gelmeyeceği veya caydırıcı olayların meydana geleceği (Joiner vd., 2005, s.649), kişinin karşılaştığı karamsar senaryoyu değiştirmek için hiçbir şey yapamayacağı inancı ile birlikte olumsuz olayların olacağı ve/veya olumlu olayların olmayacağı beklentisidir (Abramson vd., 1989, s.361). Umutsuzluk teorisi, bilişsel kırılabilirliği olan bireylerin, olumsuz yaşam olayları yaşadıklarında, umutsuz olma ihtimallerinin yüksek olduğunu öne sürer (Hankin vd., 2001:608). Kişi tarafından kontrol edilemeyen durumların yanı sıra caydırıcı çevresel unsurlara maruz kalınması bireyde çaresizlik duygusu oluşturabilmektedir (Liu vd., 2015, s.346).

Araştırmacılar tarafından daha önce yapılan çalışmalarda (Zuo vd., 2021; Savi Çakar ve Karataş, 2012; Aytekin vd., 2020; Gümüşsoy vd., 2020; Oden ve Cam, 2021) umutsuzluk ile algılanan sosyal destek arasında negatif ilişki olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da sosyal yardım alan kişilerde umutsuzluğun algılanan sosyal desteği negatif olarak etkileyeceği düşünülmekte olup araştırmanın ilk hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₁. Umutsuzluk, algılanan sosyal desteği negatif olarak etkiler.

Özsaygı

Kişisel öz saygı, bireyin benliği hakkında kapsamlı bir şekilde nasıl hissettiğini ifade eden (Porter ve Washington, 1993, s.139), kişinin kendisinin veya kişiliğinin göze çarpan niteliklerine ilişkin değerlendirmelerin toplamı olarak belirtilen varsayımsal bir yapıdır. Kişinin kendi kıymeti, değeri veya öneminin genel duygusal değerlendirmesidir. Benlik saygısından daha kapsayıcı bir yapıdır, bilişsel ve davranışsal bileşenlerin yanı sıra duygusal bileşenleri de içerir (Blascovich ve Tomaka, 1991, s.115). Öz saygı bir kişinin benlik değerlendirmesi anlamına gelir ve insanlar genellikle yüksek düzeyde öz saygıyı sürdürmek ve tehdit altında olduğunda öz saygısını savunmak için motive olurlar (Pyszczynski vd., 2004, s.435-436). Çoğu zaman, öz saygı başarısızlık, eleştiri, reddedilme ve ilişkisel değerlendirme için olumsuz etkileri olan diğer olaylar nedeniyle azalır. Öz saygı, bir kişi başarılı olduğunda, övüldüğünde veya bir başkasının sevgisini deneyimlediğinde yükselir. Yalnızca reddedilme olasılığı bile benlik saygısını düşürebilir. Yüksek benlik saygısı, kişinin yeterlilik, kişisel beğeni ve fiziksel çekicilik gibi sosyal olarak arzu edilen niteliklere sahip olduğuna inanması ile ilişkilidir (Leary, 1999, s.34). Yüksek düzeyde öz saygı, bireyin nitelikleri ve başarıları ile orantılı olabilmekte veya bu öz-değer duygularının bireyin herhangi bir nesnel değerlendirmesiyle çok az ilgisi de olabilmektedir. Öz saygı gerçeklikten çok algıyı yansıttığı için önemlidir (Zeigler-Hill, 2013, s.2). Anlık öz değerlendirmeler bağlama bağlı olsa da insanlar bir dizi farklı sosyal durumda kendileri hakkındaki duyguların ortalamasını alarak genel özsaygı duygularını elde ederler (Heatherton ve Polivy, 1991 s.895). Öz saygının genel olarak üç ayrı

şekilde kullanıldığı görülmektedir. İlk olarak öz saygı, insanların genel olarak kendileri hakkında nasıl hissettiklerini temsil eden bir kişilik değişkenine atıfta bulunmak için kullanılmaktadır. İkinci olarak, öz saygı değerli olaylara karşı kendini değerlendiren duygu tepkilerini ifade etmek için kullanılırken son olarak öz saygı, insanların çeşitli yetenek ve niteliklerini değerlendirme biçimini ifade etmek için kullanılmaktadır (Brown ve Marshall, 2006, s.2).

Araştırmacılar tarafından daha önce yapılan çalışmalarda (Arslan, 2009; Budd vd., 2009; Tam vd., 2011; Çakar ve Karataş, 2012; Lee vd., 2014) öz saygı ile algılanan sosyal destek arasında pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da Adıyaman'da sosyal yardım alan kişilerde öz saygının algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkileyeceği düşünülmekte olup araştırmanın ikinci hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₂. Öz saygı, algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkiler.

Sosyal Bütünleşme

Sosyal bütünleşme, gruba çekiciliği, grubun diğer üyelerinden memnuniyeti ve grup üyeleri arasındaki sosyal etkileşimi yansıtan çok yönlü bir olgu (Katz ve Kahn, 1978; akt, O'Reilly vd., 1989, s.22) olup bireyleri birbirine bağlayan ve onların toplumun değerli üyeleri olma duygularını destekleyen sosyal ilişkilerle ilgilidir (Gidron ve Hall, 2020, s.1028). Cazibe bağları üyelerini birleştiriyorsa, bir grupta sosyal bütünleşme hüküm sürer (Blau, 1960, s.545). Ancak grup boyutunda bir artış mutlaka daha fazla destekle sonuçlanmaz. İhtiyaç anında yardım ve bağlılık sağlayan bir grup üyesinin olması genellikle yeterlidir (Schwarzer vd., 1994, s.696). Geleneksel olarak sosyal bütünleşmenin sosyal etkileşimin yoğunluğundan kaynaklanan güçlü ortak duygular ile nitelenen sosyal durumların bir özelliği olduğu düşünülmektedir (Hughes ve Gove, 1981, s.54). İçinde yaşanan toplumdaki memnuniyetsizlik sosyal bütünleşmenin bir göstergesi (Gallie ve Paugam, 2003, s.129) olup sosyal bütünleşme, çevre üzerindeki kontrol duygularını geliştirerek öznel iyi oluşu olumlu yönde etkilemektedir (Adams ve Serpe, 2000, s.606). Sosyal bütünleşme terimi çeşitli şekillerde anlaşılmaktadır. Bazıları bunu herkesi, özellikle de dezavantajlı sosyal grupları kalkınma sürecine dahil eden olumlu bir süreç olarak görmektedir. Diğerleri ise bunu tek tip veya dışsal ideal ve değerlerin gereksiz bir dayatması ve insanlar arasındaki sosyokültürel farklılıklara saygısızlık olarak görmektedir. Bu perspektifte sosyal bütünleşme, sosyal eşitsizlikleri ele alan ve toplumdaki diğer kişilerin yararlandığı gerekli sosyal hizmetlere, faydalara ve haklara eşit erişimden mahrum bırakılan kişilerin bu durumdan muaf tutulmasını sağlayan süreçler olarak anlaşılmaktadır. Bu hizmetler, faydalar ve haklar arasında uygun fiyatlı ve kaliteli eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, insana yakışır iş, ekonomik, sosyal, siyasi ve sivil hayata katılım ve aile, yerel topluluk, gönüllü dernekler ve diğer yakınlıklarla güçlü sosyal bağlar yer almaktadır (Correll ve Chai, 2009, s.39).

Sosyal bütünleşme ve sosyal destek başlı başına önemli konuları temsil eder, ancak makrososyal dönüşüm zamanlarında araştırmacıların özel ilgisini hak ederler. Bunlar yalnızca zihinsel ve fiziksel sağlıkla ilgili sonuçları açıklayan faktörler olarak hizmet etmez, aynı zamanda dünya değiştiğinde ve insanların hayatlarını yeniden şekillendirmesi gerektiğinde bağımlı değişkenler olarak da dikkate alınmaları gerekir (Schwarzer vd., 1994, s.685). Bu çalışmada sosyal yardım alan kişilerde öz saygının algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkileyeceği düşünülmekte ve araştırmanın üçüncü hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₃. Sosyal bütünleşme, algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkiler.

Yaşam Tatmini

Yaşam tatmini bilişsel, yargısal bir süreci ifade eder (Diener vd., 1985, s.71). Shin ve Johnson (1978) yaşam tatminini "bir kişinin yaşam kalitesinin kendi seçtiği kriterlere göre genel bir değerlendirmesi" olarak tanımlamaktadır. Pavot ve Diener (2008) ise bir kişinin genel olarak yaşamından ne ölçüde memnun olduğuna ilişkin değerlendirmesi olarak tanımlamaktadır. Kişinin algıladığı yaşam koşullarının kendi belirlediği bir standart ya da standartlar dizisi ile karşılaştırıldığı varsayılır ve koşullar bu standartlara

uyduğu ölçüde kişi yüksek yaşam tatmini bildirir. Dolayısıyla yaşam tatmini, kişinin yaşamına ilişkin bilinçli bir bilişsel yargıdır ve bu yargıya ilişkin kriterler kişiye bağlıdır (Pavot ve Diener, 1993, s.164). Maddux (2018) yaşam tatminini basitçe mutluluk hissi ve hayattan tatmin olma olarak tanımlamaktadır. Maddux (2018) tarafından önerilen anlamın iki anahtar kelimesi vardır: mutluluk ve iyi olma hali. Yaşamdan memnun olduğu düşünülen bireyler mutluluk ve iyi olma hissi duymaktadırlar (Maddux, 2018; akt. Sholihin vd., 2022, s.3). Diener vd. (2011) tarafından açıklandığı üzere, mikro düzeyde, yaşam tatminini açıklamaya yönelik üç ana teorik yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan ilki ihtiyaç temelli olup çeşitli ihtiyaçlar karşılandığında yaşam tatmininin sağlandığını öne sürmektedir. İkincisi etkinlik temelli olup, yaşam tatmininin kişinin anlamlı olarak deneyimlediği etkinliklerle meşgul olduğunda ortaya çıktığını ifade etmektedir. Üçüncüsü ise genetik ve kişiliğe yatkınlık teorileriyle ilgilidir ve kişinin, kişiliğinden kaynaklanan oldukça istikrarlı bir yaşam tatmini düzeyi olduğunu belirtmektedir (Berggren ve Bjørnskov, 2020, s.3).

Araştırmacılar tarafından daha önce yapılan çalışmalarda (Ali vd., 2010; Kasprzak, 2010; Mahanta ve Aggarwal, 2013; Alorani ve Alradaydeh, 2018; Şahin vd., 2019; Khatiwada vd., 2021) algılanan sosyal destek ile yaşam tatmini arasında pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da sosyal yardım alan kişilerde algılanan sosyal desteğin yaşam tatminini pozitif olarak etkileyeceği düşünülmekte olup araştırmanın dördüncü hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₄. Algılanan sosyal destek, yaşam tatminini pozitif olarak etkiler.

Aile Tatmini

Aile toplumun temel birimidir ve belki de toplumdaki en eski ve en dayanıklı kurumdur. Sağlıklı ailelerin içindeki sağlıklı bireyler, sağlıklı bir toplumun temelinde yer alır. Aile içinde yaşamak, aile ilişkilerinin ne kadar iyi geliştiğine bağlı olarak büyük mutluluklar ya da acılar getirebilir. Sağlıklı bir evlilik ve aile, hayatın kaçınılmaz olarak getirdiği zorluklara dayanmaya yardımcı olacak değerli bir kaynak olabilir (DeFrain ve Asay, 2007, s.2). Aile tatmini, bireyin arzu edilenin ne olduğuna dair içsel duygusuyla karşılaştırıldığında mevcut aile işleyişine verilen tepkiyi ifade etmekte (Olson, 1986; akt. Jain ve Nair, 2019, s.141) olup sosyal normlardaki değişikliklere, ailenin yaşam evresine ve aile üyelerinin bireysel gelişimine bağlı, öznel ve değişken bir kavramdır. Aile tatmini bireyin aile yaşamından ne ölçüde memnun olduğu ile ilgilidir (Ahmad, 2005, s.27). Bowen (1988) tarafından, 'aile üyelerinin davranışta aileyle ilgili değerleri ortaklaşa gerçekleştirme becerisine dayanan adil karşılıklı alışveriş' olarak tanımlanmıştır. Aile üyeleri arasında bu değerlerin farkına varılamaması, takip edilememesi veya üzerinde anlaşmaya varılamaması muhtemelen tatminsizliğe ve hayal kırıklığına yol açacaktır (Sharaievska ve Stodolska, 2016, s.3). Aile tatmininin kişinin aile gerçekliğini bir ideale karşılaştırdıktan sonra ifade ettiği küresel bir yargı olarak değil, ailesiyle birlikte yaşadığı farklı duyguların toplamı olarak algılanması gereklidir. Ailenin her üyesinin tamamen farklı aile tatmini olabilir, dolayısıyla bu kavram ailenin belirli bir miktarda sahip olduğu genel bir şey olarak değerlendirilmemelidir. Bir kişinin yaşadığı aile tatmini, diğer aile üyeleriyle sürdürdüğü sözlü ve/veya fiziksel sürekli etkileşimlerin bir ürünüdür. Bu etkileşimler pekiştirici olduğunda, kişi tatmin olma eğiliminde olacakken cezalandırıcı olduğunda tatminsiz olma eğiliminde olacaktır (Barraca vd., 2000, s.100). Bu çalışmada sosyal yardım alan kişilerde algılanan sosyal desteğin aile tatminini pozitif olarak etkileyeceği var sayılmakta olup araştırmanın beşinci hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur:

H₅. Algılanan sosyal destek, aile tatminini pozitif olarak etkiler.

Yöntem

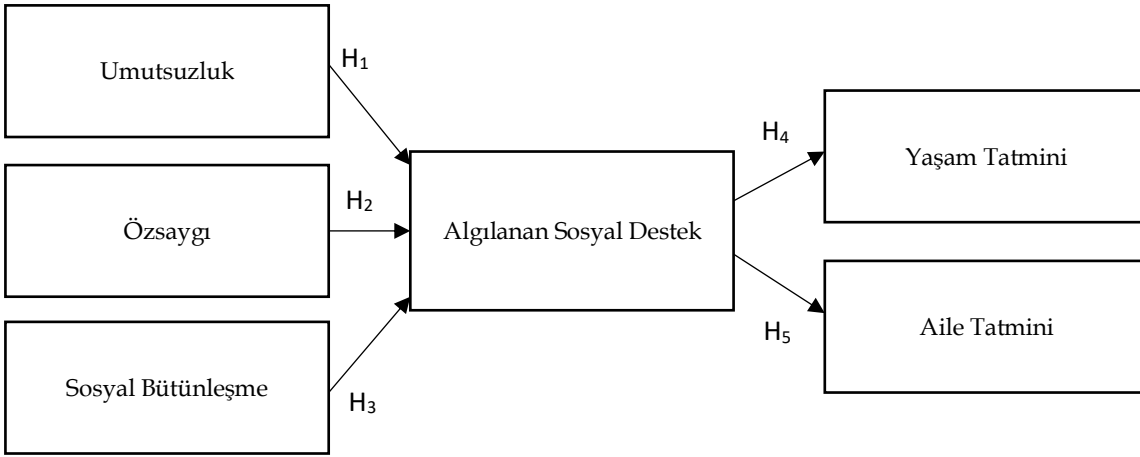
Bu çalışmanın amacı, sosyal yardım alanlarda umutsuzluk, özsaygı ve sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal destek üzerindeki etkisi ve devamında bu değişkenlerden etkilenen algılanan sosyal desteğin yaşam tatmini ve aile tatmini üzerindeki etki düzeylerinin belirlenmesidir.

Nicel araştırma yöntemi tercih edilerek anketle veri toplanmıştır. Spss kullanılarak Cronbach alfa güvenilirlik değerleri bulunmuştur. Korelasyon analizi ile ilişkiler, regresyon analizleri ile hipotezler test edilmiştir.

Araştırmanın evrenini Adıyaman'da sosyal yardım hizmetlerine başvuru yapıp işlemi tamamlanan 84927 kişi oluşturmaktadır. 100.000 kişi için 383 kişilik örneklem yeterli olmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2016, s.132). Adıyaman'da sosyal yardım hizmetlerinden yararlanan kişilerden basit tesadüfi yöntemle 408 katılımcıya anket uygulaması gerçekleştirilmiş olup örneklem büyüklüğü yeterlidir. Adıyaman Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden sosyal destek alan kişilerden rasgele örneklem yöntemi kullanılarak veri toplanmıştır. Tamamen gönüllü olan kişilerden yeterli örneklem büyüklüğüne ulaşıncaya kadar anket yöntemi ile veri toplanmıştır.

Araştırma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi sosyal ve beşeri bilimler etik kuruluna ait 09.12.2021 tarih ve 56 numaralı toplantı sayısı 3 nolu kararla etik kurul onayı alınmıştır.

Araştırma Modeli ve Hipotezler

Şekil 1. Araştırma Modeli

Şekil 1'de görülen araştırma modeli umutsuzluk, özsaygı ve sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal destek üzerindeki etkisi ve devamında bu değişkenlerden etkilenen algılanan sosyal desteğin yaşam tatmini ve aile tatmini üzerindeki etkisini incelemeye yönelik oluşturulmuştur. Hipotezler ise şu şekildedir:

- H₁. Umutsuzluk, algılanan sosyal desteği negatif olarak etkiler.
- H₂. Öz saygı, algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkiler.
- H₃. Sosyal bütünleşme, algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkiler.
- H₄. Algılanan sosyal destek, yaşam tatminini pozitif olarak etkiler.
- H₅. Algılanan sosyal destek, aile tatminini pozitif olarak etkiler.

Çalışmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Umutsuzluk ölçeği; Beck, Weissman, Lester ve Trexler (1974) tarafından "The measurement of pessimism: The Hopelessness Scale" isimli çalışmalarında geliştirdikleri umutsuzluk ölçeğinin Türkçe versiyonu Varhan'ın (2017) yüksek lisans çalışmasından alınarak kullanılmıştır. Umutsuzluk ölçeği "Geleceğe umut ve coşku ile bakıyorum" ve "Kötü günlerden çok, iyi günler bekliyorum." gibi sorulardan oluşan 20 ifade ile ölçülmüştür.

Özsaygı ölçeği; Ciarrochi ve Bilich'in (2006) çalışmasından alınan Rosenberg Self-Esteem ölçeği kullanılmıştır. Ölçekte "Genel olarak, kendimden memnunum" ve "Değerli bir insan olduğumu"

hissediyorum” şeklinde 10 ifade bulunmaktadır ve güvenilirliği düşüren 4 ifade araştırma kapsamı dışında bırakılmış olup çalışma 6 ifade ile yapılmıştır.

Sosyal Bütünleşme ölçeği; Adams ve Serpe (2000) tarafından “Social Integration, Fear of Crime, and Life Satisfaction” isimli çalışmalarında kullanılan sosyal bütünleşme ölçeği kullanılmıştır. Ölçek “Yaşadığınız şehirden, kasabadan veya yerden ne kadar memnunsunuz?” (1. Çok memnunum 2. Memnunum 3. Kararsızım 4. Memnun değilim 5. Hiç memnun değilim), “Mahallenizde bulunan insanlarla komşu olarak birlikte yaşamaktan ne kadar mutlusunuz.” (1. Çok mutluyum 2. Mutluyum 3. Kararsızım 4. Mutlu değilim 5. Hiç mutlu değilim) ve “Komşularıyla birçok ortak yönüm var.” (Kesinlikle katılıyorum 2. Katılıyorum 3. Kararsızım 4. Katılmıyorum 5. Kesinlikle katılmıyorum) sorularından oluşan 3 ifade ile ölçülmüştür.

Algılanan Sosyal Destek ölçeği; Zimet vd.’nin (1988) “The Multidimensional Scale of Percived Social Support” isimli çalışmalarında kullandıkları algılanan sosyal destek ölçeği “İhtiyaç duyduğum zamanlarda yanımda olan özel birisi var” ve “Sevinçlerimi ve üzüntülerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var” gibi önermelerden oluşan 12 ifade ile ölçülmüştür.

Yaşam Tatmini ölçeği; Diener vd.’nin (1985) tarafından “The Satisfaction With Life Scale” isimli çalışmalarında kullandıkları yaşam tatmini ölçeği “İdeallerime yakın bir hayatım var” ve “Yeniden dünyaya gelebilseydim, hayatımdaki hemen hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim” gibi önermelerden oluşan 5 ifade ile ölçülmüştür.

Aile Tatmini ölçeği; Jain ve Nair’in (2019) “Exploring Job and Family Satisfaction: Scale Validation and Role of Demographic Variables” isimli çalışmalarında kullandıkları aile tatmini ölçeği “Çoğu zaman aile hayatım konusunda istekliyim” ve “Aile hayatımla ilgili oldukça memnun olduğumu hissediyorum” gibi önermelerden oluşan 5 ifade ile ölçülmüştür.

Umutsuzluk, özsaygı, algılanan sosyal destek, yaşam tatmini ve aile tatmini değişkenlerinin ölçeğinde bulunan ifadeler için “1.Kesinlikle Katılmıyorum”, “5.Kesinlikle Katılıyorum” ifadeleri kullanılarak ölçüm yapılmıştır.

Araştırmanın Güvenilirliği

Tablo 1. de çalışmaya ait güvenilirlik bulguları verilmiştir. Cronbach Alfa güvenilirlik değerleri Tablo 1.’de görüldüğü gibi oluşmuştur. Güvenilirlik katsayıları en düşük değer özsaygı için 0,697 olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 0,7 değerine oldukça yakın gerçekleştiği için güvenilir olarak kabul edilmiştir. Umutsuzluğun 0,816, sosyal bütünleşmenin 0,765, algılanan sosyal desteğin 0,884, yaşam tatmininin 0,813, aile tatmininin 0,852 Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları ile yüksek derecede güvenilir olduğu anlaşılmıştır. Bu bulgular araştırma değişkenlerine ait tüm verilerin güvenilir olduğu sonucunu göstermektedir.

Tablo 1.

Çalışmaya ait güvenilirlik tablosu

	İfade sayısı	Cronbach Alfa (α)
Umutsuzluk	20	0.816
Özsaygı	6	0.697
Sosyal bütünleşme	3	0.765
Algılanan sosyal destek	12	0.884
Yaşam tatmini	5	0.813
Aile tatmini	5	0.852

Bu çalışmada çarpıklığın -0.990 ve basıklığın -0.573 ile en yüksek değerleri aldığı görülmektedir. Bütün normallik değerleri +1 ve -1 (Gürbüz ve Şahin, 2016, s.219) sınırları içerisinde yer almakta olup basıklık ve çarpıklığa ait sorun bulunmamakta olup veriler normal dağılmıştır.

Tablo 2.*Kullanılan ölçeklere ilişkin normallik bulguları*

Kullanılan Ölçekler	Ort.	Medyan	Std.Sp.	çarpıklık	basıklık
Umutsuzluk	2.5483	2.5000	.55421	.443	.515
Özsaygı	3.7245	3.8333	.72562	-.683	.116
Sosyal bütünleşme	3.3478	3.3333	1.0348	-.478	-.414
Algılanan sosyal destek	3.5876	3.7500	.78915	-.651	-.078
Yaşam tatmini	2.8531	3.0000	.88763	-.017	-.573
Aile tatmini	3.8157	4.0000	.93341	-.990	.432

Tanımlayıcı İstatistikler**Tablo 3.***Katılımcıların demografik değişkenlere göre dağılımı*

Genel Bilgiler	Sayı	%	Genel Bilgiler	Sayı	%
Cinsiyet			Medeni Durum		
Erkek	141	35.4	Evli	299	76.7
Kadın	257	64.6	Bekâr	91	23.3
Toplam	398	100	Toplam	390	100
Yaş			Eğitim Düzeyi Durumu		
20-30 arası	112	27.6	İlkokul	72	18.0
31-40 arası	152	37.4	Ortaokul	65	16.3
41-50 arası	101	24.9	Lise	111	27.8
51 ve üzeri	41	10.1	Ön Lisans	50	12.5
			Lisans	76	19.0
			Lisansüstü	26	6.5
Toplam	406	100	Toplam	400	100

Not: Cevap verilmeyen ifadelerden dolayı toplam sayı 408'in altında olabilmektedir.

Tablo 3. İncelendiğinde ankete katılanların;

- %35.4'ünün erkek ve %64.6'sının kadın,
- %76.7'sinin evli, %23.3'ünün bekâr olduğu,
- % 27.6'sının 20-30, %37.4'ünün 31-40, %24.9'unun 41-50 yaş aralığında, %10.1'inin yaşının 51 ve üzeri
- %18.0'inin ilkokul, %16.3'ünün ortaokul, %27.8'inin lise, %12.5'inin ön lisans, %19'unu lisans, %6.5'inin lisansüstü eğitim mezunu olduğu görülmektedir.

Korelasyon Analizi

Algılanan sosyal destek ile; umutsuzluk (-.412**) arasında negatif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmaktadır. Ayrıca özsaygı (.388**), yaşam tatmini (.528**) ve aile tatmini (.682**) arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki bulunmaktadır. Sosyal bütünleşme (.214**) ile arasında ise pozitif yönlü zayıf düzeyde anlamlı ilişki olduğu bulgusu elde edilmiştir. Araştırma değişkenlerinden umutsuzluk dışında tüm değişkenlerin kendi aralarında pozitif ve umutsuzlukla negatif ilişki içerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 4.*Araştırma değişkenleri arasındaki korelasyon tablosu*

Değişken	1	2	3	4	5	6
1. Umutsuzluk	1					
2. Özsaygı	-.502**	1				
3. Sosyal Bütünleşme	-.206**	.226**	1			
4. Algılanan sosyal destek	-.412**	.388**	.214**	1		
5. Yaşam tatmini	-.365**	.239**	.239**	.528**	1	
6. Aile tatmini	-.466**	.389**	.248**	.682**	.447**	1

Regresyon Analizi

Tek boyutlu olan araştırma değişkenlerine tekli doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır.

Tablo 5.*Umutsuzluğun algılanan sosyal destek üzerine etkisine ait regresyon analizi*

Değişken	Beta	t	p
Umutsuzluk	-.412	-8.981	.000
R ² : .170 Düzeltilmiş R ² : .168 F: 80.661 p: .000			

Not: Bağımsız değişken: Umutsuzluk, Bağımlı değişken: Algılanan sosyal destek

Umutsuzluğun algılanan sosyal destek üzerindeki etkisini belirlemek için uygulanan regresyon analizi sonucuna göre "H1. Umutsuzluk, algılanan sosyal desteği negatif olarak etkiler" hipotez testi bulgularının (F=80.661; p<0,000) anlamlı olduğu ve hipotezin doğrulandığı görülmektedir. Umutsuzluk algılanan sosyal destekteki değişimin %17'sini açıklamaktadır. Umutsuzluk azaldıkça sosyal destek algısı artmaktadır. Umutsuzluğun artması ise sosyal destek algısının azaldığını göstermektedir.

Tablo 6.*Özsaygının algılanan sosyal destek üzerine etkisine yönelik regresyon analizi*

Değişken	Beta	t	p
Özsaygı	.388	8.340	.000
R ² : .150 Düzeltilmiş R ² : .148 F: 69.551 p: .000			

Not: Bağımsız değişken: Özsaygı, Bağımlı değişken: Algılanan sosyal destek

Özsaygının algılanan sosyal destek üzerindeki etkisini belirlemek için uygulanan regresyon analizi sonucuna göre "H2. Öz saygı, algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkiler" hipotez testi bulgularının (F=69.551; p<0,000) anlamlı olduğu ve hipotezin doğrulandığı görülmektedir. Özsaygı, algılanan sosyal destekteki değişimin %15'ini açıklamaktadır. Özsaygı arttıkça algılanan sosyal destek artmaktadır. Kişiye ait özsaygının algılanan sosyal desteği etkilediği görülmektedir.

Tablo 7.*Sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal destek üzerine etkisine yönelik regresyon analizi*

Değişken	Beta	t	p
Sosyal bütünleşme	.214	4.336	.000
R ² : .046 Düzeltilmiş R ² : .043 F: 18.798 p: .000			

Not: Bağımsız değişken: Sosyal bütünleşme, Bağımlı değişken: Algılanan sosyal destek

Sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal destek üzerindeki etkisini belirlemek için uygulanan regresyon analizi sonucuna göre "H3. Sosyal bütünleşme, algılanan sosyal desteği pozitif olarak etkiler" hipotez testi bulgularının (F=18,798; p<0,000) anlamlı olduğu ve hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

Sosyal bütünleşme, algılanan sosyal destekteki değişimin %4,6'sını açıklamaktadır. Sosyal bütünleşme arttıkça algılanan sosyal destek artmaktadır. Kişinin sosyal bütünleşmesinin algılanan sosyal desteği etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8.

Algılanan sosyal desteğin yaşam tatmini üzerine etkisine yönelik regresyon analizi

Değişken	Beta	t	p
Algılanan sosyal destek	.528	12.544	.000
R ² : .279		Düzeltilmiş R ² : .278	F: 157.348
			p: .000

Not: Bağımsız değişken: Algılanan sosyal destek, Bağımlı değişken: Yaşam tatmini

Algılanan sosyal desteğin yaşam tatmini üzerindeki etkisini belirlemek için uygulanan regresyon analizi sonucuna göre "H4. Algılanan sosyal destek yaşam tatminini pozitif olarak etkiler" hipotez testi bulgularının (F=157.348; p<0.000) anlamlı olduğu ve hipotezin doğrulandığı görülmektedir. Algılanan sosyal destek yaşam tatminindeki değişimin %27,9'unu açıklamaktadır. Algılanan sosyal destek arttıkça algılanan yaşam tatmini artmaktadır. Sosyal destek alan kişilerde yaşam tatminini artırmak için sosyal destek algısını artırmanın faydalı olacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 9.

Algılanan sosyal desteğin aile tatmini üzerine etkisine yönelik regresyon analizi

Değişken	Beta	t	p
Algılanan sosyal destek	.682	18,780	.000
R ² : .465		Düzeltilmiş R ² : .464	F: 352,696
			p: .000

Not: Bağımsız değişken: Algılanan sosyal destek, Bağımlı değişken: Aile tatmini

Algılanan sosyal desteğin aile tatmini üzerindeki etkisini belirlemek için uygulanan regresyon analizi sonucuna göre "H5. Algılanan sosyal destek aile tatminini pozitif olarak etkiler" hipotez testi bulgularının (F=352.696; p<0.000) anlamlı olduğu ve hipotezin doğrulandığı görülmektedir. Algılanan sosyal destek aile tatminindeki değişimin %46,5'ini açıklamaktadır. Algılanan sosyal destek arttıkça algılanan aile tatmini de artmaktadır. Sosyal destek alan kişilerde aile tatminini artırmak için sosyal destek algısını artırmanın da katkı sağlayacağı anlaşılmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırmanın temel amacı, sosyal yardım alan kişilerle ilgili olarak umutsuzluk, öz saygı ve sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal destek üzerindeki etki düzeyleri ve algılanan sosyal desteğin yaşam tatmini ve aile tatmini üzerlerindeki etki düzeylerini belirlemektir. Ampirik analiz sonucu bazı önemli bulgular elde edilmiştir.

Öncelikle, araştırma modeline göre umutsuzluğun algılanan sosyal destek üzerinde negatif etkiye sahip olduğunu öneren H₁ hipotezi desteklenmektedir. Bu bulgu araştırmacılar tarafından daha önce yapılan çalışmalarla (Zuo vd., 2021; Savi Çakar ve Karataş, 2012; Aytekin vd., 2020; Gümüşsoy vd., 2020; Oden ve Cam, 2021) benzer sonuç ortaya koymaktadır. Umutsuzluk azaldıkça algılanan sosyal destek artmaktadır. Sosyal yardım alan kişilerde büyük ölçüde arzu edilen sonuçların meydana gelmeyeceği ve olumsuz olayların olacağı beklentisini ifade eden umutsuzluğun artması durumunda ise algılanan sosyal desteğin azalacağı sonucu ortaya çıkmıştır. Umut anlamlı bir gelecek oluşturma beklentisi anlamında insan hayatı için oldukça önemli bir kavramdır. Umutsuzluk ise birey tarafından anlamlı bir gelecek oluşturulamayacağı duygusu içerisinde olunması anlamına gelmektedir. Negatif etkiye sahip bir kavram olduğu düşünülen umutsuzluk tam tersi pozitif etkiye sahip olduğu görülen sevildiğini hissetmek, değer verildiğini veya saygı duyulduğunu hissetmek ve bir sosyal ağa ait olmaktan oluşan algılanan sosyal desteği negatif olarak etkilemektedir.

İkinci olarak, araştırma modeline göre öz saygının algılanan sosyal destek üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu öneren H₂ hipotezi de desteklenmektedir. Bu bulgu da araştırmacılar tarafından daha önce yapılan çalışmalarla (Arslan, 2009; Budd vd., 2009; Tam vd., 2011; Çakar ve Karataş, 2012; Lee vd., 2014) benzer sonuç ortaya koymaktadır. Özsaygı arttıkça algılanan sosyal destek artmaktadır. Kişinin kendi değerinin veya öneminin genel duygusal değerlendirmesi olan özsaygı azaldıkça algılanan sosyal destek düzeyinin de azaldığı görülmüştür. Başarısızlık, eleştiri, reddedilme ve ilişkisel değerlendirme için olumsuz etkileri olan diğer olaylar nedeniyle azalan özsaygı, kişinin sevildiğine, değer verildiğine ve koşulsuz olarak kabul edildiğine dair hislerini ifade eden algılanan sosyal desteğin de azalmasına sebep olmaktadır. Kişinin yeterlilik, kişisel beğeni ve fiziksel çekicilik gibi sosyal olarak arzu edilen niteliklere sahip olduğuna inanması ile ilişkili olan ve bir kişi başarılı olduğunda, övüldüğünde veya bir başkasının sevgisini deneyimlediğinde yükselen özsaygının artması, kişinin sevildiğine, değer verildiğine ve koşulsuz olarak kabul edildiğine dair hislerini ifade eden algılanan sosyal desteği de arttırmaktadır.

Üçüncü olarak, araştırma modeline göre sosyal bütünleşmenin algılanan sosyal destek üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu öneren H₃ hipotezi desteklenmektedir. Ulaşılabilen literatürde bu değişkenlerle ilgili yapılmış çalışmaya rastlanılmamış olmakla birlikte elde edilen bulguya göre sosyal bütünleşme düzeyi arttıkça algılanan sosyal destek de artmaktadır. Bireyleri birbirine bağlayan ve onların toplumun değerli üyeleri olma duygularını destekleyen sosyal ilişkilerle ilgili bir kavram olan sosyal bütünleşmenin artması, kişinin sevildiğine, değer verildiğine ve koşulsuz olarak kabul edildiğine dair hisleri ifade eden algılanan sosyal desteği de arttırmaktadır. İçinde yaşanılan toplumdan memnuniyetsizlik durumunda sosyal bütünleşmenin azalması algılanan sosyal desteği de azaltmaktadır.

Araştırmanın ikinci bölümünde, araştırma modeline göre, algılanan sosyal desteğin yaşam tatmini üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu öneren H₄ hipotezi de desteklenmektedir. Elde edilen bulgu araştırmacılar tarafından daha önce yapılan çalışmalarla (Ali vd., 2010; Kasprzak, 2010; Mahanta ve Aggarwal, 2013; Alorani ve Alradaydeh, 2018; Şahin vd., 2019; Khatiwada vd., 2021) benzer sonuç ortaya koymaktadır. Algılanan sosyal destek arttıkça algılanan yaşam tatmini artmaktadır. Kişinin sevildiğine, değer verildiğine ve koşulsuz olarak kabul edildiğine dair hislerini ifade eden algılanan sosyal desteğin artması ile bireyde mutluluk hissi ve hayattan tatmin olma duygusunun oluşumu anlamına gelen yaşam tatmininin de artması sağlanmaktadır. Kişinin sosyal ağının yeterince destekleyici olmaması sonucu ortaya çıkan algılanan sosyal desteğin azalması bireyin mutluluk duygusunun ve hayattan tatmin olma duygusunun, yani yaşam tatmininin de azalmasına sebep olmaktadır.

Son olarak, araştırma modeline göre algılanan sosyal desteğin aile tatmini üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu öneren H₅ hipotezi de desteklenmektedir. Ulaşılabilen literatürde bu değişkenlerle ilgili yapılmış çalışmaya rastlanılmamış olmakla birlikte elde edilen bulguya göre algılanan sosyal destek arttıkça algılanan aile tatmini de artmaktadır. Kişinin sevildiğine, değer verildiğine ve koşulsuz olarak kabul edildiğine dair hislerini ifade eden algılanan sosyal desteğin artması ile aile yaşamından memnuniyet düzeyini ifade eden aile tatmini de artmaktadır. Kişinin sosyal ağının yeterince destekleyici olmaması sonucu ortaya çıkan algılanan sosyal desteğin azalması ile aile yaşamından tatmin düzeyi de azalmaktadır. Aile üyelerinin davranışta aileyle ilgili değerleri ortaklaşa gerçekleştirme becerisine dayalı olarak aile üyeleri arasında bu değerlerin farkına varılamaması, takip edilememesi veya üzerinde anlaşmaya varılamaması sonucu oluşan muhtemel tatminsizliği ve hayal kırıklığını arttırmaktadır.

Bu araştırmanın ilk bölümünden elde edilen bulgulara göre; umutsuzluk (%17) ve öz saygının (%15) sosyal bütünleşmeye (%4,6) göre algılanan sosyal destek üzerinde çok daha fazla etki düzeyine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünden elde edilen bulgulara göre ise; algılanan sosyal desteğin aile tatmini (%46,5) üzerindeki etkisinin yaşam tatmini (%27,9) üzerindeki etkisine göre çok daha yüksek gerçekleştiği görülmektedir.

Bu bulgular birlikte ele alındığında; sosyal yardıma ihtiyaç duyan kişilerin umutsuzluk düzeylerinin azaltılması, öz saygıları ve sosyal bütünleşme düzeylerinin artırılmasıyla algılanan sosyal destek algıları artmakla birlikte devamında aile tatmini ve yaşam tatmini düzeyleri de artış göstermektedir. Araştırma yapılan grup için öncelikli olarak umutsuzluk düzeylerinin azaltılması ve öz saygılarının artırılması

gerektiği anlaşılmaktadır. Böylece aile tatminleri daha yüksek düzeyde artacak olmakla birlikte yaşam tatmin düzeylerinin de artacağı anlaşılmaktadır. Sosyal hizmet çalışanları tarafından; yardım alan kişilerin umutsuzluk düzeylerinin azaltılmasının ve özsaygı, sosyal bütünleşme düzeylerinin artırılmasının yardım alan kişilerde sosyal destek algısını, yaşam tatmini ve aile tatmini düzeylerini artırdığı bilgisine dayalı olarak yardım alan kişilere yaklaşımları yararlı olacaktır.

Ulaşılabilen kaynaklara göre bu çalışmada kullanılan değişkenlerin tümünün bir arada kullanıldığı başka çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırmanın bulguları ile umutsuzluk, öz saygı, sosyal bütünleşme, algılanan sosyal destek, yaşam tatmini ve aile tatmini literatürüne katkı sağlanmış olup ilgili literatürde genişleme sağlanmıştır. Uygulamada sosyal hizmetler alanında çalışanlara rehberlik oluşturabilecek ve araştırmacılara katkı sağlayabilecektir. Sonraki araştırmacılara farklı şehirlerde ve sektörlerde araştırma değişkenleri ile ilgili araştırma yapmaları önerilmektedir. Bu araştırma sosyal yardım alan kişiler için özgün bir çalışma durumundadır. Araştırmanın sadece bir ilde uygulanmış olması araştırmanın kısıtlarındandır. Sosyal destek sisteminin geliştirilmesi ve umutsuzlukla mücadele yöntemleri geliştirilmesi önerilmektedir.

Etik Kurul Kararı:

Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi sosyal ve beşeri bilimler etik kuruluna ait 09.12.2021 tarih ve 56 numaralı toplantı sayısı 3 nolu kararla etik kurul onayı alınmıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanmasına ilişkin yazarlar arasında herhangi bir potansiyel çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Abramson, L. Y., Alloy, L. B., & Metalsky, G. I. (1989). Hopelessness depression – A theory-based subtype of depression. *Psychological Review*, 96(2), 358–372. <https://doi.org/10.1037/0033-295x.96.2.358>.
- Adams, R. E., & Serpe, R. T. (2000). Social integration, fear of crime, and life satisfaction. *Sociological perspectives*, 43(4), 605-629.
- Ahmad, A. (2005). *The interface of work and family roles: a quest for balanced lives*. Malaysia: University Putra Malaysia.
- Ali, A., Deuri, S. P., Deuri, S. K., Jahan, M., Singh, A. R., & Verma, A. N. (2010). Perceived social support and life satisfaction in persons with somatization disorder. *Industrial psychiatry journal*, 19(2), 115-8. doi: 10.4103/0972-6748.90342.
- Arslan, C. (2009). Anger, self-esteem, and perceived social support in adolescence. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 37(4), 555-564.
- Awang, M. M., Kuty, F. M., & Ahmad, A. R. (2014). Perceived social support and well being: First-year student experience in university. *International Education Studies*, 7(13), 261-270.
- Aytekin, M., Özdemir, N., & Şahin, Ş. (2021). The Relationship between Perceived Social Support, Depressive Symptoms and Hopelessness Levels of Individuals with Disabled Children. *Sakarya Tıp Dergisi*, 11(1), 15-24.
- Barraca, J., Yarto, L. L., & Olea, J. (2000). Psychometric properties of a new family life satisfaction scale. *European Journal Of Psychological Assessment*, 16(2), 98-106.
- Beck, A. T., Weissman, A., Lester, D., & Trexler, L. (1974). The measurement of pessimism: the hopelessness scale. *Journal Of Consulting And Clinical Psychology*, 42(6), 861.
- Berggren, N., & Bjørnskov, C. (2020). Institutions and Life Satisfaction. K. F. Zimmermann (Ed.), *Handbook of Labor, Human Resources and Population Economics* (s. 1-48). Cham: Springer International Publishing.
- Blascovich, J., & Tomaka, J. (1991). Measures of self-esteem. *Measures Of Personality And Social Psychological Attitudes*, 1, 115-160.
- Blau, P. M. (1960). A theory of social integration. *American Journal Of Sociology*, 65(6), 545-556.
- Brown, J. D., & Marshall, M. A. (2006). *The three faces of self-esteem*. In M. Kernis (Ed.), *Self-Esteem: Issues And Answers* (pp. 4-9). New York: Psychology Press.
- Budd, A., Buschman, C., & Esch, L. (2009). The correlation of self-esteem and perceived social support. *Undergraduate Research Journal For The Human Sciences*, 8(1), 1-4. <http://www.kon.org/urc/v8/budd.html>.
- Carver, M. D., & Jones, W. H. (1992). The family satisfaction scale. *Social Behavior And Personality: An International Journal*, 20(2), 71-83.
- Ciarrochi, J., & Bilich, L. (2006). *Acceptance and commitment therapy*. Measures Package. Unpublished Manuscript, University of Wollongong, Wollongong, Australia.
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38, 300-314.

- Cohen, S., & McKay, G. (1984). Social support stress and buffering hypothesis: A theoretical analysis. In A. Baum, S.E. Taylor, & J.E. Singer (Eds.), *Handbook Of Psychology And Health*, p.253-267. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc
- Correll, D., & Chai, M. (2009). Social integration. *Global Social Policy*, 9(1), 39-42.
- DeFrain, J., & Asay, S. M. (2007). Strong families around the world: An introduction to the family strengths perspective. *Marriage and Family Review*, 41(1/2), 1-10.
- Demaray, M. K., & Malecki, C. K. (2002). Critical levels of perceived social support associated with student adjustment. *School Psychology Quarterly*, 17(3), 213.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal Of Personality Assessment*, 49(1), 71-75.
- Downman, T. H. (2008). Hope and hopelessness: theory and reality. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 101(8), 428-430.
- Gallie, D., & Paugam, S., (2003). *Social Precarity and Social Integration*. European Commission Directorate-General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs. https://www.academia.edu/download/45931720/Social_precarity_and_social_integration20160524-28223-1utpgg5.pdf.
- Gidron, N., & Hall, P. A. (2020). Populism as a problem of social integration. *Comparative Political Studies*, 53(7), 1027-1059.
- Göker, M. (2015). *Denetimli serbestlik tedbiri altındaki suçta sürüklenen çocuk ve gençlerin sosyal destek algısı Ankara Denetimli Serbestlik Genel Müdürlüğü örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gümüşsoy, S., Dönmez, S., & Çiçek, Ö. (2020). Anxiety, depression, hopelessness and perceived social support levels of women with and without threatened miscarriage. *Journal of Clinical Obstetrics & Gynecology*, 30(2), 43-51.
- Hankin, B. L., Abramson, L. Y., & Siler, M. (2001). A prospective test of the hopelessness theory of depression in adolescence. *Cognitive Therapy and Research*, 25(5), 607-632.
- Heatherston, T. F., & Wyland, C. L. (2003). Assessing self-esteem. In S. J. Lopez ve C. R. Snyder (Eds.), *Positive psychological assessment: A handbook of models and measures* (p.219-233). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/10612-014>
- Heatherston, T. F., & Polivy, J. (1991). Development and validation of a scale for measuring state self-esteem. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 60(6), 895-910.
- Hernandez, S. C., & Overholser, J. C. (2021). A systematic review of interventions for hope/hopelessness in older adults. *Clinical Gerontologist*, 44(2), 97-111.
- Hughes, M., & Gove, W. R. (1981). Living alone, social integration, and mental health. *American Journal Of Sociology*, 87(1), 48-74.
- Jain, S., & Nair, S. K. (2019). Exploring job and family satisfaction: Scale validation and role of demographic variables. *Asia-Pacific Journal of Management Research and Innovation*, 15(4), 138-152.
- Kasprzak, E. (2010). Perceived social support and life-satisfaction. *Polish Psychological Bulletin*, 41(4), 144-154.
- Khatiwada, J., Muzembo, B. A., Wada, K., & Ikeda, S. (2021). The effect of perceived social support on psychological distress and life satisfaction among Nepalese migrants in Japan. *Plos One*, 16(2), e0246271. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246271>
- Kleiman, E. M., & Riskind, J. H. (2012). Utilized social support and self-esteem mediate the relationship between perceived social support and suicide ideation. *Crisis*, 34(1), 42-49. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000159>
- Leary, M. R. (1999). Making sense of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science*, 8(1), 32-35.
- Lee, C., Dickson, D. A., Conley, C. S., & Holmbeck, G. N. (2014). A closer look at self-esteem, perceived social support, and coping strategy: A prospective study of depressive symptomatology across the transition to college. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 33(6), 560-585.
- Liu, R. T., Kleiman, E. M., Nestor, B. A., & Cheek, S. M. (2015). The hopelessness theory of depression: A quarter-century in review. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 22(4), 345-365.
- Maddux, J.E. (2018). *Subjective well-being and life satisfaction: An introduction to conceptions, theories, and measures*, in J.E. Maddux (ed.), *Subjective Well-Being And Life Satisfaction*, Routledge, New York, NY.
- Malecki, K. C., & Demary, K. M. (2002). Measuring perceived social support: Development of the child and adolescent social support scale (CASSS). *Psychology in the Schools*, 39(1), 1-18.
- McLean, L., Gaul, D., & Penco, R. (2023). Perceived social support and stress: A study of 1st year students in Ireland. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 21(4), 2101-2121.
- Moore, S. L. (2005). Hope makes a difference. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 12(1), 100-105.
- Oden, T. N., & Cam, R. (2021). The relationship between hopelessness and perceived social support levels of parents with children with congenital heart disease. *Medical Science and Discovery*, 8(11), 655-661.
- O'Reilly III, C. A., Caldwell, D. F., & Barnett, W. P. (1989). Work group demography, social integration, and turnover. *Administrative Science Quarterly*, 34(1), 21-37.
- Pavot, W., & Diener, E. (1993). Review of the satisfaction with life scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164-172.
- Pavot, W., & Diener, E. (2008). The satisfaction with life scale and the emerging construct of life satisfaction. *The Journal of Positive Psychology*, 3(2), 137-152.
- Porter, J. R., & Washington, R. E. (1993). Minority identity and self-esteem. *Annual Review of Sociology*, 19(1), 139-161.
- Pyszczynski, T., Greenberg, J., Solomon, S., Arndt, J., & Schimel, J. (2004). Why do people need self-esteem? A theoretical and empirical review. *Psychological Bulletin*, 130(3), 435-468.
- Sarason, B. R., Pierce, G. R., & Sarason, I. G. (1990). Social support: The sense of acceptance and the role of relationships. In B. R. Sarason, I. G. Sarason, & G. R. Pierce (Eds.), *Social Support: An Interactional View* (p.97-128). New York: Wiley.
- Savi Cakar, F., & Karatas, Z. (2012). The self-esteem, perceived social support and hopelessness in adolescents: the structural equation modeling. *Educational Sciences: Theory And Practice*, 12(4), 2406-2412.
- Schwarzer, R., Hahn, A., & Schröder, H. (1994). Social integration and social support in a life crisis: Effects of macrosocial change in East Germany. *American Journal of Community Psychology*, 22(5), 661-683.

- Sharaievska, I., & Stodolska, M. (2017). Family satisfaction and social networking leisure. *Leisure Studies*, 36(2), 231-243.
- Sholihin, M., Hardivizon, H., Wanto, D., & Saputra, H. (2022). *The effect of religiosity on life satisfaction: A meta-analysis*. HTS Teologiese Studies/ Theological Studies 78(4), a7172. <https://doi.org/10.4102/hts.v78i4.7172>
- Şahin, D. S., Özer, Ö., & Yanardağ, M. Z. (2019). Perceived social support, quality of life and satisfaction with life in elderly people. *Educational Gerontology*, 45(1), 69-77.
- Tam, C. L., Lee, T. H., Har, W. M., & Pook, W. L. (2011). Perceived social support and self-esteem towards gender roles: Contributing factors in adolescents. *Asian Social Science*, 7(8), 49-58.
- Zeigler-Hill, V. (2013). *The importance of self-esteem*. Zeigler-Hill (ed.), *Self-Esteem içinde* (s. 1-20), Psychology Press.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1), 30-41.
- Zuo, B., Yang, K., Yao, Y., Han, S., Nie, S., & Wen, F. (2021). The relationship of perceived social support to feelings of hopelessness under COVID-19 pandemic: The effects of epidemic risk and meaning in life. *Personality and Individual Differences*, 183, 111110.

Genişletilmiş İngilizce Özet

Literature review: Family is a very important concept for Turkish society. Traditionally, it is seen as the basic building block of society, it is given great importance and the family structure is carefully protected. The satisfaction arising from the communication between family members as a result of the interaction between them leads us to the concept of family satisfaction. In family satisfaction, satisfaction emerges according to the level of sharing the values of the family, while in life satisfaction, the person's evaluation of his/her life determines the level of satisfaction. In life satisfaction, the person's evaluation of his/her life determines the level of satisfaction. Hopelessness is a concept related to negative expectations of the individual. Self-esteem is a general emotional evaluation of one's own worth or importance. Social support refers to the assistance and psychological support that individuals receive from their social surroundings. Methodology: The research employed the quantitative research method. The study employed the questionnaire technique for data collecting. The collected data were evaluated using SPSS statistical package program. First of all, the questionnaires were subjected to reliability test and Cronbach's alpha reliability coefficient was found. Then, personal descriptive statistics were presented. The direction and severity of the relationship between the variables were determined by correlation analysis and the hypotheses were tested by regression analysis and the results of the analysis were presented and reported in tables and the results of the study were presented by interpreting the findings. Findings and Discussion: According to the results of the analysis of the research data, it was observed that hopelessness negatively affected perceived social support, while self-esteem and social integration positively affected perceived social support. Afterwards, it was concluded that perceived social support positively affected both life satisfaction and family satisfaction. As a result, by decreasing the hopelessness levels of people in need of social assistance and increasing their self-esteem and social integration levels, their perception of perceived social support increases and subsequently their family satisfaction and life satisfaction increase. According to the findings obtained from the first part of this study, it is understood that hopelessness (17%) and self-esteem (15%) have a much higher impact on perceived social support than social integration (4.6%). According to the findings obtained from the second part of the study, the effect of perceived social support on family satisfaction (46.5%) is much higher than its effect on life satisfaction (27.9%). Results and recommendations: As hopelessness decreases, perceived social support increases. In the case of an increase in hopelessness, which expresses the expectation that the desired results will not occur and that negative events will occur, perceived social support will decrease. Hope is a very important concept for human life in terms of the expectation of a meaningful future. Hopelessness, on the other hand, means the feeling that the individual cannot create a meaningful future. Hopelessness, which is considered to be a concept with a negative effect, negatively affects perceived social support, which consists of feeling loved, feeling valued or respected, and belonging to a social network. As self-esteem increases, perceived social support increases. As self-esteem, which is the general emotional evaluation of one's own value or importance, decreases, the level of perceived social support also decreases. Decreased self-esteem due to failure, criticism, rejection and other events that have negative effects on relational evaluation leads to a decrease in perceived social support, which expresses one's feelings of being loved, valued and unconditionally accepted. Increased self-esteem, which is related to the belief that one possesses socially desirable qualities such as competence, personal admiration, and physical attractiveness, and which increases when one is successful, praised, or experiences the love of others, increases perceived social support, which refers to feelings that one is loved, valued, and unconditionally accepted. As perceived social support increases, perceived life satisfaction increases. An increase in perceived social support, which expresses the feelings of being loved, valued and unconditionally accepted, leads to an increase in life satisfaction, which means the formation of a sense of happiness and satisfaction with life. A decrease in perceived social support, which occurs as a result of the individual's social network not being sufficiently supportive, leads to a decrease in the individual's sense of happiness and satisfaction with life, that is, life satisfaction. As perceived social support, which expresses the feelings of being loved, valued, and unconditionally accepted, increases, family satisfaction, which expresses the level of satisfaction with family life, also increases. As perceived social support decreases, which occurs as a result of the person's social network not being sufficiently supportive, the level of satisfaction with family life decreases. Based on the ability of family members to jointly realize family values in behavior, the inability to realize, follow, or agree on these values among family members increases possible dissatisfaction and frustration. By reducing the levels of hopelessness, increasing the self-esteem and social integration levels of people in need of social assistance, their perceptions of perceived social support increase, and subsequently their levels of family satisfaction and life satisfaction also increase. It is understood that the despair levels should be reduced and self-esteem should be increased for the researched group as a priority. Thus, it is understood that their family satisfaction will increase at a higher level and their life satisfaction levels will also increase. According to the available literature, there is no other study in which all of the variables used in this study were used together. With the findings of this study, the literature on hopelessness, self-esteem, social integration, perceived social support, life satisfaction and family satisfaction has been expanded and it is considered that an important contribution has been made to the relevant literature. The findings will be able to guide those working in the field of social services in practice and contribute to future researchers.

RELATIONSHIP BETWEEN RESIDENTAL ENERGY CONSUMPTION AND SELECTED MACROECONOMIC FACTORS IN TÜRKİYE¹

Mahmut POLAT¹ | İlkay GÜLER²

Abstract

¹ Uzman, T.C..Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Ankara/Türkiye
ORCID: [0009-0005-7428-3140](https://orcid.org/0009-0005-7428-3140)
Mail: mahmutpolat080@gmail.com

² Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Hacı Bayram Üniversitesi, Ankara/Türkiye
ORCID: [0000-0003-1289-6652](https://orcid.org/0000-0003-1289-6652)
Mail: ilkay.guler@hbv.edu.tr

Corresponding Author:
İlkay Güler
DOI: [10.5281/zenodo.14582006](https://doi.org/10.5281/zenodo.14582006)

The aim of the study is to examine the relationship between economic growth, energy imports and exchange rate affecting natural gas and electricity consumption in residences 1990-2022. It was determined that natural gas and electricity consumption in residences were not stationary, but independent variables were stationary and a regression model was created for the data of these factors. Then, ARDL analysis was applied. In terms of electricity consumption in residences, it was determined that there was a weak relationship with economic growth in the short term and a strong relationship in the long term, but there was no relationship between it and energy imports. When it comes to exchange rates, it was determined that there is a stronger relationship in the long term than in the short term. When the results were evaluated in terms of natural gas used in residences, it was determined that there was no relationship with economic growth. There was a negative relationship with the exchange rate compared to three years ago, and a positive relationship compared to two years ago. It was determined that the increase in energy imports reduces residential energy consumption in the short term and increases it in the long term.

Key Words: Economic growth, energy economics, energy imports, exchange rate, residential energy consumption

Ay/ Yıl: Aralık/ 2024
Cilt:2
Sayı:2

Öz

Çalışmanın amacı, 1990-2022 döneminde konutlarda doğalgaz ve elektrik tüketimini etkileyen ekonomik büyüme, enerji ithalatı ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi incelemektir. Konutlarda doğalgaz tüketimi ve konutlarda elektrik tüketiminin durağan olmadığı ancak bağımsız değişkenlerin durağan olduğu belirlenmiş ve bu faktörlere ait veriler için kendi aralarında bir regresyon modeli oluşturulmuştur. Ardından ARDL analizi uygulanmıştır. Konutlarda elektrik tüketimi açısından incelendiğinde, ekonomik büyüme ile arasında kısa dönemde zayıf, uzun dönemde ise kuvvetli bir ilişki olduğu, enerji ithalatı ile arasında ilişki bulunmadığı saptanmıştır. Söz konusu döviz kuru olduğunda ise, uzun dönemde kısa döneme göre kuvvetli bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar, konutlarda kullanılan doğal gaz açısından değerlendirildiğinde ise, ekonomik büyüme ile arasında ilişkiye ulaşamamıştır. Döviz kuru ile arasında, üç yıl öncesine göre negative yönlü, iki yıl öncesine göre ise pozitif ilişkinin varlığı görülmüştür. Enerji ithalatında ortaya çıkan artışın kısa dönemde konutlarda enerji tüketimini azaltırken uzun dönemde artırdığı belirlenmiştir.

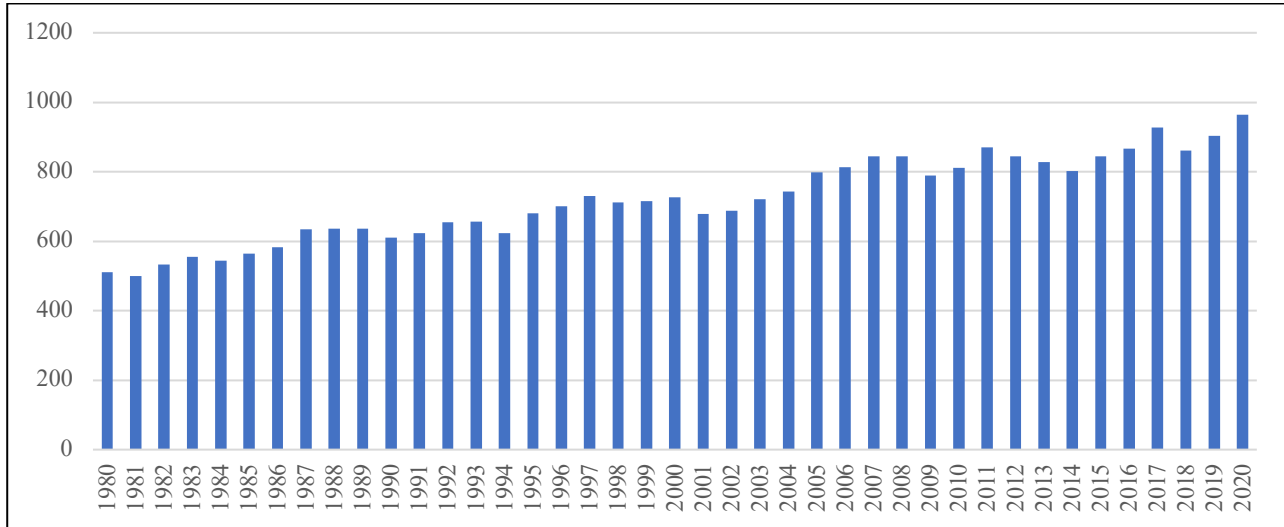
Anahtar Kelimeler: Ekonomik büyüme, enerji ekonomisi, enerji ithalatı, döviz kuru, konutlarda enerji tüketimi

Citation:
Polat, M., & Güler, İ. (2024). Türkiye'de konutlarda kullanılan enerji tüketimi ile seçilmiş makroekonomik faktörler arasındaki. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 100-114.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14582006>

¹ This study is derived from Mahmut Polat's master's thesis titled "Relationship between energy consumption in residences and economic growth, energy imports, exchange rates: The example of Türkiye".

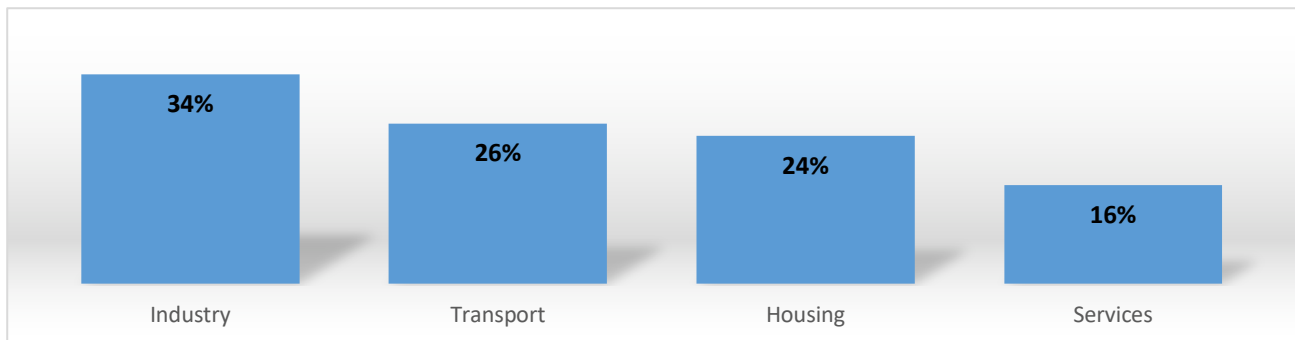
Introduction

The need for energy, which is the basic input of all sectors, is increasing day by day due to reasons such as population growth, economic growth, urbanization, migration and technological innovations. For the continuity of economic growth, it is necessary to continue production, and to continue production, it is necessary to use energy. The change in Türkiye is shown in Figure 1 in terms of energy consumption between 1980 and 2020 (EPDK, 2023; Republic of Türkiye Ministry of Energy and Natural Resources, 2022).

Figure 1. Energy Consumption

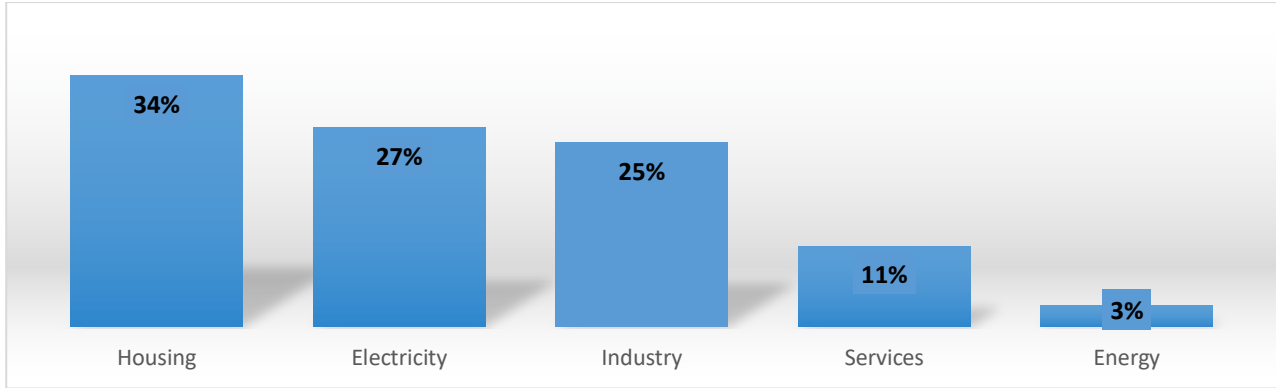
As seen in Figure 1, although it shows a fluctuating trend, energy consumption has increased in Türkiye from 1980 to 2020. The distribution of sectors in terms of energy consumption is shown in Figure 2. (EPIAŞ, 2023).

Figure 2. Distribution of Energy Consumption by Sectors

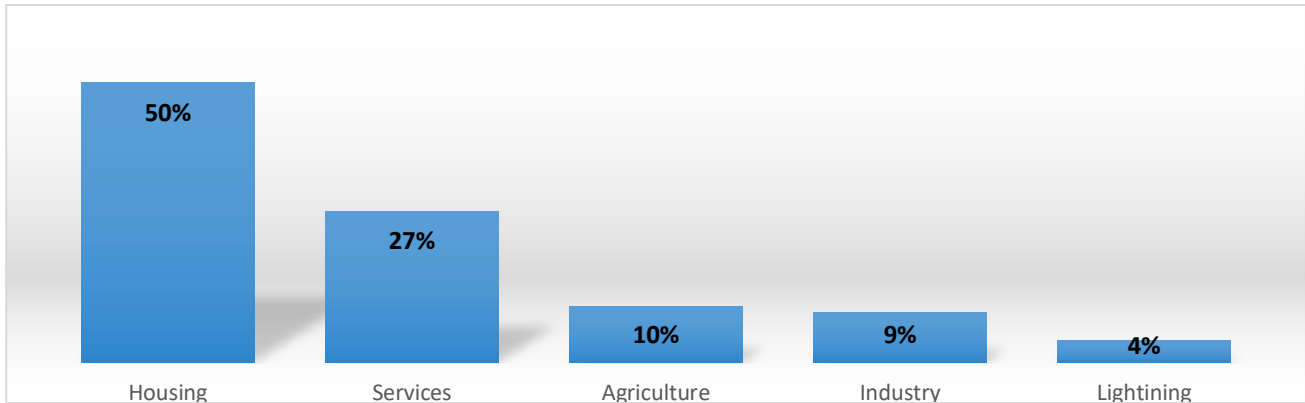

As seen in Figure 2, one quarter of energy consumption in Türkiye occurs in residences. Natural gas consumption in residences is shown in Figure 3. (EPDK, 2023; EPIAŞ, 2023).

Figure 3. Natural Gas Consumption

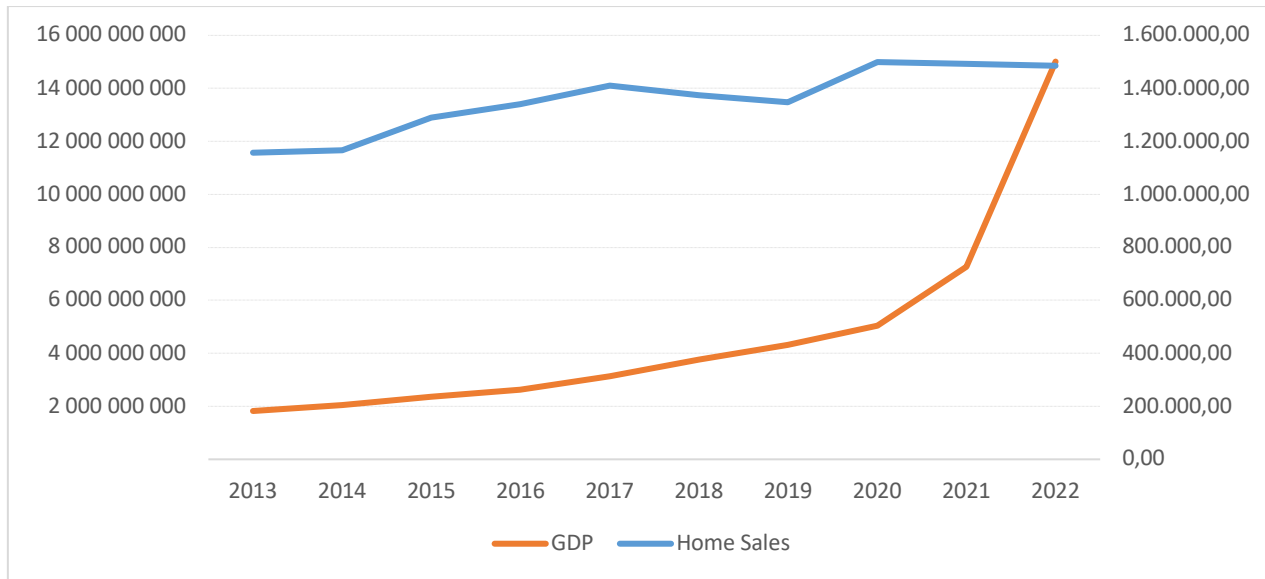
When the distribution of natural gas consumption by sectors is examined, it is seen that the largest share belongs to the housing sector. The sectoral distribution of electricity consumption in residences is shown in Figure 4 (GAZBİR, 2023).

Figure 4. Electricity Consumption

The largest share in electricity consumption, as in natural gas consumption, belongs to residences. Therefore, energy consumption in residences consists the motivation of the study.

There are many factors that affect energy consumption in residences (Güler,2024). In this study, the impact of macroeconomic factors is investigated. Three macroeconomic factors were chosen as independent variables. The first of these is economic growth, consistent with the literature. Because economic growth increases the demand for housing, this increase triggers an increase in energy demand. Figure 5 shows economic growth and housing sales numbers in Türkiye.

Figure 5. Economic Growth and the Number of Housing Sales

In this study, the relationship between residential energy consumption and exchange rate, energy imports and gross national product (GDP) is investigated. Since Türkiye is dependent on foreign energy sources, energy imports are seen as an important independent variable. Due to this situation, the increase in the exchange rate is reflected in energy prices and is expected to reduce energy consumption. It is also thought that when economic growth occurs, there will be an increase in energy consumption. However, in this study, energy consumption in residences is not considered as the only dependent variable, but is examined separately as natural gas consumption and electricity consumption. In this context, especially when it comes to natural gas, it is expected that it will have a negative relationship with the increase in the exchange rate, since almost all of it is imported.

In the study, energy consumption in residences is analyzed through two separate dependent variables, which are natural gas consumption and electricity consumption, thus more detailed results are obtained. Hereby, it is aimed that the results obtained will be a guide in the future in determining policies for energy sources used in residences and to eliminate the gap in the literature.

In this article, it is aimed to analyse the relationship between natural gas and electricity used in residences and economic growth, energy imports and exchange rate. The following sections of the study include the literature, data, method, analytical findings and conclusion, respectively (TÜİK, 2023; MB, 2023).

Literature

Studies examining the relationship between the energy used in residences and selected macroeconomic factors are based on the relationship between the energy used in all sectors and economic growth. Studies on this subject have been carried out in different countries in different time periods. The literature was examined in two stages. While the first stage includes studies on the relationship between energy consumption and economic growth, the second stage includes studies on the relationship between energy consumption in residences and macroeconomic factors.

Table 1.*Literature summary***Energy consumption and economic growth**

Author, Year	Time Period	Country	Method	Result
Stern (2000)	1947-1990	USA	VAR, Granger Causality Analysis	No relationship
Yang (2000)	1954-1997	Taiwan	Granger Causality Analysis	Economic growth $\Leftrightarrow$ Energy consumption
Hondroyannis, Lolos & Papapetrou, (2002)	1969-1996	Greece	Vector Error Correction Model	Energy consumption $\rightarrow$ Economic growth
Lise & Montfort (2007)	1970-2003	Türkiye	Co-integration analysis and Vector Error Correction Model	Economic growth $\rightarrow$ Energy consumption
Sancak et al. (2011)	1984-2008	Türkiye	ADF, co-integration, VECM analyses	Oil prices $\uparrow$ Current account deficit $\uparrow$
Odhiambo, 2009	1971-2006	Tanzania	Granger Causality Analysis	Energy consumption $\rightarrow$ Economic growth
Saidi, Rahman & Amamri, (2016)	1990-2014	53 countries	Granger Causality Analysis	Energy consumption $\uparrow$ Economic growth $\uparrow$
Koç (2020)	2010-2016	132 countries	Panel data	Energy consumption in all sectors separately $\uparrow$ Economic growth $\uparrow$
Ray, Aditya & Kumar Pal, (2023)	1980-2019	10 Asian economies	EGLS Method	CO2 emission $\rightarrow$ Energy consumption Population $\rightarrow$ CO2 emission Financial development $\Leftrightarrow$ Economic growth

Energy consumption in residences and macroeconomic factors

Author, Year	Time Period	Country	Method	Result
Kar & Kınık (2008)	1975-2005	Türkiye	VECM, Granger-causality and Johansen co-integration testi	Electricity consumption $\Leftrightarrow$ Economic performance
Bowden & Payne (2009)	1949-2006	USA	Toda Yamamoto- Granger-causality	Energy consumption of housing, industry and services sectors $\Leftrightarrow$ Economic growth
Sahbaz & Yanar (2013)	1970 and 2010	Türkiye	Toda ve Yamamoto	There is no causal relationship.
Ojonugw & Obi (2016)	1990-2013	Nigeria	ECM	Energy consumption of housing, industry and services sectors $\rightarrow$ Economic growth
Narayan & Doytch (2017)	1971-2011	89 countries	GMM	Energy consumption in residences $\rightarrow$ Economic growth
Usta & Berber (2017)	1970-2012	Türkiye	Todo-Yamamoto causality analysis	There is no causal relationship.
Bouznit, Pablo-Romero, & Sánchez-Braza, (2018)	1970-2013	Algeria	ARDL	Energy consumption in residences $\rightarrow$ Economic growth
Raza, Shah & Khan, (2020)	1990-2015	BRICS countries	CIPS, FMOLS	

In this study, unlike the literature, the relationship between natural gas and electricity consumption in residences and macroeconomic factors has been analyzed separately. Therefore, it is anticipated that it will contribute to the literature.

Data, Method and Findings

The purpose of this study is to investigate the relationship between residential electricity consumption and residential natural gas consumption with macroeconomic factors, separately, in 1990-2022 period in Türkiye. The independent variables of the study were determined as economic growth, energy imports and exchange rate. Table 2 provides detailed information about the variables used.

Table 2.

Data set

Variable	Symbols	Source
Natural Gas Consumption In Residences	GAS	EUROSTAT (2023)
Electricity Consumption In Residences	ELK	EUROSTAT (2023)
Economic Growth (GDP)	ECNGRWTH	TCMB (2023)
Energy Imports	ENGIMP	TÜİK (2023)
Exchange Rate	EXCRATE	TCMB (2023)

Methodology

In this study, the relationship between household electricity and natural gas consumption and economic growth, energy imports and exchange rate will be analyzed through a linear regression equation. In order to analyze the data set for the period 1990-2022, the stationarity of the time series should be checked first. As mentioned before, one can try to get an idea by visually examining the graphs. However, this is not enough. In order to check the stationarity of the time series, it is necessary to check whether there is stationarity through one of the tests developed at different times. Otherwise, the regression equation to be applied cannot reflect the real relationship (Granger and Newbold, 1974, p.111-120; Gujarati, 1999, p.713) explains stationarity in time series as "the common variance between two periods depends on the distance between the two periods, not on the period for which it is calculated". In other words, a time series is stationary if the difference between two consecutive data is not due to the time itself but only due to the time interval.

In this study, Augmented Dickey Fuller test (ADF: Extended Dickey-Fuller test) was used to determine stationarity. This test, checks whether the coefficient is statistically equal to zero. The ADF-t statistic resulting from this test is compared with the MacKinnon critical values. If the ADF-t statistic is absolutely greater than the MacKinnon critical value, it means that the analyzed time series is stationary. Otherwise, the series is non-stationary and should be differenced until stationarity is achieved. The equation of the unit root test is as follows (Karaca, 2003, p.3):

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_2 t + \delta Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \alpha_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_i$$

ΔY_t , is the first difference of the variable whose stationarity is checked. t stands for the general trend variable. ΔY_{t-i} denotes the lagged difference terms. This term ensures that the error term is sequentially independent. The robustness of the results of the ADF test depends on the absence of consecutive dependence in the model to be estimated. The term expression of the lag length, k , can be estimated using the Akaike or Schwarz information criterion. The present study prefers the Akaike information criterion.

Autoregressive Distributed Lag Bound Test (ARDL) model was developed by Pesaran et al. (1996). Through this model, the relationship between variables integrated of different degrees can be tested in time series analysis (Bahmani-Oskooee and Chi Wing, 2002, p.150). As it is known, it is possible to examine the long-run relationships between variables with variables integrated of the same degree. The ARDL method, which does not require a unit root test, does not need to classify variables as I (0) or I (1) (Sharifi-Renani, 2008, p.4). The ARDL model cannot be used in cases where it is necessary to take the 2nd degree and higher differences of the variables to be included in the model (Çağlayan, 2006, p.427).

The process steps in using the ARDL model are as follows:

- First of all, it should be determined whether the variables are I(0) or I(1) through unit root tests. Because this model cannot be used for I(2) and above stationary series.
- The lag level at which the Akaike Information Criteria (AIC) and Schwarz Information Criteria (SIC) values are the smallest and therefore there is no autocorrelation is found.
- After finding the appropriate lag, the F statistic is generated. Accordingly, the hypothesis tests are as follows:

$H_0: \xi_1 = \xi_2 = \dots = \xi_k = 0 \rightarrow$ The absence of the cointegration

$H_1: \xi_1 \neq \xi_2 \neq \dots = \xi_k \neq 0 \rightarrow$ The presence of the cointegration

- If the F statistic is greater than the table value, the H0 hypothesis is rejected. In other words, it is accepted that co-integration exists.

- If the F statistic is smaller than the table value, the H0 hypothesis is accepted and it is concluded that there is no cointegration.
- If the F statistic is between the lower and upper limits of the table, it is considered to be in the unstable region. In this case, the error correction model will be used for cointegration (Kremers, Ericsson and Dolado, 1992; Banerjee, Dolado and Mestre, 1998).

In the present study, the dependent variable and independent variables are observed to be stationary either at level or at first differences. Its biggest advantage is that it can be applied in small samples (Kamaruddin and Jusoff, 2009, p.100). The ARDL method uses the difference of the series as the dependent variable for cointegration. Explanatory variables are included in the model in two different ways. The differences of the explanatory variables in the first group together with the dependent variable and the lags of these differences are determined. Among the variables in this group, the difference of the dependent variable starts at degree one, while the others start at degree zero. In the second group, there are only independent variables and the differences in this group start from the first lag. In order to determine the existence of cointegration, firstly, the most appropriate lag length is found. For this purpose, the case with the lowest AIC and SIC criteria is selected. Then, the hypothesis test is performed by estimating with Least Squares (LS). In this study, the H0 hypothesis is rejected according to the F statistic. The model representation is as follows:

$$\Delta Y_t = \Psi_0 + \sum_{i=1}^m \Psi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^m \Psi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^m \Psi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \xi_1 Y_{t-1} + \xi_2 X_{1t-1} + \xi_k X_{kt-1} + u_t$$

The long-run coefficients are then obtained by dividing the coefficients of the independent variables in the bounds test equation by the negative sign of one lagged value of the coefficient of the dependent variable (Şimşek and Kadilar, 2004: 30). The model representation examining the long-run relationship is as follows:

$$Y_t = \Psi_0 + \sum_{i=1}^m \Psi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \Psi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^r \Psi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \xi_1 Y_{t-1} + \xi_2 X_{1t-1} + \xi_k X_{kt-1} + u_t$$

After determining the long-run relationship, the short-run relationship is estimated. The only difference between the model estimating the long-run relationship and the model estimating the short-run relationship is the presence of the error correction term in the model. Here, the correction term is a lagged value of the residuals of the model estimating the long-run relationship. The correction added to the model shows how much of an imbalance that may arise in the short run can be corrected in the long run. The sign of this coefficient is expected to be negative and statistically significant. The model analyzing the short-run relationship is as follows:

$$Y_t = \Psi_0 + \sum_{i=1}^m \Psi_{1i} \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=0}^n \Psi_{2i} \Delta X_{1t-i} + \dots + \sum_{i=0}^r \Psi_{ki} \Delta X_{kt-i} + \xi_1 Y_{t-1} + \xi_2 X_{1t-1} + \xi_k X_{kt-1} + \mu ecm_{t-1} + u_t$$

Results

Firstly, the relationship between residential electricity and natural gas consumption and economic growth, energy imports and exchange rate is examined using a linear regression equation through the data set in Table 2. For this purpose, the stationarity of the time series was primarily checked. It has been determined that natural gas consumption in residences and electricity consumption in residences are not stationary, however GDP, energy imports and exchange rate are stationary.

Table 3.
The Finding of the ADF Unit Root Tests

Variables	Level	First Differences
GAS	-5.978376 (0.0000)	-5.230055 (0.002)
ELK	-0.800167 (0.8055)	-6.523886 (0.0000)
ECNGRWTH	-3.893376 (0.0070)	-
ENGIMP	-5.978376 (0.0000)	-
EXCRATE	7.312271 (1.0000)	-

Augmented Dickey Fuller test (ADF) was used to determine stationarity. The ADF-t statistics resulting from the ADF test were compared with MacKinnon critical values separately for both residential electricity consumption and residential natural gas consumption. After ensuring stationarity for all variables in the data set used in the study, the regression equation was created and analysis was carried out by subtracting the first order differences of all variables, including the dependent variable. Autoregressive Distributed Lag Bound Test (ARDL) was applied in order to analyze the relationship between variables within the framework of the findings.

Table 4.
The Result of the Regression Analysis for the Electricity Consumption in Residence as the dependent variable

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.112172	0.049844	2.250458	0.0325
D(ECNGRWTH)	0.027012	0.029192	0.925292	0.3627
D(ENGIMP)	0.002068	0.007273	0.284261	0.7783
D(EXCRATE)	-0.019686	0.030876	-0.637581	0.5289
R-squared	0.073842	Mean dependent var		0.120697
Adjusted R-squared	-0.025389	S.D. dependent var		0.232575
S.E. of regression	0.235508	Akaike info criterion		0.062329
Sum squared resid	1.552999	Schwarz criterion		0.245546
Log likelihood	3.002738	Hannan-Quinn criter.		0.123060
F-statistic	0.744145	Durbin-Watson stat		2.414725
Prob(F-statistic)	0.534819			

Table 5.
The Result of the Regression Analysis for the Electricity Consumption in Residence as the dependent variable and the natural gas consumption as control variables

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.075834	0.042869	1.768986	0.0882
D(GAS)	0.143129	0.039609	3.613581	0.0012
D(EXCRATE)	-0.012638	0.025887	-0.488180	0.6294
D(ENGIMP)	0.004710	0.006125	0.769027	0.4486
D(ECNGRWTH)	0.005712	0.025108	0.227498	0.8218
R-squared	0.375748	Mean dependent var		0.120697
Adjusted R-squared	0.283266	S.D. dependent var		0.232575
S.E. of regression	0.196898	Akaike info criterion		-0.269662
Sum squared resid	1.046757	Schwarz criterion		-0.040641
Log likelihood	9.314589	Hannan-Quinn criter.		-0.193748
F-statistic	4.062945	Durbin-Watson stat		2.421161
Prob(F-statistic)	0.010489			

As a result of the analysis, no significant relationship was found between electricity consumption in residences and GDP, energy imports and exchange rate. It has been determined that natural gas consumption in residences corresponds to approximately 38% of the change in electricity consumption in residences. It has been revealed that a 1% increase in natural gas consumption in residences will increase residential electricity consumption by 0.14%.

Table 6.

The results of regression analysis without stationarization for the model with electricity consumption as the dependent variable

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.261044	0.684904	-1.841198	0.0762
GAS	0.288828	0.030516	9.464928	0.0000
EXCRATE	-0.003490	0.021343	-0.163511	0.8713
ENGIMP	-0.003620	0.010695	-0.338468	0.7375
ECNGRWTH	0.038896	0.012117	3.210116	0.0033
R-squared	0.968251	Mean dependent var		2.863837
Adjusted R-squared	0.963715	S.D. dependent var		1.406442
S.E. of regression	0.267907	Akaike info criterion		0.342370
Sum squared resid	2.009670	Schwarz criterion		0.569114
Log likelihood	-0.649112	Hannan-Quinn criter.		0.418663
F-statistic	213.4788	Durbin-Watson stat		0.893008
Prob(F-statistic)	0.000000			

A regression equation was created without subtracting the differences of the series. While electricity consumption in residences is used as the dependent variable in the relevant equation, in the model natural gas used in residences, GDP, energy imports and exchange rate data are included as independent variables. According to the model results, it was determined that natural gas used in residences and GDP are related to electricity consumption in residences.

Table 7.

The results of regression analysis without stationarization for the model with economic growth as the dependent variable

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	62.88164	1.942297	32.37488	0.0000
ENGIMP	0.212469	0.275040	0.772501	0.4459
EXCRATE	1.232748	0.375825	3.280114	0.0026
R-squared	0.283028	Mean dependent var		66.72080
Adjusted R-squared	0.235230	S.D. dependent var		8.017962
S.E. of regression	7.011800	Akaike info criterion		6.819574
Sum squared resid	1474.960	Schwarz criterion		6.955620
Log likelihood	-109.5230	Hannan-Quinn criter.		6.865349
F-statistic	5.921315	Durbin-Watson stat		0.117804
Prob(F-statistic)	0.006800			

Then, a regression model was created with the explanatory variables of GDP, energy imports and exchange rate. The model included GDP as the dependent variable and energy imports and exchange rate as independent variables. No significant relationship was found between energy imports and GDP, but a significant relationship was found between exchange rate and GDP.

Table 8.*Co-integration test results between economic growth, energy imports and exchange rate*

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	5.248996	2.323586	2.259006	0.0319
ECNGRWTH(-1)*	-0.080347	0.036454	-2.204069	0.0359
ENGIMP**	0.187980	0.055439	3.390719	0.0021
EXCRATE**	-0.031253	0.087652	-0.356562	0.7241
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
ENGIMP	2.339585	1.209263	1.934720	0.0632
EXCRATE	-0.388976	1.192530	-0.326177	0.7467
C	65.32873	4.895423	13.34486	0.0000

Afterwards, the analysis was further detailed and the ARDL model was applied. GDP was considered as the dependent variable, exchange rate and energy imports were considered as independent variables, and ARDL application was carried out. Model results proved the existence of statistical co-integration between these variables. It has been determined that in the short term, when the GDP dependent variable decreases by 1% in the previous period, the value in the current period will decrease by 0.08%. It has been determined that the relationship between the GDP dependent variable and energy imports is positive and a 1% increase in energy imports will lead to a 0.19% increase in economic growth. It was determined that the relationship between GDP and energy imports is negative. It has been determined that the coefficient of the exchange rate variable is -0.03 and a 1% increase in the exchange rate will cause a 0.03% decrease in economic growth. In the long term, it has been determined that GDP has a positive relationship with energy imports and a 1% increase in energy imports will increase economic growth by 2.34%.

Then, for the purpose of the study, ARDL analysis was applied to determine the relationship between residential electricity consumption and residential natural gas consumption and GDP, energy imports and exchange rate. It was determined that there is a 10% co-integration level between the variables when electricity consumption in residences is the dependent variable and natural gas consumption is included as an explanatory variable in the model.

When energy consumption in residences was included as the dependent variable and natural gas consumption was included as the explanatory variable in the model, Table 9 the result of the analysis and diagnostic tests. As a result of Table 9, the model is stable and it was concluded that the electricity consumption variable in residences in the short term is negatively affected by the previous value of its series. In other words, it was concluded that a 1% decrease in the previous period would reduce the consumption in the next period by $\cong 0.75\%$.

Table 9.

Model results and bounds tests by energy consumption in residences was included as the dependent variable and natural gas consumption was included as the explanatory variable in the model

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-0.819887	0.684920	-1.197055	0.2468
ELK(-1)*	-0.745692	0.187086	-3.985818	0.0009
GAS(-1)	0.331568	0.086077	3.851983	0.0012
EXCRATE(-1)	-0.216294	0.072652	-2.977131	0.0081
ENGIMP**	0.005777	0.008929	0.646976	0.5258
ECNGRWTH**	0.025577	0.012655	2.021135	0.0584
D(GAS)	0.135564	0.039374	3.443002	0.0029
D(GAS(-1))	-0.182702	0.069702	-2.621198	0.0173
D(GAS(-2))	-0.135844	0.059160	-2.296232	0.0339
D(GAS(-3))	-0.070476	0.056996	-1.236494	0.2322
D(EXCRATE)	0.076875	0.054733	1.404530	0.1772
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
GAS	0.444645	0.048549	9.158671	0.0000
EXCRATE	-0.290059	0.092038	-3.151510	0.0055
ENGIMP	0.007747	0.012307	0.629474	0.5369
ECNGRWTH	0.034300	0.015206	2.255740	0.0368
C	-1.099498	0.893499	-1.230553	0.2343
Autocorrelation:				
F-statistic	0.149505	Prob. F(4,14)		0.9601
Obs*R-squared	1.188008	Prob. Chi-Square(4)		0.8801
Heteroskedastisite :				
F-statistic	1.208813	Prob. F(10,18)		0.3482
Obs*R-squared	11.65097	Prob. Chi-Square(10)		0.3091
Scaled explained SS	8.970717	Prob. Chi-Square(10)		0.5349
Ramsey Reset:				
	Value	df	Probability	
t-statistic	1.847884	17	0.0821	
F-statistic	3.414676	(1, 17)	0.0821	
Likelihood ratio	5.308181	1	0.0212	

Electricity use in residences is affected by the consumption of natural gas in residences both in the relevant period and one and two periods ago. Electricity consumption in residences, which is negatively affected by the first and second period consumption of natural gas, is positively affected by the consumption in the relevant period. It was determined that the coefficient value of natural gas consumption in residences one period ago is -0.18 and its value two periods ago is $\cong$ -0.14. It is expected that the 1% increase in the exchange rate in the previous period will result in a 0.21% decrease in residential electricity consumption in the next period. In other words, electricity consumption in residences reacts downwards to exchange rate changes after one period of time. While it was determined that there is a significant statistical relationship between residential energy imports and residential electricity consumption, it was revealed that a 1% increase in GDP in the relevant period would increase residential electricity consumption by $\cong$ 0.03%. In the long term, no significant relationship has been found between electricity consumption in residences and energy imports. It was determined that a 1% increase in natural gas consumption in residences would lead to a 0.44% increase in residential electricity consumption, while a 1% increase in the exchange rate would cause a 0.29% decrease during the period under consideration.

Table 10.

Model results and bounds tests by excluding the economic growth variable from the model and including natural gas consumption as the dependent variable in the model

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	-1.424614	0.550010	-2.590162	0.0197
GAS(-1)*	-0.484331	0.277815	-1.743359	0.1005
EXCRATE(-1)	0.022597	0.476271	0.047446	0.9627
ENGIMP(-1)	0.202976	0.065526	3.097625	0.0069
ELK**	1.084035	0.514157	2.108373	0.0511
D(GAS(-1))	0.077580	0.237262	0.326982	0.7479
D(GAS(-2))	-0.265601	0.207487	-1.280082	0.2188
D(EXCRATE)	-0.269028	0.206059	-1.305586	0.2102
D(EXCRATE(-1))	0.703511	0.809552	0.869013	0.3977
D(EXCRATE(-2))	2.675135	0.831446	3.217448	0.0054
D(EXCRATE(-3))	-2.324951	0.911585	-2.550450	0.0214
D(ENGIMP)	0.045497	0.031365	1.450590	0.1662
D(ENGIMP(-1))	-0.081825	0.032015	-2.555804	0.0212

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EXCRATE	0.046656	0.965971	0.048300	0.9621
ENGIMP	0.419086	0.330974	1.266220	0.2236
ELK	2.238212	0.582952	3.839445	0.0014
C	-2.941407	1.489733	-1.974453	0.0658
F-statistic	0.775114	Prob. F(2,12)		0.4824
Obs*R-squared	3.317775	Prob. Chi-Square(2)		0.1904
F-statistic	0.702883	Prob. F(14,14)		0.7410
Obs*R-squared	11.97006	Prob. Chi-Square(14)		0.6087
Scaled explained SS	2.589553	Prob. Chi-Square(14)		0.9996
	Value	df	Probability	
t-statistic	1.388960	15	0.1851	
F-statistic	1.929210	(1, 15)	0.1851	
Likelihood ratio	3.508719	1	0.0610	

If the natural gas used in residences is included as a dependent variable in the model, it is found to be inversely related to energy imports and exchange rates in the short term. It was determined that a 1% increase in energy imports caused a 0.08% decrease in natural gas consumption. In the long term, it was concluded that when there was a 1% increase in electricity consumption in residences, there was a 2.2% increase in natural gas consumption.

Conclusion

Production increase had started with the industrial revolution in England, and energy consumption increased. However, the increase in production also increased urbanization, which in turn increased the demand for housing. Energy is needed for heating, nutrition and lighting in residences. In Türkiye, approximately twenty-five percent of final energy consumption, approximately thirty-four percent of natural gas consumption, and approximately fifty percent of electricity consumption occur in residences. For this reason, the consumption of electricity and natural gas in residences, which are energy sources, is used as the dependent variable in the study. Economic growth, energy imports and exchange rate among macroeconomic factors were used as independent variables. ARDL analysis was applied using the largest available data set (Granger et al, 1974; Granger et al., 2002).

When the results were examined in terms of electricity consumption in residences, it was determined that while there was a weak relationship with economic growth in the short term, there was a strong relationship in the long term. Since economic growth causes an increase in household welfare, the result obtained appears to be consistent with the literature. No relationship was found between electricity

consumption in residences and energy imports. When its relationship with the exchange rate is examined, it is concluded that while it is strong in the short term, its strength is greater in the long term.

When the results were examined in terms of natural gas consumption in residences, it was determined that there was no relationship with economic growth in the short and long term. The main reason for this situation is that natural gas is used in residences to meet essential needs such as heating and nutrition in residences. When its relationship with the exchange rate was examined, it was concluded that it had a negative relationship with three periods ago and a positive relationship with two periods ago. This situation can be explained by the fact that in Türkiye, in order to support and protect households, natural gas used in residences is sold in Turkish Liras and also cheaper compared to industry (BOTAŞ, 2023). It has been found that the increase in energy imports causes a short-term decrease in natural gas consumption in residences.

One of the points to consider here is that almost all of the natural gas in Türkiye is met through imports. Especially, important diplomatic and political events in the countries from which natural gas is imported or the Russia-Ukraine war etc. reduce its use in residences in the short term with a shock effect. In this context, the importance of reducing foreign dependency on energy emerges once again. In our country, which is rich in terms of solar and wind energy, by increasing the production of renewable energy, energy supply security will be ensured and the energy we need will be provided with our own means. Thus, we will transition from being an importer to an exporter in energy and the foreign trade deficit will decrease.

Since the use of renewable energy in residences has started recently in Turkey, there is not enough data available. It is recommended to examine the relationship between renewable energy used in residences and macroeconomic factors when the time range of the data set is expanded in the future.

References

- Boru Hatları ile Petrol Taşıma A.Ş. Genel Müdürlüğü (BOTAŞ). (2023). *2023 yılı Aralık ayı doğal gaz toptan satış fiyat tarifesi*. Retrieved December 12, 2023, from <https://www.botas.gov.tr/Sayfa/satis-fiyat-tarifesi/439>
- Bouznit, M., Pablo-Romero, M. P., and Sánchez-Braza, A. (2018). Residential electricity consumption and economic growth in Algeria. *Energies*, 11(7), 1656. <https://doi.org/10.3390/en11071656>
- Bowden, N., & Payne, J. E. (2009). The causal relationship between U.S. energy consumption and real output: A disaggregated analysis. *Journal of Policy Modelling*, 31(2), 180-188. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2008.09.001>
- Elektrik Piyasaları İşletme A.Ş. (EPIAŞ). (2023). *Yüzdesel tüketim bilgileri*. Retrieved October 10, 2023, from <https://seffaflik.epias.com.tr/transparency/tuketim/gerçeklesen-tuketim/yuzdesel-tuketim-bilgileri.xhtml>
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK). (2023). *Yayınlar / raporlar*. Retrieved October 10, 2023, from <https://www.epdk.gov.tr/Anasayfa/Anasayfa>
- EUROSTAT (2023), GDP and main components (output, expenditure and income), Retrieved October 10, 2023, from, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/namq_10_gdp
- Granger, C. W. J., & Newbold, P. (1974). Spurious regressions in economics. *Journal of Econometrics*, 2(2), 111-120.
- Granger, C. W., and Yoon, G. (2002). *Hidden cointegration* (Economics Working Paper No. 2002-02). University of California. <https://escholarship.org/uc/item/9qn5f61j>
- Güler, İ. (2024). Asymmetric Relationships Between Natural Gas Price Inflation and Macroeconomic Factors: The Case of Turkey. *Fiscaeconomia*, 8(1), 342-361. <https://doi.org/10.25295/fsecon.136533>
- Hondroyannis, G., Lolos, S., and Papapetrou, E. (2002). Energy consumption and economic growth: Assessing the evidence from Greece. *Energy Economics*, 24(4), 319-336. [https://doi.org/10.1016/S0140-9883\(02\)00006-3](https://doi.org/10.1016/S0140-9883(02)00006-3)
- Kar, M., and Kınık, E. (2008). Türkiye'de elektrik tüketimi çeşitleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin ekonometrik bir analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 333-353.
- Koç, Ü. (2020). Sektörel enerji tüketimi ve ekonomik büyüme. *Third Sector Social Economic Review*, 55(1), 508-521. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.20.03.1289>
- Lise, W., and Van Montfort, K. (2007). Energy consumption and GDP in Turkey: Is there a co-integration relationship?. *Energy Economics*, 29(6), 1166-1178. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2006.08.010>
- Narayan, S., and Doytch, N. (2017). An investigation of renewable and non-renewable energy consumption and economic growth nexus using industrial and residential energy consumption. *Energy Economics*, 68, 160-176. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2017.09.005>
- Odhiambo, N. M. (2009). Energy consumption and economic growth nexus in Tanzania: An ARDL bounds testing approach. *Energy Policy*, 37(2), 617-622. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2008.09.077>
- Ojonugw, B. A., and Obi, K. O. (2016). Sectoral consumption of non-renewable energy and economic growth in Nigeria. *International Journal of Research in Management, Economics and Commerce*, 6(7), 15 - 22.

- Ray, S., Aditya, I., and Kumar Pal, M. (2023). The influence of energy consumption, economic growth, industrialisation and corruption on carbon dioxide emissions: Evidence from selected Asian economies. In Kumar M. Pal (Ed.), *The impact of environmental emissions and aggregate economic activity on industry: Theoretical and empirical perspectives* (p.93-110). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-80382-577-920231008>
- Raza, S. A., Shah, N., and Khan, K. A. (2020). Residential energy environmental Kuznets curve in emerging economies: the role of economic growth, renewable energy consumption, and financial development. *Environmental Science and Pollution Research*, 27, 5620–5629. <https://doi.org/10.1007/s11356-019-06356-8>
- Republic of Türkiye Ministry Of Energy and Natural Resources (2022). *Türkiye Ulusal Enerji Planı*. Retrieved October 10, 2023, from https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/EIGM/tr/Raporlar/TUEP/Türkiye_Ulusal_Enerji_Planı.pdf
- Saidi, K., Rahman, M., and Amamri, M. (2016). The causal nexus between economic growth and energy consumption: New evidence from global panel of 53 countries. *Sustainable Cities and Society*, 33, 45-56. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2017.05.013>
- Sancak, E., and Demirbaş, E. (2011). Küresel ekonomik kriz ve Türkiye konut sektörüne etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 171-190.
- Stern, D. I. (2000). A multivariate cointegration analysis of the role of energy in the US macroeconomy. *Energy Economics*, 22(2), 267-283. [https://doi.org/10.1016/S0140-9883\(99\)00028-6](https://doi.org/10.1016/S0140-9883(99)00028-6)
- Sahbaz, A., and Yanar, R. (2013). Türkiye’de toplam ve sektörel enerji tüketimi ile ekonomik büyüme ilişkisinin ekonometrik analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50(575), 31-44.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). (2023). Konut Satış İstatistikleri. 09, 2023, from https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/#collapse_28
- Türkiye Doğal Gaz Dağıtıcıları Birliği (GAZBİR). (2023). *GAZBİR 2022 yılı doğal gaz dağıtım sektörü raporu*. Retrieved October 10, 2023, from <https://www.gazbir.org.tr/yillik-raporlar/150>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). *Çevre ve enerji verileri*. Retrieved October 10, 2023, from <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=cevre-ve-enerji-103&dil=1>
- Usta, C., and Berber, M. (2017). Türkiye’de enerji tüketimi ekonomik büyüme ilişkisinin sektörel analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 173-187.
- Yang, H.Y. (2000) A note on the causal relationship between energy and GDP in Taiwan. *Energy Economics*, 22(3), 309-317. [https://doi.org/10.1016/S0140-9883\(99\)00044-4](https://doi.org/10.1016/S0140-9883(99)00044-4)

Genişletilmiş Tükçe Özet

Enerji sektörü, kendi sektörü de dahil olmak üzere tüm sektörlerin temel girdisidir. Bu bağlamda enerji sektörü, ekonomi için kilit öneme sahiptir. Toplam enerjinin, yüzde otuz dördü sanayide, yüzde yirmi altısı ulaştırma sektörlerinde, yüzde yirmi dördü konutlardaki yüzde on altısı ise hizmet sektörlerinde kullanılmaktadır. Doğal gaz özelinde ise, konutlarda yüzde otuz dört, elektrik kullanımında yüzde yirmi yedi, sanayi sektörlerinde yüzde yirmi beş, hizmet sektörlerinde yüzde on bir ve enerji sektöründe yüzde üç oranında tüketim gerçekleşmektedir. Elektrik enerjisi özelinde incelendiğinde ise konutlarda yüzde elli, hizmet sektörlerinde yüzde yirmi yedi, tarımda yüzde on, sanayi sektörlerinde yüzde dokuz, aydınlatmada yüzde dört oranında tüketim olmaktadır. Çalışmada 1990-2022 yıllarında, konutlarda doğal gaz ve elektrik tüketimini etkileyen enerji ithalatı, ekonomik büyüme ve döviz kuru arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Türkiye, enerji kaynaklarının temini için ithalata bağımlıdır. Cari işlemler açığının artmasındaki en önemli nedenlerden biri enerji ithalatındaki artıştır. Türkiye ekonomisinde, döviz kuru, enerji fiyatlarını etkilemektedir. Ekonomik büyüme ise literatürde enerji tüketimi ile olan ilişkisi sıklıkla incelenen değişkenlerin başında gelmektedir. Ancak bu çalışmada, konutlarda kullanılan enerji ele alınmaktadır. Bu çalışmada, detaylı inceleme yapabilmek için konutlarda kullanılan doğal gaz ve elektrik tüketimi ayrı ayrı ele alınmıştır. Öncelikle durağanlık analizi yapılmıştır. Konutlarda tüketilen doğal gaz ve elektriğin durağan olmadığı fakat bağımsız değişkenlerin durağanlığı saptanmıştır. ADF testinin uygulanmış ile elde edilen ADF-t istatistikleri, konutlarda elektrik tüketimi ve konutlarda doğal gaz tüketimi için ayrı ayrı MacKinnon kritik değerleri ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada kullanılan veri setindeki tüm değişkenler için durağanlık sağlandıktan sonra regresyon denklemi oluşturulmuş ve bağımlı değişken de dahil olmak üzere tüm değişkenlerin birinci dereceden farkları çıkarılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular çerçevesinde değişkenler arasındaki ilişkiyi analiz etmek amacıyla Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Sınır Testi (ARDL) uygulanmıştır. Analiz sonucunda konutlardaki elektrik tüketimi ile GSYH, enerji ithalatı ve döviz kuru arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Konutlardaki doğal gaz tüketiminin, konutlardaki elektrik tüketimindeki değişimin yaklaşık %38'ine karşılık geldiği tespit edilmiştir. Konutlarda doğal gaz tüketimindeki %1'lik bir artışın konut elektrik tüketimini %0,14 oranında artıracığı ortaya konmuştur. Serilerin farkları çıkarılmadan bir regresyon denklemi oluşturulmuştur. İlgili denklemde konutlarda elektrik tüketimi bağımlı değişken olarak kullanılırken, modelde konutlarda kullanılan doğal gaz, GSYH, enerji ithalatı ve döviz kuru verileri bağımsız değişkenler olarak yer almaktadır. Model sonuçlarına göre konutlarda kullanılan doğal gaz ve GSYH'nin konutlarda elektrik tüketimi ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ardından, GSYH, enerji ithalatı ve döviz kuru açıklayıcı değişkenleri ile bir regresyon modeli oluşturulmuştur. Modelde bağımlı değişken olarak GSYH, bağımsız değişkenler olarak da enerji ithalatı ve döviz kuru yer almıştır. Enerji ithalatı ile GSYH arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken, döviz kuru ile GSYH arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Daha sonra ARDL modeli uygulanmıştır. GSYH bağımlı değişken, döviz kuru ve enerji ithalatı bağımsız değişkenler olarak ele alınmış ve ARDL uygulaması gerçekleştirilmiştir. Model sonuçları bu değişkenler arasında istatistiksel eş-bütünlüğün varlığını kanıtlamıştır. Kısa dönemde bağımlı değişken olan GSYH bir önceki dönemde %1 azaldığında cari dönemdeki değerinin %0,08 azalacağı tespit edilmiştir. GSYH bağımlı değişkeni ile enerji ithalatı arasındaki ilişkinin pozitif olduğu ve enerji ithalatındaki %1'lik bir artışın ekonomik büyümede %0,19'lük bir artışa yol açacağı tespit edilmiştir. GSYH ile enerji ithalatı arasındaki ilişkinin negatif olduğu tespit edilmiştir. Döviz kuru değişkeninin katsayısının -0,03 olduğu ve döviz kurundaki %1'lik bir artışın

ekonomik büyümede %0,03'lük bir azalmaya neden olacağı tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise GSYH'nin enerji ithalatı ile pozitif bir ilişki içinde olduğu ve enerji ithalatındaki %1'lik bir artışın ekonomik büyümeyi %2,34 oranında arttıracığı tespit edilmiştir. Daha sonra çalışmanın amacı doğrultusunda konutlarda elektrik tüketimi ve konutlarda doğalgaz tüketimi ile GSYH, enerji ithalatı ve döviz kuru arasındaki ilişkiyi belirlemek için ARDL analizi uygulanmıştır. Konutlarda elektrik tüketiminin bağımlı değişken olduğu ve doğalgaz tüketiminin açıklayıcı değişken olarak modele dahil edildiği durumda değişkenler arasında %10 düzeyinde eşbütünlük olduğu belirlenmiştir. Konutlarda elektrik kullanımı hem ilgili dönemdeki hem de bir ve iki dönem evvel ki konutlardaki doğal gaz tüketiminden etkilenmektedir. Birinci ve ikinci dönem doğalgaz tüketiminden negatif etkilenen konutlardaki elektrik tüketimi, ilgili dönemdeki tüketimden pozitif etkilenmektedir. Konutlarda doğalgaz tüketiminin bir dönem önceki katsayı değerinin -0,18, iki dönem önceki değerinin ise -0,14 olduğu belirlenmiştir. Bir önceki dönemde döviz kurunda meydana gelen %1'lik artışın bir sonraki dönemde konut elektrik tüketiminde %0,21'lik bir azalışa neden olması beklenmektedir. Başka bir deyişle, konutlardaki elektrik tüketimi, bir dönem sonra döviz kuru değişimlerine aşağı yönlü tepki vermektedir. Konutlarda enerji ithalatı ile konutlarda elektrik tüketimi arasında anlamlı bir istatistiksel ilişki olduğu tespit edilirken, ilgili dönemde GSYH'deki %1'lik bir artışın konutlarda elektrik tüketimini %0,03 oranında arttıracığı ortaya konulmuştur. Uzun vadede, konutlardaki elektrik tüketimi ile enerji ithalatı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Söz konusu dönemde konutlarda doğalgaz tüketimindeki %1'lik bir artışın konut elektrik tüketiminde %0,44'lük bir artışa, döviz kurundaki %1'lik bir artışın ise %0,29'lük bir azalışa neden olacağı tespit edilmiştir. Çalışmada ulaşılan sonuçlar, enerji ithalatının konutlarda kullanılan doğalgaz ve elektriği büyük çaplı etkilemediğini göstermektedir. Ancak ilerleyen zamanda kentleşme, göç gibi nedenlerle nüfus artışı gerçekleşebilir bu da beraberinde barınma ihtiyacını arttırabilir. Böylece konutlarda enerji tüketiminin artacağı dolayısı ile enerji ithalatının tetiklenebileceği öngörüülebilir. Bu doğrultuda yenilenebilir enerji kullanımının gerçekleşmesi için yatırımlar yapılması ve bu yatırımları desteklemeye yönelik teşvikler verilmesi önerilebilmektedir.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA GELENEKSEL MÜZİKLERİN KORUNMASI VE YENİDEN İNŞASI ÜZERİNE KURAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Alper ŞAKALAR¹

Öz

¹ Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0000-0002-0137-9089](https://orcid.org/0000-0002-0137-9089)
Mail: alpersakalar@gmail.com

Corresponding Author:
Alper Şakalar
DOI: [10.5281/zenodo.14582018](https://doi.org/10.5281/zenodo.14582018)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2024
Cilt:2
Sayı:2

Citation:
Şakalar, A. (2024). Küreselleşme çağında geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası üzerine kuramsal bir değerlendirme. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 115-126.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14582018>

Bu araştırma, küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerini kuramsal bir çerçevede ele alarak, bu etkilerin müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerine nasıl yansıdığını incelemektedir. Geleneksel müzikler, toplumların kültürel kimliklerini ve sosyal değerlerini yansıtan önemli birer miras olup, küreselleşme süreci bu mirasların sürdürülebilirliğini hem tehdit eden hem de destekleyen çeşitli etkilere sahiptir. Küreselleşmenin yerel kültürel unsurlar üzerinde oluşturduğu kültürel homojenleşme baskısı, geleneksel müziklerin özgün kimliklerini kaybetmesine yol açabilecek riskler yaratmaktadır. Bununla birlikte, dijitalleşme ve modern iletişim teknolojilerinin gelişimi, bu müziklerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak önemli fırsatlar sunmaktadır. Araştırmada kültürel homojenleşme, hibritleşme ve globalizasyon gibi kavramsal yaklaşımlar kullanılarak, geleneksel müziklerin küresel kültürel akışlara nasıl dahil olduğu ve bu süreçte nasıl yeniden inşa edildiği incelenmiştir. Bu kuramsal yaklaşımlar, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerinde dengeli stratejiler geliştirilmesine yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Araştırma, geleneksel müziklerin korunması için dijital arşivleme, kültürel eğitim programları, yerel festivallerin teşvik edilmesi ve genç nesillerin geleneksel müziklere olan ilgisini artırmaya yönelik çalışmalar yapılmasını önermektedir. Ayrıca, geleneksel müziklerin modern müzik tarzlarına uygun bir şekilde yeniden inşa edilmesi ve hibritleşme sürecinde özgün kimliklerinin korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, araştırma sonuçları, geleneksel müziklerin küreselleşme sürecinde hem özgün yapılarını koruyarak hem de modern dünyadaki değişimlere uyum sağlayarak sürdürülebilirliğini sağlayacak stratejik yaklaşımlar geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Müzikler, Küreselleşme, Kültürel Homojenleşme, Hibritleşme, Globalizasyon

Abstract

This study examines the impact of globalization on traditional music within a theoretical framework, focusing on how these effects influence the processes of preserving and reconstructing traditional music. Traditional music is a significant heritage that reflects the cultural identities and social values of societies, and the process of globalization poses various effects that both threaten and support the sustainability of this heritage. The cultural homogenization pressure exerted by globalization on local cultural elements creates risks that may lead to the loss of the unique identities of traditional music. However, the advancement of digitalization and modern communication technologies offers significant opportunities for these musical traditions to reach wider audiences. The study employs conceptual approaches such as cultural homogenization, hybridization, and globalization to analyze how traditional music integrates into global cultural flows and undergoes reconstruction in this process. These theoretical approaches provide important insights for developing balanced strategies in the preservation and reconstruction of traditional music. The research suggests the implementation of digital archiving, cultural education programs, promotion of local festivals, and efforts to increase the interest of younger generations in traditional music. Additionally, it emphasizes that traditional music should be reconstructed in a manner compatible with modern musical styles while maintaining its authentic identity during the hybridization process. In this context, the findings highlight the necessity of developing strategic approaches that ensure the sustainability of traditional music by both preserving its authenticity and adapting to changes in the modern world during the globalization process.

Key Words: Traditional Music, Globalization, Cultural Homogenization, Hybridization, Globalization.

Giriş

Geleneksel müzikler, toplumların kültürel kimliklerini, tarihlerini ve sosyal değerlerini yansıtan önemli birer mirastır. Her toplumun kendine özgü müzik kültürü, o toplumun tarihsel deneyimlerini, coğrafi özelliklerini, toplumsal ilişkilerini ve toplumsal kimliğini ifade eden bir sesli anlatım biçimi olarak varlık göstermektedir. Müzik, kültürel kimliğin önemli bir bileşeni olarak toplumların kendilerini ifade etme, farklı kimliklerle etkileşime girme ve toplumsal dayanışmayı güçlendirme araçlarından biri olarak ön plana çıkmaktadır. Ancak, küreselleşme ile birlikte toplumlar arasındaki kültürel etkileşimler artmış ve bu durum, geleneksel müziklerin sürekliliği açısından hem fırsatlar hem de tehditler yaratmıştır.

Küreselleşme, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanlarda ulusal sınırların ötesine geçen yoğun bir etkileşim süreci olarak tanımlanabilir (Dzebisashvili, 2021; Melnik ve Vakulik, 2021). Küreselleşme süreci, modern iletişim araçları ve dijitalleşme gibi teknolojik gelişmelerle birlikte toplumlar arasındaki kültürel akışı hızlandırmış ve bu durum, yerel kültürler üzerindeki baskıları artırmıştır. Bu bağlamda, geleneksel müzikler de küresel kültürel akışın etkilerine maruz kalarak değişime uğramış ve yeniden inşa süreçlerine girmiştir. Küresel kültürel akış, bir yandan yerel müziklerin daha geniş kitlelere ulaşmasına ve tanınmasına olanak sağlarken, diğer yandan yerel müzik formlarının giderek standartlaşmasına, hatta yok olmasına neden olabilecek riskler de barındırmaktadır.

Geleneksel müziklerin korunması, yalnızca bu müzik türlerinin kültürel çeşitliliğin bir parçası olarak devamlılığını sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kültürel kimliğin korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından da önemlidir. Küreselleşmenin yarattığı kültürel baskı ve homojenleşme tehdidi karşısında, geleneksel müziklerin korunmasına yönelik çabalar, bir yandan bu müziklerin özünü ve otantik yapısını korumaya çalışırken, diğer yandan bu müziklerin günümüz dünyasındaki değişen sosyal ve kültürel bağlamlara uygun hale getirilmesini gerektirmektedir. Bu durum, geleneksel müziklerin yeniden inşa edilmesi sürecini kaçınılmaz kılmaktadır.

Bu araştırmada, küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkileri, bu etkilerin geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerine nasıl yansıdığı kuramsal bir çerçevede ele alınacaktır. Küreselleşme sürecinin müzik kültürlerinde yarattığı değişimler ve bu değişimlerin geleneksel müziklerin sürdürülebilirliği üzerindeki etkileri incelenecektir. Araştırmanın temel amacı, küreselleşmenin geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası bağlamında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda, mevcut kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde küreselleşme ve kültürel miras arasındaki ilişkiler ele alınacak, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçleri derinlemesine değerlendirilecektir. Bu araştırmanın teorik katkıları, küreselleşmenin kültürel miras üzerindeki etkileri bağlamında geleneksel müziklerin sürdürülebilirliği konusunda literatürdeki mevcut boşlukları doldurmayı amaçlamaktadır. Geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerinin, küreselleşme bağlamında nasıl bir evrim geçirdiğini anlamak, kültürel miras yönetimi ve sürdürülebilirlik açısından önemli çıkarımlar sunacaktır. Araştırmanın sonuçları, kültürel miras politikalarına yön verebilecek teorik temellerin geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir.

Yöntem

Bu araştırma, küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerine nasıl yansıdığını kuramsal bir perspektiften incelemeyi hedeflemektedir. Araştırma, nitel bir yaklaşımı benimseyen literatür taraması ve kuramsal analiz yöntemlerine dayanmaktadır. Nitel literatür taramaları, çalışılan konunun geniş kapsamını ve daha önceki çalışmaların derinlemesine anlaşılmasını sağlamaktadır (Furlong ve Lester, 2022; Mackay, 2007). Buna ek olarak, kuramsal analiz, araştırma sürecini sistematik hale getirmekte ve analizlerin izlenebilirliğini artırmaktadır (Boeije, 2022; Young, 1981). Bu araştırmada, geleneksel müzikler ile küreselleşme arasındaki ilişki teorik çerçeveler üzerinden ele alınmakta ve bu çerçeveler aracılığıyla önceki çalışmalara dair kapsamlı bir değerlendirme yapılmaktadır.

Araştırmanın kuramsal yaklaşımı, mevcut literatürdeki teorik bilgilerin ve yaklaşımların sistematik bir şekilde incelenmesini ve bu bilgiler ışığında yeni teorik çıkarımlar yapılmasını amaçlamaktadır. Bu

doğrultuda, araştırma çerçevesinde, küreselleşme, kültürel miras, müzik sosyolojisi ve müzik antropolojisi gibi alanlara odaklanılarak geniş bir literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Bu literatür taraması sırasında, küreselleşmenin kültürel miras üzerindeki etkilerine ilişkin temel kuramsal yaklaşımlar ve kavramsal çerçeveler detaylı bir şekilde incelenmiştir. Kültürel homojenleşme, globalizasyon, hibritleşme ve kültürel yenilikçilik gibi temel kavramlar ışığında, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerine dair değerlendirmeler yapılmıştır. Bu süreçte, ulusal ve uluslararası akademik kaynaklar, tezler, makaleler ve diğer bilimsel yayınlar taranmış; elektronik veri tabanlarından güncel çalışmalara ulaşılmıştır.

Kuramsal analiz aşamasında, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşasına ilişkin mevcut teorik yaklaşımlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu kapsamda, küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerini farklı perspektiflerden ele alan teorik yaklaşımlar değerlendirilmiş ve aralarındaki benzerlikler ile farklılıklar ortaya konulmuştur. Kuramsal analiz, aynı zamanda bu süreçte ortaya çıkan çeşitli stratejik yaklaşımların kültürel miras yönetimi, kimlik ve aidiyet bağlamında tartışılmasını da içermektedir. Bu analiz, geleneksel müziklerin küreselleşme karşısında nasıl korunabileceğine ve yeniden inşa edilebileceğine dair alternatif yaklaşımların geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Araştırma sürecinde, literatür taramasından elde edilen bulgular analitik bir çerçevede değerlendirilmiş ve küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkileri detaylarıyla ele alınmıştır. Bu çerçevede, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşasına dair mevcut teorik yaklaşımlar yeniden gözden geçirilmiş ve alternatif teorik çıkarımlar sunulmuştur. Sunulan bu çıkarımlar, geleneksel müziklerin sürdürülebilirliği ve korunması açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Bu bağlamda, araştırma kuramsal bir değerlendirme niteliği taşımakta ve küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerini anlamak, bu etkiler doğrultusunda müziklerin korunması ve yeniden inşa süreçlerine dair teorik yaklaşımlar geliştirmek üzere yapılandırılmaktadır. Kuramsal analiz ve literatür taraması, bu araştırmanın temel dayanaklarını oluşturarak konunun kapsamlı bir perspektiften ele alınmasına imkân tanımaktadır.

Küreselleşme ve Kültürel Mirasın Dönüşümü

Küreselleşme, ekonomik, politik ve kültürel sınırların giderek belirsizleştiği, toplumlar arasında yoğun bir etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın geliştiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Wani, 2011). Bu süreç, sadece ekonomik alanlarda değil, kültürel alanlarda da köklü dönüşümler yaratmakta ve toplumsal yapıları yeniden şekillendirmektedir. Küreselleşmenin kültürel etkileri, özellikle geleneksel kültürel unsurların korunması ve sürdürülmesi noktasında hem fırsatlar hem de tehditler ortaya çıkarmaktadır. Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirliği konusunda bu dönüşüm süreçleri hem yerel hem de küresel bağlamda önemli tartışmaların merkezinde yer almaktadır.

Küreselleşmenin kültürel boyutuna bakıldığında, kültürel homojenleşme ve çeşitlenme arasında bir ikilem ortaya çıkmaktadır. Küresel etkileşimler, bir yandan kültürel çeşitliliği artıran ve toplumlar arasında kültürel bilgi akışını sağlayan bir yapı oluştururken, diğer yandan kültürel homojenizasyon (birörnekleşme, benzeşme) ve yerel kültürlerin kaybı gibi riskleri beraberinde getirmektedir (Magu, 2015; Vatan, 2021). Bu bağlamda, küreselleşmenin etkileri, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası açısından önemli bir inceleme alanı sunmaktadır.

Küreselleşmenin kültürel miras üzerindeki etkileri, genellikle iki temel kavram etrafında ele alınmaktadır: kültürel homojenleşme ve globalizasyon (küyerelleşme, küresel-yerel etkileşim, yerel küreselleşme). Kültürel homojenleşme, küresel kültürel akışların, yerel kültürel unsurları baskı altına alması ve tek tipleşmeye yol açması sürecidir (Folorunso, 2021). Bu süreçte, güçlü kültürel akımların etkisi altında kalan geleneksel müzikler, popüler müzik türlerine entegre olarak özgünlüklerini kaybetme riski taşımaktadır. Özellikle, medya ve dijital platformlar aracılığıyla küresel müzik formlarının yerel müziklerin önüne geçmesi, geleneksel müziklerin sürdürülebilirliği açısından tehdit oluşturmaktadır (Arenal vd., 2022). Geleneksel müziklerin bu baskı altında özgün kimliklerini kaybederek küresel normlara uymaya çalışması, yerel kimliklerin zayıflamasına neden olabilir. Diğer yandan, küreselleşmenin yerel kültürler üzerindeki etkilerini ele alan bir başka kavram olan

glokalizasyon, küresel ve yerel unsurların bir araya gelmesi ve bu unsurların karşılıklı etkileşimi ile ortaya çıkan hibrit kültürel formları ifade etmektedir (Küçük ve Erten Bilgiç, 2022). Glokalizasyon sürecinde, yerel kültürel unsurlar küresel etkilerden beslenirken, kendi özgün kimliklerini korumaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel müzikler, küresel müzik akımlarının etkisiyle yeniden inşa edilirken, bir yandan yeni bir form kazanmakta, diğer yandan da yerel kültürel kimliği koruma gayreti göstermektedir. Glokalizasyon kavramı, geleneksel müziklerin günümüz dünyasında nasıl evrildiğini anlamak açısından önemli bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Küreselleşmenin kültürel miras üzerindeki etkileri incelenirken, kültürel yenilikçilik ve hibritleşme kavramları da dikkate alınmalıdır. Kültürel yenilikçilik, yerel kültürel unsurların, küresel etkiler altında yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkan yaratıcı dönüşümleri ifade etmektedir (Magu, 2015; Katimertzopoulos, 2023). Bu süreç, geleneksel müziklerin modernize edilmesi ve yeni formlara adapte edilmesi açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Özellikle genç nesillerin küresel müzik akımlarından etkilenmesi, geleneksel müziklerin popüler kültüre adapte edilmesi sürecini hızlandırmaktadır. Bu adaptasyon süreçleri, geleneksel müziklerin sürdürülebilirliğini sağlama konusunda hem avantajlar hem de dezavantajlar sunmaktadır.

Hibritleşme ise, küresel ve yerel kültürel unsurların bir araya gelerek yeni kültürel formlar oluşturması anlamına gelmektedir (Wang ve Yeh, 2005; Sverbilova, 2019). Geleneksel müziklerin hibritleşmesi, küresel müzik akımları ile yerel müziklerin etkileşimi sonucunda yeni müzik türlerinin ortaya çıkmasına olanak tanımaktadır. Bu bağlamda, geleneksel müziklerin modernleşmesi ve değişen toplumsal dinamiklere adapte olması, kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli bir strateji olarak değerlendirilebilir. Ancak hibritleşme sürecinde, geleneksel müziklerin özsel unsurlarının korunması ve özgün kimliklerinin devamlılığının sağlanması, dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli konudur.

Bu kapsamda, küreselleşme süreci, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası noktasında hem zorluklar hem de fırsatlar yaratmaktadır. Kültürel homojenleşme ve yerel müziklerin popüler küresel akımlar tarafından baskı altına alınma riski, geleneksel müziklerin kaybolmasına yol açabilecek bir tehdit oluşturmaktadır. Ancak, glokalizasyon, hibritleşme ve kültürel yenilikçilik gibi kavramlar, geleneksel müziklerin küresel etkiler altında yeniden inşa edilmesi ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması için potansiyel çözüm yolları sunmaktadır. Dolayısıyla, küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerini anlamak ve bu etkiler doğrultusunda müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerine dair kuramsal yaklaşımlar geliştirmek, kültürel sürdürülebilirlik açısından önem arz etmektedir. Geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerinde, küreselleşmenin sunduğu fırsatların ve yarattığı tehditlerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi elzemdir.

Geleneksel Müziklerin Korunması: Tehditler ve Fırsatlar

Geleneksel müzikler, toplumların tarihsel, sosyal ve kültürel birikimlerinin önemli bir parçasıdır ve bu miras, küreselleşme sürecinde çeşitli tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, küreselleşme aynı zamanda bu müziklerin korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik yeni fırsatlar da yaratmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği tehditler ve sunduğu fırsatlar, geleneksel müziklerin korunmasına yönelik çabaları girift hale getirmekte ve bu süreçte izlenecek stratejiler üzerine kuramsal tartışmaları önemli bir konuma taşımaktadır. Geleneksel müziklerin korunmasına yönelik en önemli tehditlerden biri, kültürel homojenleşme olgusudur. Küreselleşme, kültürel farklılıkların azaldığı ve yerel kültürlerin küresel kültürel formlar karşısında zayıfladığı bir süreci beraberinde getirebilir (Chiang ve Zhou, 2019). Bu süreçte, popüler kültürün baskın hale gelmesiyle, geleneksel müzikler, kitlelerin tüketim alışkanlıklarına uygun hale getirilerek özgünlüklerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle genç nesillerin küresel popüler müzik türlerine olan ilgisinin artması, geleneksel müziklerin korunması açısından bir tehdit oluşturmaktadır (Leung, 2019). Kültürel homojenleşme, geleneksel müziklerin giderek standartlaşmasına ve küresel müzik normlarına uyum sağlama zorunluluğuna yol açabilmektedir.

Bir diğer tehdit ise, modernleşme ve teknolojik dönüşüm sürecinde ortaya çıkmaktadır. Modern yaşam tarzlarının benimsenmesi ve dijital müzik platformlarının yaygınlaşması, geleneksel müziklerin dinleyici kitlesini daraltmakta ve geleneksel icra biçimlerinin devamlılığını tehlikeye atmaktadır (Lal ve

Umney, 2023). Geleneksel müziklerin, dijital ortamlarda kolayca erişilebilen ve tüketime sunulan diğer müzik türleri karşısında rekabet edebilmesi için değişim ve adaptasyon süreçlerine girmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Ancak bu adaptasyon süreçleri, geleneksel müziklerin özgün yapısının bozulmasına ve otantik kimliğinin kaybolmasına neden olabilecek riskler taşımaktadır.

Öte yandan, küreselleşmenin geleneksel müziklerin korunması açısından sunduğu fırsatlar da bulunmaktadır. Dijitalleşme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, geleneksel müziklerin geniş kitlelere ulaştırılmasında önemli bir araç haline gelmiştir (Sen, 2010; Wenting, 2020). Dijital platformlar, geleneksel müziklerin kaydedilmesi, arşivlenmesi ve dünya genelindeki dinleyicilere sunulması için güçlü bir altyapı sağlamaktadır. Geleneksel müzikler, bu platformlar aracılığıyla geniş bir izleyici kitlesine ulaşarak, kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli bir avantaja sahip olmaktadır. Dijitalleşme, ayrıca genç nesillerin geleneksel müziklerle tanışmasını ve bu müziklere dair farkındalık kazanmasını sağlamaktadır (Tepper ve Hargittai, 2009).

Küreselleşmenin sunduğu bir diğer fırsat, kültürel etkileşim ve farklı kültürel formların bir araya gelmesi sürecinde ortaya çıkmaktadır. Kültürler arası etkileşimler, geleneksel müziklerin yenilikçi biçimlerde yeniden inşa edilmesine olanak tanımaktadır (Hebert, 2018). Özellikle, küresel müzik akımlarıyla etkileşim halinde olan geleneksel müzikler, kendi köklerine sadık kalarak yeni bir biçim kazanmakta ve modern dinleyiciye hitap eden hibrit müzik formları yaratabilmektedir (Simonett, 2011). Bu etkileşim, geleneksel müziklerin evrim geçirmesi ve çağdaş müzik sahnesinde yer alması açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır.

Geleneksel müziklerin korunması konusunda karşılaşılan fırsat ve tehditler arasında denge sağlamanın, kültürel sürdürülebilirlik açısından kritik bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, geleneksel müziklerin korunması için bir dizi strateji geliştirilmelidir. Bu stratejiler arasında, geleneksel müziklerin dijital olarak kaydedilmesi ve arşivlenmesi, kültürel eğitim programlarının geliştirilmesi, yerel müzik festivallerinin teşvik edilmesi ve uluslararası müzik etkinliklerinde geleneksel müziklerin tanıtılması yer alabilir. Ayrıca, genç nesillerin geleneksel müziklere olan ilgisini artırmak amacıyla, eğitim müfredatında geleneksel müzik kültürlerine daha fazla yer verilmesinin kültürel mirasın korunmasına yönelik bir başka önemli adım olduğu söylenebilir. Geleneksel müziklerin korunmasında dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise, bu müziklerin yalnızca bir kültürel miras olarak ele alınmaması, aynı zamanda yaşayan ve dinamik bir ifade biçimi olarak kabul edilmesidir. Bu doğrultuda, geleneksel müziklerin korunması sürecinde, bu müziklerin otantik yapısının korunması kadar, değişen toplumsal dinamiklere uyum sağlayabilmesi de önem arz etmektedir. Dolayısıyla, kültürel mirasın korunması stratejileri, geleneksel müziklerin yeniden inşası ve modern müzik formlarıyla uyumlu hale getirilmesi süreçlerini de içermelidir.

Bu kapsamda, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası sürecinde, küreselleşmenin sunduğu fırsatların ve yarattığı tehditlerin doğru bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Kültürel miras yönetimi politikaları, geleneksel müziklerin özgün kimliğini korumakla birlikte, bu müziklerin küresel kültürel akışlar içinde yer almasını sağlayacak stratejiler geliştirmelidir. Geleneksel müziklerin korunmasına yönelik bu tür çok boyutlu yaklaşımlar, kültürel sürdürülebilirlik açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Geleneksel Müziklerin Yeniden İnşa Süreçlerine Adaptasyonu

Küreselleşmenin toplumsal ve kültürel etkileri, geleneksel müziklerin sadece korunması gerekliliğini değil, aynı zamanda bu müziklerin değişen sosyo-kültürel bağlamlarda yeniden inşa edilmesini de zorunlu kılmaktadır. Geleneksel müziklerin küreselleşme karşısında sürdürülebilir kılınması, bu müziklerin özünü korurken, aynı zamanda yeni kültürel dinamiklere ve modern dinleyicilere hitap edecek biçimlerde uyarlanmasını gerektirmektedir. Bu süreç, geleneksel müziklerin adaptasyonu olarak nitelendirilebilir ve kültürel değişimlerin yoğun yaşandığı bir dönemde müziklerin evrilmesini anlamak için önemli bir kuramsal zemin sunmaktadır.

Yeniden inşa ya da adaptasyon kavramı, geleneksel müziklerin, modernleşme ve küreselleşme süreçlerinde değişen toplumsal yapıya ve kültürel değerlere göre yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir (Kaztuganova, 2021; Wong, 2020). Yeniden inşa süreçleri, geleneksel müziklerin dinamik bir

yapıda değerlendirilmesini ve kültürel değişimlerle uyumlu bir biçimde dönüşmesini ifade etmektedir. Bu süreçte, müziklerin temel özellikleri ve otantik yapısı korunurken, küresel etkileşimlerin etkisiyle müzik formlarında yenilikler ortaya çıkmaktadır. Geleneksel müziklerin adaptasyonu, hem kültürel mirasın korunmasına yönelik bir strateji olarak değerlendirilmeli hem de bu müziklerin toplumsal hayatta canlı bir unsur olarak varlık göstermesi sağlanmalıdır.

Küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkileri incelendiğinde, bu müziklerin yeniden inşası sürecinde üç temel eğilim dikkat çekmektedir: modernizasyon, hibritleşme ve globalizasyon. Modernizasyon, geleneksel müziklerin modern müzik enstrümanları, yeni teknolojiler ve farklı müzik türleriyle birleşmesini ifade ederken, hibritleşme geleneksel müzik unsurlarının küresel müzik formlarıyla etkileşime girerek yeni müzik türleri oluşturması sürecine işaret etmektedir (Jaffe, 2016; Vaughan, 2016; Banzon ve Leonard, 2023; Davismoon, 2016). Globalizasyon ise, yerel müzik formlarının küresel etkilerden beslenirken kendi otantik yapısını koruma çabasını tanımlamaktadır (Oduro-Frimpong, 2009). Bu üç eğilim, geleneksel müziklerin yeniden inşa süreçlerinde izlenen stratejiler açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Modernizasyon sürecinde, geleneksel müzikler çağdaş müzik aletleri, dijital düzenlemeler ve yenilikçi kompozisyon teknikleri ile zenginleştirilmekte ve dinleyicilerin beklentilerine daha uygun hale getirilmektedir. Bu süreç, geleneksel müziklerin modern dinleyiciler tarafından daha geniş bir kabul görmesini sağlarken, aynı zamanda bu müziklerin kültürel değerinin korunmasına da katkıda bulunabilir. Ancak, modernizasyon sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli hususun geleneksel müziklerin özsel yapısının bozulmaması ve müziklerin otantik kimliğinin devam ettirilmesi olduğu söylenebilir. Aksi takdirde, geleneksel müzikler popüler kültürün bir parçası haline gelerek özgünlüklerini kaybetme riski taşımaktadır.

Hibritleşme, geleneksel müziklerin farklı müzik türleri ile etkileşime girmesi ve yeni müzik formlarının ortaya çıkması sürecini ifade etmektedir. Bu süreçte, geleneksel müziklerin öğeleri, küresel müzik akımları ile birleşerek yeni ve yenilikçi müzik türlerinin doğmasına zemin hazırlamaktadır. Hibritleşme, geleneksel müziklerin kültürel miras olarak korunmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlarken, aynı zamanda kültürel yenilikçiliği teşvik etmektedir (Chan, 2018). Bu tür müziksel birleşmeler, kültürel kimliğin dinamik ve değişken doğasını vurgulamakta ve müziklerin modern sosyal bağlamda yeni bir anlam kazanmasını sağlamaktadır. Ancak, hibritleşme sürecinde, geleneksel müziklerin temel öğelerinin korunması ve bu müziklerin yerel kültürel bağlamdan tamamen koparılmaması büyük önem arz etmektedir.

Globalizasyon ise, yerel müziklerin küresel etkilerle yeniden yapılandırılması sürecidir. Globalizasyon, geleneksel müziklerin özgün yapısını korurken, küresel müzik akımları ile uyumlu hale getirilmesi anlamına gelmektedir (Oduro-Frimpong, 2009). Bu süreç, geleneksel müziklerin küresel kültürel akışlar içerisinde yer bulmasına olanak sağlamakta ve bu müziklerin geniş kitleler tarafından tanınmasına katkıda bulunmaktadır. Globalizasyon, geleneksel müziklerin korunmasında izlenebilecek etkili stratejilerden biridir, çünkü bu strateji, müziklerin otantik yapısını korurken, küresel müzik dinleyicisi ile bağlantı kurmasına da olanak tanır. Bu bağlamda, geleneksel müzikler küresel müzik sahnesinde yer alırken, yerel kimliklerini ve özgün karakterlerini de sürdürebilmektedir.

Yeniden inşa süreçlerinin başarılı bir şekilde yürütülebilmesi için, geleneksel müziklerin korunması ve adaptasyonu konusunda çok yönlü bir yaklaşım benimsenmelidir. Bu süreçte, müziklerin otantik yapısının korunması, müzikal ve kültürel yeniliklere açık olunması ve küresel müzik akımlarıyla etkileşim halinde olunması gerekmektedir. Ayrıca, geleneksel müziklerin eğitim ve tanıtım programları aracılığıyla geniş kitlelere ulaştırılması ve bu müziklerin kültürel değerlerinin yeni nesillere aktarılması da önemli bir strateji olarak değerlendirilmelidir. Bu stratejiler, geleneksel müziklerin sürdürülebilirliğini sağlama noktasında kritik bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda, geleneksel müziklerin yeniden inşası sürecinde izlenecek stratejiler, hem müziklerin özgün yapısının korunmasını hem de bu müziklerin modern kültürel bağlamlara uyarlanmasını içermelidir. Geleneksel müziklerin adaptasyonu, küreselleşme sürecinde kültürel kimliğin korunması ve sürdürülebilirliğine yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir. Bu süreçte, müziklerin modern dünyadaki yeni anlamları ve işlevleri göz önünde bulundurulmalı ve bu doğrultuda kültürel miras yönetimi politikaları geliştirilmelidir.

Dolayısıyla, geleneksel müziklerin yeniden inşası ve adaptasyonu, kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel müziklerin küreselleşme bağlamında değişen toplumsal dinamiklere uyum sağlayabilmesi, bu müziklerin kültürel değerinin korunmasına ve gelecek kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Bu süreç, aynı zamanda, müziklerin modern kültürel bağlamlarda yeni anlamlar kazanmasına ve toplumsal bağlamda yaşayan bir kültürel miras olarak varlığını sürdürmesine olanak tanımaktadır.

Kuramsal Tartışma ve Değerlendirme

Küreselleşme çağında geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası konusuna dair kuramsal çerçeve, kültürel sürdürülebilirlik, kimlik ve müzik sosyolojisi ekseninde geniş bir tartışma alanı sunmaktadır. Geleneksel müziklerin küreselleşme ile etkileşimde yaşadığı dönüşümleri anlamak için çeşitli teorik yaklaşımlar ve kavramsal çerçeveler kullanılmıştır. Kuramsal tartışmalarda ön plana çıkan ilk yaklaşım, kültürel homojenleşme teorisidir. Bu teori, küreselleşmenin baskın kültürel unsurların dünya genelinde yayılmasını ve diğer kültürel unsurların bu süreçte asimilasyona uğramasını ifade etmektedir. Kültürel homojenleşme perspektifine göre, güçlü küresel kültürel akımlar, yerel kültürel değerleri ve müzik formlarını baskı altına alarak, kültürel çeşitliliği azaltmakta ve yerel müziklerin varlığını tehlikeye sokmaktadır (Peterson ve Maggio, 1975; Bourreau vd., 2022). Bu bağlamda, geleneksel müziklerin özgün yapısını koruyarak devamlılığını sağlamak, kültürel homojenleşme karşısında önemli bir direnç göstergesidir. Ancak, bu teoriye yapılabilecek bazı eleştiriler (Kaztuganova, 2021; D'Agostino, 2020; Liu, 2023), küreselleşmenin yalnızca bir baskı mekanizması olarak görülmemesi gerektiği, aynı zamanda kültürel etkileşimleri ve yenilikleri teşvik eden bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

Bu eleştiriler doğrultusunda ortaya çıkan bir diğer kuramsal yaklaşım ise glocalizasyon teorisidir. Glocalizasyon, küresel ve yerel unsurların bir araya gelerek yeni kültürel formlar oluşturması sürecini ifade etmektedir. Bu perspektife göre, küreselleşme sürecinde geleneksel müzikler, küresel etkilerden beslenirken, kendi otantik yapılarını da koruma çabası göstermektedir (Liu, 2023; Mokgachane vd., 2019). Glocalizasyon, geleneksel müziklerin küresel müzik sahnesinde yer bulmasına olanak sağlamak ve bu müziklerin kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli bir avantaj elde etmesine katkıda bulunmaktadır. Bu teori, geleneksel müziklerin yeniden inşa süreçlerinde dikkate alınması gereken bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Hibritleşme ise, küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerini anlamak için kullanılan bir diğer önemli kavramdır. Hibritleşme, farklı kültürel formların etkileşime girerek yeni ve yenilikçi formlar oluşturması sürecidir. Geleneksel müzikler, hibritleşme sürecinde küresel müzik türleri ile birleşerek yeni ve özgün müzik formları ortaya koyabilmektedir. Bu bağlamda, geleneksel müziklerin hibritleşmesi, kültürel yenilikçiliği teşvik ederken, aynı zamanda müziklerin sürdürülebilirliğini sağlama konusunda da önemli bir strateji olarak değerlendirilmiştir (Appert, 2016; Banzon ve Leonard, 2023). Ancak, hibritleşme sürecinde dikkat edilmesi gereken en önemli husus, geleneksel müziklerin özgün yapısının ve kimliğinin korunması gerekliliğidir. Aksi takdirde, hibritleşme süreci geleneksel müziklerin asimilasyonuna ve kimlik kaybına yol açabilir.

Küreselleşmenin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerine dair bir diğer önemli kuramsal çerçeve ise kültürel yenilikçilik teorisidir. Kültürel yenilikçilik, geleneksel kültürel unsurların küresel etkiler altında yeniden yapılandırılması ve bu süreçte ortaya çıkan yaratıcı dönüşümleri ifade etmektedir (Pozzo vd., 2020; Kwan vd., 2018; Yun vd., 2020). Bu teoriye göre, geleneksel müzikler, küresel etkilerle birleşerek yeni formlar kazanabilir ve bu süreç, kültürel sürdürülebilirliği sağlama açısından önemli bir potansiyel sunmaktadır. Özellikle genç nesillerin küresel müzik akımlarından etkilenmesi ve bu etkilerin geleneksel müziklerle buluşması, müziklerin yenilikçi bir biçimde yeniden inşa edilmesine olanak tanımaktadır. Ancak, bu süreçte geleneksel müziklerin temel özelliklerinin korunması ve özgün kimliğinin devam ettirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu kuramsal yaklaşımların her biri, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası sürecinde dikkate alınması gereken farklı perspektifler sunmaktadır. Kültürel homojenleşme, geleneksel müziklerin küresel etkiler karşısında korunması gerektiğini vurgularken, glocalizasyon ve hibritleşme teorileri, bu müziklerin küresel etkilerle nasıl yeniden yapılandırılacağına dair stratejik yaklaşımlar

önermektedir. Kültürel yenilikçilik ise, geleneksel müziklerin modern dünyadaki değişimlere uyum sağlayarak nasıl sürdürülebileceğine dair önemli bir perspektif sunmaktadır.

Bu kuramsal yaklaşımlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerinde izlenecek stratejilere dair bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle, geleneksel müziklerin modern dünyadaki yeni kültürel bağlamlara nasıl adapte edileceği ve bu süreçte özgün kimliğinin nasıl korunacağı sorusu, kuramsal tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Bu bağlamda, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerinde izlenecek politikalar, bu teorik yaklaşımlar ışığında şekillendirilmelidir.

Kuramsal tartışmaların ışığında, küreselleşme sürecinde geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası, kültürel sürdürülebilirlik açısından kritik bir öneme sahiptir. Geleneksel müziklerin korunmasına yönelik çabalar, bu müziklerin yalnızca bir kültürel miras olarak ele alınması değil, aynı zamanda yaşayan ve dinamik bir kültürel ifade biçimi olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kültürel mirasın korunması stratejileri, geleneksel müziklerin modern dünyadaki yeni anlamları ve işlevleri göz önünde bulundurularak yeniden yapılandırılmalıdır. Dolayısıyla, küreselleşme çağında geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası sürecinde, kültürel homojenleşme, globalizasyon, hibritleşme ve kültürel yenilikçilik gibi kavramsal yaklaşımların bütüncül bir perspektifle ele alınması gerekmektedir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası sürecine yönelik stratejilerin, küresel etkilerle başa çıkma kapasitesini artırmak ve bu müziklerin özgün kimliğini koruyarak sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla geliştirilmesi önem arz etmektedir. Geleneksel müziklerin korunmasına yönelik bu tür çok boyutlu yaklaşımlar, kültürel sürdürülebilirlik açısından değerli katkılar sunabilecektir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmanın sonuç ve tartışma bölümü, küreselleşme sürecinin geleneksel müzikler üzerindeki etkilerine dair literatürdeki çeşitli kuramsal yaklaşımları ve bu yaklaşımların araştırmanın bulgularıyla olan ilişkisini ele almaktadır. Küreselleşmenin toplumsal yapılar ve kültürel ifade biçimleri üzerindeki etkisi, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerinde hem fırsatlar hem de tehditler yaratmaktadır. Bu bağlamda, küreselleşmenin yarattığı kültürel homojenleşme baskısı, geleneksel müziklerin özgün yapısının korunmasını zorlaştırırken; globalizasyon ve hibritleşme gibi süreçler, bu müziklerin değişen sosyo-kültürel koşullara uyum sağlamasına olanak tanımaktadır (Dzebisashvili, 2021; Küçük ve Erten Bilgiç, 2022).

Araştırmada incelenen literatür, küreselleşmenin etkilerini kültürel homojenleşme, hibritleşme ve globalizasyon kavramları çerçevesinde değerlendirmiştir. Kültürel homojenleşme, küresel etkileşimlerin yerel kültürler üzerindeki baskısını vurgulayan bir süreç olarak tanımlanmakta ve yerel kültürlerin, küresel kültürel akımlar karşısında giderek standartlaşmasına yol açabileceği ifade edilmektedir (Magu, 2015; Folorunso, 2021). Bu perspektiften bakıldığında, geleneksel müziklerin popüler müzik akımları tarafından baskı altına alınması, bu müziklerin orijinalliğini kaybetme riskini artırmaktadır (Arenal vd., 2022). Özellikle genç nesillerin küresel müzik türlerine olan ilgisinin artması, geleneksel müziklerin korunması açısından büyük bir zorluk yaratmaktadır (Leung, 2019). Bu bağlamda, araştırma bulguları, geleneksel müziklerin küreselleşmenin baskın etkilerine karşı direnç göstermesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ancak, kültürel homojenleşme baskısına karşın, globalizasyon kavramı, küreselleşmenin yerel kültürlerle olan etkisinin tek yönlü olmadığını öne sürmektedir. Globalizasyon, yerel kültürel unsurların küresel etkilerle yeniden yapılandırılmasını ifade etmekte ve bu süreçte yerel kültürel formların korunmasının mümkün olduğunu savunmaktadır (Küçük ve Erten Bilgiç, 2022). Bu bağlamda, geleneksel müzikler, küresel müzik akımlarıyla etkileşim halinde yeniden şekillenebilir ve modern dinleyiciye hitap eden yeni formlar kazanabilir. Globalizasyon süreci, geleneksel müziklerin modern dünyadaki yerini korumasına ve kültürel kimliğin sürdürülmesine olanak tanımaktadır. Araştırmanın bulguları, globalizasyon sürecinin, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası sürecinde önemli bir stratejik araç olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Buna ek olarak, hibritleşme kavramı da araştırmanın önemli bulgularını desteklemektedir. Hibritleşme, geleneksel ve küresel müzik unsurlarının bir araya gelerek yeni ve yenilikçi müzik formlarının ortaya çıkmasını ifade etmektedir (Wang ve Yeh, 2005). Bu bağlamda, araştırma bulguları, geleneksel müziklerin küresel müzik akımları ile birleşerek, hem modern dünyada kabul görebilecek hem de özgün kimliklerini koruyabilecek yeni müzik türleri oluşturma potansiyelini ortaya koymaktadır. Hibritleşme süreci, kültürel yenilikçiliği teşvik etmekte ve geleneksel müziklerin evrim geçirmesine olanak sağlamaktadır (Chan, 2018). Ancak, hibritleşme sürecinde geleneksel müziklerin özgün kimliğinin korunması gerektiği vurgulanmaktadır, aksi takdirde bu müziklerin asimilasyon riski söz konusu olabilir.

Son olarak, araştırma bulguları, dijitalleşme ve modern iletişim teknolojilerinin gelişiminin, geleneksel müziklerin korunması açısından önemli fırsatlar sunduğunu ortaya koymaktadır. Dijitalleşme, geleneksel müziklerin kaydedilmesi, arşivlenmesi ve daha geniş kitlelere ulaştırılmasına olanak tanımakta ve bu müziklerin kültürel sürdürülebilirliği açısından güçlü bir altyapı sunmaktadır (Sen, 2010; Wenting, 2020). Dijital platformlar aracılığıyla geleneksel müziklerin tanıtılması, bu müziklerin küresel kültürel akımlarda yer almasına ve daha geniş dinleyici kitlelerine ulaşmasına katkı sağlamaktadır. Araştırma, bu fırsatların etkin bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini ve geleneksel müziklerin modern kültürel bağlamlara uyum sağlamasının önemini vurgulamaktadır.

Araştırmanın kuramsal çerçevesi, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerinde çok boyutlu yaklaşımların benimsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Küreselleşme sürecinde geleneksel müziklerin sürdürülebilirliğini sağlamak için, kültürel homojenleşme, hibritleşme ve globalizasyon gibi kavramsal yaklaşımlar bütüncül bir perspektifle ele alınmalıdır. Kültürel homojenleşme karşısında direnç göstermek, hibritleşme sürecinde yenilikçi müzik formlarını teşvik etmek ve globalizasyon sayesinde yerel müziklerin küresel etkilerle uyum sağlamasını sağlamak, kültürel sürdürülebilirlik açısından kritik bir rol oynamaktadır.

Dolayısıyla, bu araştırma, küreselleşme sürecinde geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası konusunda, mevcut kuramsal yaklaşımları kullanarak yeni bir perspektif sunmakta ve bu müziklerin sürdürülebilirliğini sağlamak için izlenmesi gereken stratejilere dair önemli çıkarımlar yapmaktadır. Geleneksel müziklerin korunmasına yönelik stratejilerin, küreselleşmenin sunduğu tehditler ve fırsatlar ışığında dengeli bir şekilde geliştirilmesi, kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli bir katkı sağlayacaktır.

Öneriler

Bu araştırma çerçevesinde ortaya konulan bulgular ışığında, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerine yönelik çeşitli öneriler geliştirilmiştir. İlk olarak, geleneksel müziklerin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için bu müziklerin dijital platformlarda etkin bir şekilde temsil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Dijitalleşme süreci, geleneksel müziklerin daha geniş kitlelere ulaştırılmasına olanak tanımakta ve bu müziklerin hem yerel hem de küresel düzeyde tanıtılmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, dijital arşivleme projeleri ve dijital müzik platformlarının kullanımı, geleneksel müziklerin korunmasına katkı sağlayacak önemli bir araç olarak değerlendirilebilir. Geleneksel müziklerin dijitalleştirilmesi ve kaydedilmesi, bu müziklerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda, bu süreçte yerel müzik icracılarının dijital araçlarla tanıştırılması ve bu müziklerin kayıt altına alınmasının desteklenmesi gerekmektedir.

Geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası sürecinde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus, kültürel eğitim programlarının geliştirilmesidir. Kültürel eğitim, genç nesillerin geleneksel müziklerle tanışmasını sağlayan ve bu müziklere olan ilgilerini artıran bir alan olarak ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, eğitim müfredatında geleneksel müzik kültürlerine daha fazla yer verilmesi ve kültürel mirasın bir parçası olarak bu müziklerin önemini vurgulanması gerekmektedir. Eğitim programları aracılığıyla, geleneksel müziklerin kültürel anlamı ve tarihsel bağlamı hakkında farkındalık yaratılmalı ve genç kuşakların bu müzikleri benimsemesi teşvik edilmelidir. Ayrıca, yerel müzik festivallerinin desteklenmesi ve bu festivallerde geleneksel müzik icracılarının sergilenmesi, geleneksel müziklerin tanıtımı açısından önemli bir strateji olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın bulgularına dayanarak önerilebilecek bir diğer önemli strateji, geleneksel müziklerin yeniden inşa sürecinde globalizasyon kavramının göz önünde bulundurulmasıdır. Globalizasyon, yerel müzik unsurlarının küresel etkilerle etkileşimini ve bu süreçte özgün yapının korunmasını vurgulayan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, geleneksel müziklerin küresel müzik sahnesinde yer bulabilmesi için, küresel müzik akımlarıyla uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması ve bu süreçte özgün kimliklerinin korunması gerekmektedir. Geleneksel müziklerin modern dinleyiciye hitap edebilmesi, onların kültürel sürdürülebilirliği açısından kritik bir faktördür. Bu nedenle, geleneksel müziklerin modern müzik enstrümanlarıyla veya dijital düzenlemelerle zenginleştirilmesi sürecinde, müziklerin otantik kimliğine sadık kalınması sağlanmalıdır.

Hibritleşme sürecine yönelik bir diğer öneri, geleneksel müziklerin farklı kültürel ve müzikal unsurlarla birleşerek yeni ve yenilikçi müzik formlarının oluşturulmasının teşvik edilmesidir. Hibritleşme, geleneksel müziklerin kültürel yenilikçiliğe açık olmasını ve yeni formlar kazanmasını sağlayan bir süreç olarak önemli bir potansiyel sunmaktadır. Bu bağlamda, müzik endüstrisi ve kültürel politikalar, geleneksel müziklerin hibrit formlar oluşturmasına olanak sağlayacak projeler ve işbirlikleri geliştirmelidir. Özellikle genç müzisyenlerin geleneksel müziklerle etkileşime girmesi ve bu müzikleri modern müzik tarzlarıyla birleştirmesi, kültürel sürdürülebilirlik açısından önemli bir katkı sağlayacaktır.

Son olarak, geleneksel müziklerin korunmasına yönelik politikalar geliştirilirken, bu müziklerin yalnızca bir kültürel miras olarak değil, aynı zamanda yaşayan ve dinamik bir kültürel ifade biçimi olarak ele alınması gerektiği unutulmamalıdır. Geleneksel müziklerin korunması sürecinde, bu müziklerin modern dünyadaki değişen sosyo-kültürel bağlamlara uyum sağlaması ve yeni anlamlar kazanması önemlidir. Bu nedenle, kültürel mirasın korunması politikaları, geleneksel müziklerin değişen toplumsal dinamiklere adapte edilmesini içermelidir. Ayrıca, bu müziklerin otantik yapısının korunması kadar, toplumsal bağlamda yaşayan bir kültürel miras olarak varlığını sürdürmesi de teşvik edilmelidir. Bu öneriler, geleneksel müziklerin korunması ve yeniden inşası süreçlerine yönelik çok boyutlu yaklaşımların benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kültürel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, geleneksel müziklerin korunmasına yönelik stratejiler dengeli bir şekilde geliştirilmelidir. Bu doğrultuda, dijitalleşme, eğitim programları, yerel festivaller, hibritleşme ve globalizasyon süreçleri, geleneksel müziklerin sürdürülebilirliği açısından önemli katkılar sunabilecek potansiyele sahiptir.

Etik Beyan

Bu çalışma, akademik ve etik standartlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve raporlanması sürecinde bilimsel etik kurallarına titizlikle uyulmuştur. Araştırmada kullanılan tüm bilgi ve veriler, güvenilir ve açık kaynaklardan elde edilmiştir. Ayrıca, araştırmada hiçbir şekilde insan veya hayvan denek kullanılmamış olup, veri toplama süreçlerinde etik ilkelere bağlı kalınmıştır. Yazar, çalışmada kullanılan kaynakların eksiksiz bir şekilde belirtilmesine ve alıntılarının doğru bir biçimde yapılmasına özen göstermiştir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazar, bu çalışmanın hazırlanması sırasında hiçbir kişi veya kuruluş ile çıkar çatışması içerisinde bulunmadığını beyan eder. Çalışma, herhangi bir finansal destek ya da sponsorluğa bağlı olmaksızın bağımsız olarak yürütülmüştür.

Kaynakça

- Appert, C. (2016). On hybridity in african popular music: The case of senegalese hip hop. *Ethnomusicology*, 60, 279.
- Arenal, A., Armuña, C., Ramos, S., Feijoo, C. ve Aguado, J.-M. (2022). Giants with feet of clay: the sustainability of the business models in music streaming services. *Profesional De La información*, 31(5), 1-18.

- Banzon, G. ve Leonard, H. (2023). Genre-bending: A discourse on globalization and culture with implications for music therapy. *Music Therapy Perspectives*, 41(2), 187-200.
- Boeije, H. (2002). A purposeful approach to the constant comparative method in the analysis of qualitative interviews. *Quality and Quantity*, 36, 391-409.
- Bourreau, M., Moreau, F. ve Wikström, P. (2022). Does digitization lead to the homogenization of cultural content? *Economic Inquiry*, 60(1), 427-453.
- Chan, C. (2018). Sustainability of indigenous folk tales, music, and cultural heritage through innovation. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, 8(3), 342-361.
- Chiang, T. ve Zhou, Q. (2019). Can cultural localization protect national identity in the era of globalization?. *Educational Philosophy and Theory*, 51, 541-545.
- D'Agostino, M. (2020). Reclaiming and preserving traditional music: Aesthetics, ethics and technology. *Organised Sound*, 25, 106-115.
- Davismoon, S. (2016). Introduction: Hybridity of practice and aesthetics between electronic dance and electroacoustic musics. *Contemporary Music Review*, 35(2), 122-124.
- Dzebisashvili, M. (2021). The impact of globalization on economic growth. *Economics*, 104(10-12), 99-107.
- Folorunso, C. (2021). Globalization, cultural heritage management and the sustainable development goals in Sub-Saharan Africa: The case of Nigeria. *Heritage*, 4(3), 1703-1715.
- Furlong, D. ve Lester, J. (2022). Toward a Practice of qualitative methodological literature reviewing. *Qualitative Inquiry*, 29, 669-677.
- Hebert, D. G. (2018). Cultural translation and musical innovation: A theoretical model with examples from Japan. *International Perspectives on Translation, Education and Innovation in Japanese and Korean Societies*, D. G. Hebert (Ed.), 309-331.
- Jaffe, D. (2016). Orchestrating the chimera: Musical hybrids, technology and the development of a "maximalist" musical style. *Leonardo Music Journal*, 5, 11-18.
- Katimertzopoulos, F., Vlahos, C. ve Koutroukis, T. (2023). Business and regional innovation culture: an overview of the conceptualization of innovation culture. *Administrative Sciences*, 13(11), 237.
- Kaztuganova, A. (2021). Preservation and popularization of traditional music in the era of globalization. *Keruen*, 2(71), <https://keruenjournal.kz/main/article/view/21>
- Küçük, E. ve Erten Bilgiç, D. (2022). Küreselleşme kavramı kapsamında, kültürün iç mekân tasarımına etkisinin zincir otellerin lobi tasarımları üzerinden irdelenmesi, Marriott Otel örneği. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7(1), 317-345.
- Kwan, L., Leung, A. ve Liou, S. (2018). Culture, creativity, and innovation. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49, 165-170.
- Lal, A., Hesmondhalgh, D. ve Umney, C. (2023). The changing shape of the Indian recorded music industry in the age of platformisation. *Contemporary South Asia*, 31, 291-310.
- Leung, B.W. (2018). Traditional musics in the modern world. *Traditional Musics in the Modern World: Transmission, Evolution, and Challenges; Landscapes: the Arts, Aesthetics, and Education*, 24, 1-9.
- Liu, J. (2023). Aesthetic conflict in Chinese traditional music in the aspect of the contemporary globalization processes. *Aspects of Historical Musicology*.
- Mackay, G. (2007). Is there a need to differentiate between qualitative and quantitative searching strategies for literature reviewing?. *Qualitative Social Work*, 6, 231-241.
- Magu, S. (2015). Reconceptualizing cultural globalization: Connecting the "cultural global" and the "cultural local". *The Social Sciences*, 4, 630-645.
- Melnik, A. ve Vakulik, K. (2021). The impact of technological change on world economic growth. *Scientific opinion: Economics and Management*, 75(2), 13-17.
- Mokgachane, T., Basupi, B. ve Lenao, M. (2019). Implications of cultural commodification on the authenticity of iKalanga music: A case of Domboshaba traditional music festival in Botswana. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 19, 153-165.
- Oduro-Frimpong, J. (2009). Glocalization trends: The case of Hiplife music in contemporary Ghana. *International Journal of Communication*, 3, 1085-1106.
- Peterson, R. ve Maggio, P. (1975). From region to class, the changing locus of country music: A test of the massification hypothesis. *Social Forces*, 53, 497-506.
- Pozzo, R., Filippetti, A., Paolucci, M. ve Virgili, V. (2020). What does cultural innovation stand for? Dimensions, processes, outcomes of a new innovation category. *Science and Public Policy*, 47, 425-433.
- Sen, A. (2010). Music in the digital age: Musicians and fans around the world "come together" on the net. *Global Media Journal*, 9(16). <https://www.globalmediajournal.com/open-access/music-in-the-digital-age-musicians-and-fans-around-the-world-come-together-on-the-net.php?aid=35258>
- Simonett, H. (2011). Giving voice to the 'dignified man': Reflections on global popular music. *Popular Music*, 30, 227-244.
- Sverbilova, T. H. (2019). The interdisciplinary aspect of the studies of transculturation and hybridization in comparative culture discourse. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series "Philology"*, 82, 83-92.
- Tepper, S. ve Hargittai, E. (2009). Pathways to music exploration in a digital Aage. *Poetics*, 37, 227-249.
- Vatan, M. (2021). Culture and identity in the global context: transformation of locality. Girginkaya Akdağ, S., Dinçer, M., Vatan, M., Topçu, Ü., Maro Kırış, İ. (eds) *The Dialectics of Urban and Architectural Boundaries in the Middle East and the Mediterranean*. The Urban Book Series. Springer, Cham, p.119-133.
- Vaughan, M. (2016). Register, dialect, convolution, and 'crosstalk': Reflections on '... the zones of influence and hybridity between electroacoustic, acousmatique music, techno, and idm'. *Contemporary Music Review*, 35, 166-183.
- Wang, G. ve Yeh, E. (2005). Globalization and hybridization in cultural products. *International Journal of Cultural Studies*, 8, 175-193.
- Wani, H. (2011). Impact of globalization on world culture. *Research Journal of Humanities and Social Sciences*, 2, 1-4.
- Wenting, K. (2020). Analysis of the influence of digital media technology on music communication. *Journal of Physics: Conference Series*, 1453, 1-5.

- Wong, J. Y. W. (2020). Chinese musical culture in the global context - Modernization and internationalization of traditional Chinese music in the twenty-first century., *Chinese culture in the 21st century and its global dimensions*, 2, 105-122. Springer.
- Young, F. (1981). Quantitative analysis of qualitative data. *Psychometrika*, 46, 357-388.
- Yun, J., Zhao, X., Jung, K. ve Yigitcanlar, T. (2020). The culture for open innovation dynamics. *Sustainability*, 12(12), 5076.

Genişletilmiş İngilizce Özet

This research explores the impact of globalization on traditional music within a theoretical framework, focusing on how these influences manifest in the preservation and reconstruction processes of these musical traditions. Traditional music holds a critical role as a cultural heritage that embodies the historical experiences, social values, and cultural identities of societies. However, the complex dynamics of globalization introduce both opportunities and challenges to the sustainability of this heritage. Globalization, characterized by intensified cultural interactions across borders through economic, technological, and cultural exchanges, can be seen as a double-edged phenomenon for traditional music. On the one hand, it facilitates the wider recognition and dissemination of local musical forms; on the other hand, it poses risks of cultural homogenization and loss of originality. Cultural homogenization, a concept central to globalization studies, refers to the process through which local cultures are influenced and often subsumed by dominant global cultural flows. This process can pressure traditional music towards standardization and alignment with global musical norms, potentially eroding the unique characteristics and authenticity of these musical forms. For instance, the increasing influence of popular music genres on traditional forms raises concerns about their sustainability and preservation. This concern is particularly relevant given that younger generations are increasingly inclined towards globally dominant musical styles, which can diminish the audience base for traditional music and threaten its continuity. Despite these challenges, globalization and the technological advancements accompanying it also present notable opportunities. Digitalization and the proliferation of modern communication technologies enable the recording, archiving, and widespread dissemination of traditional music, contributing to its sustainability. Digital platforms provide new avenues for showcasing and preserving traditional music, allowing it to reach global audiences and revitalizing interest among younger generations. The research highlights the significance of digital archiving projects and the need to support local musicians in embracing digital tools to ensure the long-term preservation of these musical traditions. The theoretical analysis in this research draws on key concepts such as cultural homogenization, hybridization, and glocalization to provide a nuanced understanding of how traditional music interacts with global cultural dynamics. Hybridization, in this context, involves the blending of traditional and global musical elements to create innovative and unique musical forms. This process not only enriches traditional music but also offers new avenues for creativity and cultural expression. However, hybridization must be approached carefully to maintain the authentic essence of traditional music and prevent cultural assimilation. The study emphasizes that the preservation of traditional music's authentic characteristics during hybridization is vital for its sustainability. The concept of glocalization, which refers to the interplay between global and local elements to create new cultural forms, offers another key insight for the preservation and reconstruction of traditional music. Glocalization suggests that while traditional music can adapt to and integrate global influences, it can still retain its local identity and authenticity. This approach allows traditional music to remain relevant in a globalized world while preserving its cultural roots. The study highlights glocalization as a strategic tool for balancing traditional and modern influences in the reconstruction of traditional music. The findings of this research underscore the need for comprehensive and multidimensional strategies to ensure the sustainability of traditional music in the face of globalization. These strategies should include digital archiving, the development of cultural education programs, the promotion of local music festivals, and initiatives to foster interest in traditional music among younger generations. Additionally, the reconstruction of traditional music should aim to harmonize traditional elements with modern musical styles without compromising authenticity. This delicate balance is crucial for preserving the unique cultural identity of traditional music while enabling it to resonate with contemporary audiences. In conclusion, this research presents a theoretical perspective on the preservation and reconstruction of traditional music amid the challenges and opportunities posed by globalization. By examining cultural homogenization, hybridization, and glocalization, the study provides valuable insights into how traditional music can be sustained in an increasingly interconnected world. It proposes strategic approaches that emphasize both the preservation of authenticity and the adaptation to modern cultural contexts, ensuring that traditional music remains a living and dynamic form of cultural expression. The research contributes to the broader discourse on cultural heritage management and sustainability in the context of globalization.

PSİKOLOJİK İLK YARDIM: ACİL DURUMLARDA RUH SAĞLIĞININ DESTEKLENMESİ VE KORUNMASI

Özel Eren COŞKUN¹ | Mehmet GÜRBAK²

¹ Lisans Öğr., Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi,
Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0009-0006-5713-9478](https://orcid.org/0009-0006-5713-9478)
Mail: eren.coskun2002@outlook.com

² Memur, Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi,
Kahramanmaraş/Türkiye
ORCID: [0009-0001-6414-3620](https://orcid.org/0009-0001-6414-3620)
Mail: mehmet.gurbak@istiklal.edu.tr

Corresponding Author:
Özel Eren Coşkun
DOI: [10.5281/zenodo.14582028](https://doi.org/10.5281/zenodo.14582028)

Ay/ Yıl: Aralık/ 2024
Cilt:2
Sayı:2

Citation:
Coşkun, Ö.E., & Gürbak, M. (2024). Psikolojik ilk yardım: Acil Durumlarda ruh sağlığının desteklenmesi ve korunması. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 127-141.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14582028>

Öz

Bu makale, afet sonrası kriz anlarında ve sonrasında bireylere etkili psikolojik ilk yardım sağlama yöntemlerini ele almaktadır. Empati ve dinleme becerilerinin, kişilerin duygusal durumlarını anlamada ve onlara destek olma sürecindeki kritik rolü vurgulanmaktadır. Güvenlik sağlama ve sükûnet ortamı oluşturma bireylerin kendilerini güvende hissetmelerini ve rahatlamlarını sağlayarak, kriz anlarının daha yönetilebilir hale gelmesini desteklemektedir. Stresle başa çıkma teknikleri ve bilinçli varoluş uygulamaları, anksiyete ve korku ile başa çıkma süreçlerinde önemli araçlar olarak sunulmaktadır. Ayrıca, destek sistemlerine erişim ve yönlendirme konularına değinilerek, bireylerin profesyonel ve sosyal desteklerden nasıl yararlanabilecekleri açıklanmaktadır. Krize müdahalede temel adımlar ve psikolojik ilk yardımın uygulanması, kriz anındaki bireylerin ihtiyaçlarına uygun bir destek sağlamayı hedeflemektedir. Özel durumlar için uyarılar ve yaklaşımlar konusunda farklı bireylerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış stratejiler sunmakta olup bunlarla ilgili detaylı çalışmaların gerekliliği vurgulanmaktadır. Toplumsal dayanışma ve destek ağlarının güçlendirilmesi, geniş çapta destek ve yardım mekanizmalarının önemini vurgulamaktadır. Son olarak, psikolojik ilk yardımın uzun süreli etkileri ve sürekliliği, bu tür yardımların uzun vadede nasıl sürdürülmesi gerektiğine dair bilgiler sunmaktadır. Bu makale, kriz anlarında etkili psikolojik destek sağlama konusundaki yöntemleri ve stratejileri kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, Afetzede, Psikoloji, Psikososyal Müdahale.

Abstract

This article examines the methods of providing effective psychological first aid to individuals during and after crisis situations following a disaster. It emphasizes the critical role of empathy and listening skills in understanding individuals' emotional states and supporting them. Ensuring safety and creating a calm environment help individuals feel secure and relaxed, making crisis moments more manageable. Stress management techniques and mindfulness practices are presented as essential tools for coping with anxiety and fear. Additionally, the importance of accessing and directing individuals to professional and social support systems is discussed, explaining how they can benefit from such resources. The fundamental steps of crisis intervention and the application of psychological first aid aim to provide appropriate support to individuals in need during crises. The article highlights the necessity of tailored strategies for different individuals through warnings and approaches for special situations. Strengthening community solidarity and support networks underscores the importance of extensive support and assistance mechanisms. Finally, the article addresses the long-term effects and continuity of psychological first aid, offering insights into how these supports should be sustained over time. This comprehensive review provides significant information and strategies for delivering effective psychological support during crisis situations.

Key Words: Disaster, Disaster Victim, Psychology, Psychosocial Intervention.

Giriş

İnsanlık, tarih boyunca birçok değişikliğe tanıklık etmektedir. Bu değişimler genellikle sosyal çeşitli faktörlerin etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır (Durmuşoğlu, 2019). Yazılı kaynaklara göre bu süreçte insanlık, büyük zaiyatlar meydana getiren pek çok acil durumla karşılaşmaktadır (Varol ve Gültekin, 2016). Acil durumlar, acilen müdahale edilmesi gereken, hızlı ve etkili yardım faaliyetlerini zorunlu kılan durumları ifade eder; bu bağlamda afetler ve krizler de yer almaktadır (Özmen ve ark., 2015). Afetler; toplumun bir grubu ya da tamamı için maddi-manevi kayıplarla sonuçlanan, bireylerin gündelik yaşamlarını sekteye uğratan, toplumun baş etme mekanizmalarını zorlayan, beşerî veya doğal yollarla meydana gelen olumsuz olaylar bütünüdür (Ergünay, 2005). Bu olumsuzluklar sonrası psikolojik sağlıkta bozulmalara rastlamak olası bir süreçtir.

Psikolojik sağlık, " Her bireyin kendi yeteneklerini fark ettiği, günlük zorluklarla başa çıkabildiği, etkin bir şekilde çalışabildiği ve topluma katkıda bulunabildiği bir refah seviyesi" olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1999). Afetlerin psikolojik sağlık üzerindeki etkileri, bireylerin ve toplulukların yaşamını derinden sarsabilmektedir (Yorulmaz ve Karadeniz, 2021). Doğal afetler, insanların günlük rutinlerini alt üst edebilmekte, güvenlik duygularını sarsabilmekte ve şok, öfke, depresyon ve umutsuzluk gibi duygusal tepkilere yol açabilmektedir (Yorulmaz ve Karadeniz, 2021). Bu tür olaylar, sadece anlık bir stres kaynağı değil, aynı zamanda uzun vadeli zihinsel sağlık sorunlarına da neden olabilmektedir (Morganstein ve ark., 2016). Afetler, insanların hayatlarını ve toplulukların yapısını bozarak, kayıplar ve yıkım yaratarak, bireylerin ve toplulukların başa çıkma kapasitelerini aşabilmektedir. Bu durum, bireylerin ve toplulukların zihinsel sağlığını koruma ve iyileştirme yeteneklerini zorlar ve genellikle ek destek ve müdahale gerektirebilmektedir (Değerli, 2020). Afetlerin ardından sağlanan psikolojik destek ve müdahaleler, bireylerin travma sonrası iyileşme süreçlerinde önemli bir rol oynamakta ve bu süreçler, bireylerin ve toplulukların direncini artırabilmektedir (Morganstein ve ark., 2016). Afetlerin psikolojik sağlık üzerindeki etkileri, bireylerin ve toplulukların yaşadığı zorlukların boyutunu ve bu zorluklarla başa çıkma ihtiyacını ifade etmektedir. Bu nedenle, afetlere hazırlık ve yanıt verme süreçlerinde zihinsel sağlık hizmetlerinin entegrasyonu, toplumların direncini ve iyileşme kapasitesini artırmak için kritik öneme sahip olabilmektedir (Morganstein ve ark., 2016; Yorulmaz ve Karadeniz, 2021).

Afet sonrası dönemde ruh sağlığının dikkate alınması ve bu konuyu aydınlatacak çalışmaların yapılması, değişimin ruhsal süreçlerinin değerlendirilmesi hususunda önemli bir yere sahiptir (Özkan, 2021). Afet sonrası dönemler, kişilerin psikolojik sağlığında önemli aksaklıklara neden olabilmektedir (North, 2013). Afetler sonrasında meydana gelen bu aksaklıklar bireyler ve toplumların psikolojik sağlığını bozar ve etkilenen bireylerde depresyon (Tsuboya ve ark., 2016), uyku bozukluğu, post travmatik stres bozukluğu (PTSB), akut stres bozukluğu (Akoğlu ve Karaaslan, 2020) ve bağımlılık bozukluklarına (Lee, Kim ve Kim, 2020) neden olabilmektedir (akt. Bulut, 2023). Indah 'ın (2021) yapmış olduğu çalışmada, Endonezya da yaşanan bir afet sonrası afetzedelerdeki psikolojik sağlık bozukluklarının tespiti ve sağlık çalışanlarıyla olan iletişimini-etkileşimini konu almaktadır. Chen ve arkadaşlarının (2020) yapmış olduğu çalışmada, iklim değişikliği ile ilişkili doğal afetlerin insanların duygusal ve psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini ve bu afetlere karşı gösterilen direnç ve kaygı tepkilerini incelemektedir. Araştırma, iklim değişikliğiyle ilişkili doğal afetlere maruz kalan bireylerde dayanıklılığın patolojik sonuçlardan daha yaygın olduğunu ve psikolojik etkilerin bireysel, aile ve toplum düzeyindeki faktörlerle şekillendiğini bulmuştur.

Afet sonrası deneyimlerin psikolojik sağlık üzerinde yıkıcı etkileri olduğu çalışmalarca açıklanmaktadır (Özkan, 2021). Afet sonrası kayıplara duyulan yas süreci, üzüntü, öfke, umutsuzluk ve yalnızlık gibi duygusal tepkileri beraberinde getirmektedir (Attig, 1996). Bu tepkiler, iki önemli faktör nedeniyle yıkıcı etkiye sahip olabilmektedir. İlk olarak, afetlerden kaynaklanan ölümler genellikle zamansız, ani ve trajiktir. İkinci olarak, fiziksel yaralanmalar, geçim kaynaklarının kaybı, yerinden edilme ve yas tutan aile üyeleri için uygun sosyal desteklerin eksikliği gibi durumlar, yas süreçlerinin reaksiyonlarını büyütebilmektedir (Kohn, 1990). Afetten etkilenen gruplar arasında psikolojik sağlık sorunlarının ve ilgili ihtiyaçların doğru bir şekilde değerlendirilmesi, etkili bir afet yanıtı için temel bir

zemin oluşturmaktadır (Özkan, 2021). Afet sonrası psikolojik sağlık yanıtı, afet acil ve tıbbi yanıtından kavramsal olarak farklılık gösterebilmektedir. Çünkü fiziksel yaralanmaların aksine, kitlesel kazalarda meydana gelen psikolojik yaralar genellikle görünür değildir ve bu nedenle tanımlama ve değerlendirme için yoğun çabalar ve farklı prosedürler gerektirebilmektedir (North ve Pfefferbaum, 2013). Toplum değerlendirmesi, sınırlı kaynakların etkili bir şekilde tahsis edilmesi ve hizmetlerin ve müdahalelerin planlanması için psikolojik sağlık koşullarının ve ilgili ihtiyaçların doğru prevalans tahminlerini geliştirmek amacıyla nüfus gözetimini içermektedir (Ruzek ve ark., 2004). Bireysel değerlendirme ise kişilerin ihtiyaçlarına uygun olarak hedeflenen hizmetlere yönlendirilmesi için tam teşhis değerlendirmesini içermektedir (Nucifora ve ark., 2011). Klinik değerlendirmeler sonucunda, afetzedeler arasında Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) oranının %10 ile %50 arasında değiştiği görülmektedir (Mandavia ve ark., 2019; Galea ve ark. 2007). Bu yaygınlık aralığının büyük görünmesinin sebepleri, farklı bozukluk kategorizasyonları, tutarsız ölçüm teknikleri, farklı çalışma tasarımları ve afet sonrası örneklem seçimi için zamanlamadaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır (Chen ve ark., 2020). TSSB, travmatik bir olayın veya olayların bir yönünü hatırlatan uyarıcılara maruz kaldığında yoğun veya uzun süreli psikolojik sıkıntı yaşama ve belirgin fizyolojik tepkiler gösterme olarak tanımlanmaktadır (APA, 2013). Bu bozukluk, kişinin travmatik olayı hatırlaması, rüyalarında veya düşüncelerinde yaşaması, travma ile ilişkilendirilen uyarıcılara aşırı tepki vermesi ve genel işlevselliğin bozulması gibi semptomlarla kendini göstermektedir. TSSB, travmatik olayın doğasına, kişinin maruz kaldığı stres düzeyine ve bireysel faktörlere bağlı olarak farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Clayton ve ark., 2021).

Afet sonrası bireylerin psikolojik iyi oluşlarının sağlanabilmesi için ihtiyaçların belirlenerek, afet durumuyla baş edebilme, afet sonrası iyileşmenin sağlanması ve bu süreçte sağlık personellerinin desteklenmesi için yapılan tüm müdahalelere "Psikososyal Müdahale" denilmektedir (Mağden ve ark., 2008). Psikolojik ilk yardım, afetten etkilenen bireylerin psikolojik iyileşmelerini sağlamak ve sürdürmek için insani yardım ve destek sunmayı hedefleyen temel bir psikososyal müdahaledir (Demircioğlu ve ark., 2019). Mağdurların güvenliğinin sağlanması ve gerekiyorsa bölgeden uzaklaştırılmaları; temel ihtiyaçlarının karşılanması, aile bireyleri ile etkileşimin sağlanması; süreçle ilgili bilgi verilmesi, sakinleşmelerine ve güvende hissetmelerine yardımcı olunması; tıbbi bakım gibi birçok sosyal hizmetlerin kullanılabilirliğinin sağlanması gibi müdahaleleri kapsamaktadır (Sönmez,2022).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (2021) psikososyal müdahaleler ile ilgili çalışmasında "Afet ve acil durumların ardından, etkilenen bireylerin yaşamlarını normale döndürme sürecini hızlandırmak, ihtiyaçların belirlenerek olası afetlere hazırlanmak ve müdahale becerilerini artırmak, iyileşme ve toparlanma süreçlerine destek olmak ve yardım çalışanlarını desteklemek amacıyla yapılan etkinlik ve hizmetlerin tümü psikososyal müdahale olarak " bahsetmektedir. Bu süreçte temel prensiplerin izlenmesi bu temasın daha sağlıklı olacağı konusunda yine ilgili çalışmacı açıklanmaktadır. Ayrıca afet müdahaleleri, toplumu temel alan bir bakış açısına sahiptir ve bu alanda uzman kişiler tarafından yürütülmektedir (Alkın, 2021). Bu müdahalelerde etkilenenler pasif mağdurlar olarak değil, hayatta olan dirençli bireyler olarak ele alınmaktadır. Aynı zamanda müdahaleler, yararlananların kapasitelerini geliştirmeyi ve hizmetlerin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçlamaktadır (Alkın, 2021). Sosyal yapılar göz önünde bulundurularak toplumsal bağların yeniden inşası ve korunması da müdahalelerin bir parçasıdır (Demircioğlu ve ark., 2019). Bu anlamda Housley ve Beautler'in (2007) psikososyal müdahaleler piramidinde, afet sonrası süreçte yapılması gereken müdahaleler üç ana başlık altında toplanmaktadır. Bu başlıklar, uzun, orta ve akut dönemlerin dönemsel gerekliliklerini yansıtmaktadır.

Akut Dönem (İlk Yardım): Bu dönemde temel ihtiyaçların hızla karşılanması önemlidir. Yaralıların hayatta kalması, güvenli bir alana taşınması ve acil tıbbi müdahalelerin yapılması gereklidir. Stabil bir çevre sağlanmalıdır. Güvenlik, barınma ve temel ihtiyaçlar bu dönemde önceliklidir.

Orta Dönem (İyileşme ve Uyum): Bu dönemde psikososyal destek önemlidir. Afetten etkilenen bireylerin duygusal ve zihinsel iyileşmeleri için destek sağlanmalıdır. Grup terapileri, bireysel danışmanlık ve destek grupları bu dönemde kullanılabilirliktedir.

Uzun Dönem (Rehabilitasyon ve Sürdürülebilirlik): Bu dönemde daha kişiye özgü uygulamalar gereklidir. Bireylerin yaşadıkları travmayı işlemeleri, normal yaşamlarına dönme süreci ve gelecekteki

güçlükleri aşma becerileri bu dönemde önemlidir. Mesleki rehabilitasyon, aile desteği ve toplumsal entegrasyon bu dönemde vurgulanmaktadır.

Afet sonrası süreçte psikososyal müdahalelerin aşamalı ve ihtiyaca yönelik olarak planlanması gerekmektedir. Her dönemde farklı gereklilikler ve stratejiler bulunmakta ve bu, afetten etkilenen bireylerin iyileşme sürecini desteklemeye yardımcı olmaktadır (Demircioğlu ve ark., 2019).

Duygusal İlk Yardım: Empati ve Dinleme Becerileri

Bahsedildiği üzere (bkz. Demircioğlu ve ark., 2019; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021) psikososyal müdahaleler belirli bir anlaşılma ve kabul çerçevesinde gelişmektedir. Sağlık alanında hasta-hekim iletişimi sırasında şefkat ve empati, tıbbi problemlerin etkin bir şekilde çözülmesinin temelini oluşturmaktadır. (Oyanık, 2021). Empati, bir kişinin başkasının duygusal durumunu anlama ve aynı veya benzer duygusal tepkiyi deneyimleme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg, 2000; akt., Demir, 2020). Empati, temelde, karşıdakinin düşüncelerini ve duygularını anlama ve onları hissetme yeteneği olarak özetlenebilmektedir (Demir, 2020). Empati, hastaların duygularını anlamakla ilgilidir ve anlaşıldığını hisseden hastaların problemlerini tam olarak açıklamasıyla hasta-hekim ilişkisi önemli bir noktaya erişmektedir (Oyanık, 2021). Afet sonrası süreçte psikososyal müdahale personelleri, mağdurların yaşadığı acıya, kayba ve zorluklara doğrudan maruz kalmakta; depremzedelerin duygusal ihtiyaçlarını anlamaya ve desteklemeye çalışırken yoğun bir empati yükü taşımaktadır (Türk ve Kaya 2023). Ancak bu süreç beraberinde psikososyal müdahale personelleri için bazı problemleri beraberinde getirmektedir. Merhamet yorgunluğu olarak karşımıza çıkan bu kavram, Figley (1995) tarafından kavramsallaştırılmış ve travmanın etki ettiği bireylere yardımda bulunan sağlık çalışanlarında ortaya çıkan davranışsal ve duygusal tepkiler bütünü olarak ele alınmaktadır. Adams'ın (2016) çalışmasında, hastanın travmasına aşırı düzeyde empati ve empatik tepki gösteren kişilerin merhamet yorgunluğu yaşamaya daha yatkın olduğunu bulmuştur. Bu aktarımın empatik süreçlerle olduğu, iletişim içerisinde aşırılığa kaçınılması durumunda yaşanabileceği gözle görülür bir durumdur (Şirin, 2015).

Aktif Empatik Dinleme, tüm dikkatin verildiği ve odaklanarak yapılan bir dinleme etkinliğidir. Geleneksel aktif dinleme yöntemlerinden farklı olarak, daha yüksek bir empati düzeyine ulaşmayı amaçlar (Janusik, 2007; Drollinger vd., 2006; akt. Babayigit, 2023). Millî Eğitim Bakanlığınca empatik dinleme, "Empati, dinleyicinin konuşmacının yerine kendisini koyarak karşısındakinin duygularını, deneyimlerini ve dünyaya bakış açısını anlamasını sağlar." şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, 2006, 61). Empatik dinleme sürecinde, iletişim sırasında duygusal bir ifade fark edildiği ve empatik dinlemenin, konuşmacının söylediklerinden yola çıkarak onun duygularını, düşüncelerini ve bulunduğu durumu anlamamanın en etkili yöntemlerinden biri olarak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Doğan, 2019). Psikososyal müdahalede empatik iletişimin getirisi oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Etkili empatik iletişim sürecinde bazı sorunların ortaya çıkma olasılığı vardır; bunlar, anlatımın yoksunluğu, dinlemede dikkat dağınıklığı ve yanlış öngörüler olmaktadır (Compton ve diğ., 2005, s. 407). Tanı ve kriterler sonucunda doğru bir yaklaşımın benimsenmesi adına bu kusurlar göz ardı edilmemelidir (Tuncay, 2009).

Güvenlik Sağlama ve Sükûnet Ortamı Oluşturma

Günümüzde birçok devlet, afet konusunda harekât planlamaları yapıyor vaziyettedir. Bu süreçte birçok kurum ve kuruluş el birliğiyle koordineli olarak çalışmalarını yürütmektedir. İnsanların afetin farkındalığına erişmeleri, bunları nedenleriyle birlikte tanımaları ve bu olayların tekrarı durumunda bunlardan minimum zararla baş etmelerini olanak tanıyan çalışmaların tümüne "Afet Yönetimi" denilmektedir (Erkal ve Değerliyurt, 2009). Afet yönetimi, afet öncesi dönem için "Risk Yönetimi", afet sonrası süreç için ise geliştirilen "Kriz Yönetimi" planlarını kapsamaktadır. Bu planlamalar, afet yönetiminin etkin bir şekilde uygulanmasını sağlar ve toplumun afetlere daha dirençli olmasına yardımcı olmaktadır (Kadioğlu, 2008). Afet sürecini değerlendirmede Ergünay (1996), bu evreleri, risk azaltma ve önleme, afetlere hazırlık, kurtarma ve ilk yardım, iyileştirme ve yeniden yapılandırma olarak

sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırmanın ortak amacı, afet zararlarının en aza indirilmesi ve afet yönetim planlarının etkinliğinin artırılmasıdır (Geray, 1997).

İnsani Gelişim Raporu'nda (1994), çevresel güvenlik başta olmak üzere, ekonomik, gıda, sağlık, kişisel, toplumsal ve politik güvenlik vb. başlıkları yer almaktadır. İnsanların maddi kaynaklara erişimi, yeterli ve sağlıklı gıdaya erişim eksikliği, hastalıklar, salgınlar ve sağlık hizmetlerine erişim sorunları, iklim değişikliği, doğal afetler ve çevresel kirliliği, bireylerin fiziksel güvenliği, toplumun genel güvenliği ve siyasi istikrarsızlık, iç savaşlar-çatışmalar güvenliği tehdit eden-çözülmesi gereken ihtiyaçlar olarak nitelendirilmektedir (İnsani Gelişim Raporu, 1994). Bu rapora göre ülkelerin sosyoekonomik düzeylerine göre farklılık gösteren bu ihtiyaçlar listesinin karşılanması ve uygulanması yine bu düzeyle paralellik göstermektedir (Yıldız, 2023). Sanayileşme gibi etkenlerle devam eden çevresel bozulma, küresel ısınma, iklim değişiklikleri ve doğal afetler gibi tsunami ve seller ile depremler, kıtlık, açlık ve toplumsal güvenliğe karşı tehdit ve riskler, güvenli çevre anlayışının yaşam kalitesi üzerinde bütünsel bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Kaypak, 2012).

Afet sonrası süreç için güvenliğin sağlanması konusu Kurumlar Arası Daimî Komite'nin (IASC-2007) dört aşamalı piramidinin temelini oluşturur. Piramidin temelinde yer alan 1. düzey, başlıca ihtiyaçların karşılanması ile afet öncesi yaşantısına geri dönebilecek kişileri ifade etmektedir. Afetten etkilenen bireylerin bu ihtiyaçlarının karşılanması ve bu süreçte barınabilecekleri güvenli ve destekleyici bir ortamda bulunmaları, afetin ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri azaltılmasıyla paralellik göstermektedir (Ramazano, 2016).

Kaygı ve Stresle Başa Çıkma Süreci

Doğal afetler sonucunda birçok birey olumsuz yönde etkilenir. Afetlerin bireyler üzerindeki sonuçları incelendiğinde birçok psikopatolojik rahatsızlığa neden olduğu çalışmalarca belirtilmektedir (Girgin, 2023). Bu durumun kişisel farklılıklara göre şekillendiği, afet halinin türüne, zamanına ve süreciyle paralellik gösterdiği unutulmamalıdır (Güler ve Keskin, 2021). Afet sonrası süreçte, stres bozukluklarının görülme sıklığında artış görülmektedir (Özkan, 2021). Stres birçok araştırmaya göre kişisel bir süreçtir ve bu süreç içerisinde tepkiler ve algılamalar farklılık gösterebilmektedir (Amarat, 2023). Folkman (1997), stresle başa çıkılmasının iki temel süreci beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Olayı değerlendirme ve başa çıkma olarak ayrılan bu iki farklı yol kişisel özelliklerin farklılaşması ile değerlendirilmelidir (Özel, 2018).

Stresle mücadele etmek ve hayat kalitesini artırmak amacıyla, bir durumla ya da olaya verilen tepkilerin değiştirilmesine stres yönetimi denilmektedir (Güçlü, 2001). Stres yönetimi, bireyin baskı altında olduğu durumlarda uygun ve etkili başa çıkma yöntemlerini kullanarak psikolojik stresi minimuma indirmesini sağlayan bir süreç olarak da ifade edilmektedir (Özel, 2018). Stres bozukluğu tedavisinde amaç, kaygıyı azaltmak, uyku problemlerini çözmek, olumsuz düşüncelerle baş etmek ve bireylere farklı bakış açıları sunarak uyumlu davranışları teşvik etmek ve topluma daha olumlu bir şekilde yeniden kazandırmaktır (Özkan, 2021). Stres ile baş etmede genellikle iki farklı yaklaşım esas alınır: sorun odaklı ya da duygu odaklı başa çıkma şeklindedir (Parker, 2007). Sorun odaklı baş etme, stresin altında yatan nedenler üzerine odaklanan ve diğer yaklaşıma göre daha çok tercih edilen yaklaşımdır (Soysal, 2009). Bilgiç'e (2011) göre bireyin kendini güvende ve değerli hissetmesi, çevresine ve düzene olumlu bakışı travma sonrası yaşam için önemli bir gelişim olarak görülmektedir. Bireysel olarak stresle başa çıkmada biyopsikososyal faktörlerin farkındalığıyla oluşturulan teknikler yararlı olabilmektedir (Pehlivan, 1995).

Afet süreci boyunca açığa çıkan bir diğer duygu ise kaygıdır. Manav'a (2011) göre tehlikenin varlığı sonucunda ortaya çıkan korkunun bir sonucu olarak insanda ortaya çıkan tedirginlik ya da gerçeklikten uzak korku durumu olarak tanımlanırken, Spielberg (2013), sosyal çevreyle oluşan etkileşim sonucu ortaya çıkan birtakım olumsuzlukların bir getirisi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar eşliğinde kaygı oluşumunun kontrolsüz bir yapıda ve herhangi bir önlem alınmazsa sürekli, ketleyici ve fizyolojik birçok olumsuzluğu beraberinde getireceği çıkarımını yapmak mümkündür (Manav, 2011). Freud'a göre kaygının oluşumu 3 farklı durumla mümkündür; yaşantının hoş gitmemesi, fizyolojik ihtiyaçlar ve bu iki faktörün farkına varılması şeklinde olmaktadır. Kaygının kabul gören farklı sebeplerinden bir diğeri

de öğrenilmiş ve bilinçaltına yerleşmiş korkularımızın anılarıdır (Hekimoğlu, 2020). Bu bağlamda anılar yaşanmış olduğundan unutulmuş, bulunulan yaştan bağımsız ve üzerinde durulmamış- reddedilmiş olabilmektedir (Karagüvan, 1999). Kaygı duygusunun yaşamın ilk dakikalarından itibaren bizlere eşlik ettiğini vurgulayan Freud, kişiliğin gelişmemiş yanı olan ID' nin baskılanıp arka plana atılmasıyla ilgili olduğunu savunmaktadır (Geçtan, 2005).

Afet döneminde görev alan sağlık personellerinde stres ve kaygı düzeylerindeki artış ve gelişen süreçte görülebilecek patolojik rahatsızlıklar olağan olarak görülebilmektedir (Amarat, 2023). Bu olumsuzluklar, psikososyal müdahale süreçlerini etkileyebilir ve müdahale tekniklerinde değişiklik yapmayı gerektirebilmektedir (İrfan, 2020). Bu durumla ilgili Çakmak'ın (2010) yürüttüğü araştırmada, Kocaeli İli 112 Acil Yardım Birimlerinde çalışan personelin Marmara Depremi'nden etkilenme durumları ve olası afetlere hazırlık durumlarını inceleyen bir konuya sahiptir. Personelin yarısından fazlası Marmara Depremi sırasında bölgede olup, fiziksel travma yaşamamış ancak ruhsal travma tepkileri gösterebilmektedir. Kalyoncu ve ark (2023) yürütmüş olduğu Konsültasyon Liyezon Psikiyatrisi hemşireliği hizmetlerinin değerlendirilmesini konu alan çalışmasında Afetzedelerin erken dönemde ruh sağlığı hizmetlerine yönlendirilmesi için sağlık çalışanlarının bilgilendirilmesi ve bu konuda eğitimler düzenlenmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Deprem gibi ani ortaya çıkan afetlere maruz kalmış kişilerin birçok şok dönemi yaşadığı görülmektedir. Bu şok, vücudun kendini koruması için ortaya çıkan bir savunma mekanizmasıdır. Her bireyin şok tepkileri ve davranışları aynı olmamaktadır (Sarman, 2012). Korku, endişe, suçluluk, pişmanlık, öfke, karamsarlık, panik, çaresizlik ve utanç duyguları yaşanabilir ayrıca çok hızlı duygu değişimleri de görülmektedir (APA, 2013). Afet travmasıyla baş etme sürecinde; deprem yaşantısının kişinin yaşamının geçmiş bir parçası olarak kabulün gerçekleşmesi, etkilenen kişilerin kaybedilen kontrolün yeniden kazanılabilmesi ve sonrasında deprem travmasına rağmen hayatlarını sürdürülebilmesi amaçlanmaktadır (Sönmez, 2022).

Destek Sistemlerine Erişim ve Yönlendirme

Afetler sırasında yaşanan ruhsal zorluklar, insanların psikolojik dayanıklılığını ve baş etme mekanizmalarını zayıflatma eğilimindedir (Aker ve Karakaya, 2017). Bu durum, afet öncesinde ve sonrasında sunulan psikolojik destek ve yardım hizmetlerinin önemini vurgulamaktadır (Genç ve ark., 2021). Doğal afetlerin ardından, maddi kayıpların zamanla telafi edilebileceği görülse de afetlerin etkilediği bireylerin yaşadığı zorluklara hızlı bir şekilde müdahale edilmesi büyük önem taşımaktadır (Seyyar ve Yumurtacı, 2016). Aksi takdirde, yaşanan psikolojik sıkıntılar ilerleyen zamanlarda kişinin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Afetler sonrası ruhsal zorluklar, bireylerin psikolojik dayanıklılığını ve başa çıkma mekanizmalarını derinden etkilemektedir (Aker ve Karakaya, 2017). Bu nedenle, afet öncesinde ve sonrasında sağlanan psikolojik destek ve yardım hizmetlerinin önemi büyüktür. Kılıç'ın (2008) yaptığı araştırmada, afetler sırasında sağlanan koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinin afetin psikososyal etkilerini azalttığını ve iyileşme sürecini hızlandırdığını göstermektedir. Ayrıca, Aydın'ın (2014) tarafından belirtildiği üzere, afet sonrasında ortaya çıkan davranış ve kişilik bozukluklarının tedavisi için aile içi etkileşimlerin güçlendirilmesi, toplumsal ilişkilerin yeniden kurulması ve başa çıkma becerilerinin artırılması gibi destekler sağlanmaktadır. Genç (2021), çalışmasında alan yazında bulunan psikolojik destek eğitimlerini derlemiş ve bunları sınıflandırmaktadır;

1. Stresle Başa Çıkma: FOCUS (Families Over Coming Under Stress) modeli, travmatik stres durumları için geliştirilmiş ve aile içi iletişimi güçlendirmeyi amaçlayan bir eğitim programıdır.
2. Aile Bağlarını Güçlendirme: SFCR (Strengthening Family Coping Resources) eğitimi, travma sonrası stres bozukluğu yaşayan çocuklar ve ebeveynler için tasarlanmakta ve travmanın etkilerini azaltmayı hedeflemektedir.
3. Online Uygulamalar: Pandemi döneminde yüz yüze müdahalelerin mümkün olmaması nedeniyle, online terapi ve psikolojik hizmetler ön plana çıkmaktadır.

4. Aile Odaklı Müdahale: Aile içi çatışmaları azaltmak ve iletişimi artırmak için aile odaklı, koruyucu bir eğitim programı önerilmektedir.

Afet sonrası durumlarda, ailelerin travmatik stresle başa çıkmalarını desteklemek kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, FOCUS (Families Over Coming Under Stress) modeli, aile içi iletişimi güçlendirmeyi ve travmatik stresle başa çıkmayı amaçlayan bir eğitim programı olarak öne çıkmaktadır. Benzer şekilde, SFCR (Strengthening Family Coping Resources) eğitimi, travma sonrası stres bozukluğu yaşayan çocuklar ve ebeveynler için tasarlanmış olup, travmanın etkilerini azaltmayı hedeflemektedir. Başta pandemi döneminde yüz yüze müdahalelerin mümkün olmaması, online terapi ve psikolojik hizmetlerin önemini artırmış ve afet sonrası psikolojik destek sağlama süreçlerinde bu hizmetler büyük rol oynamaktadır. Aile içi çatışmaları azaltmak ve iletişimi artırmak için aile odaklı, koruyucu eğitim programları, afet sonrası dönemde ailelerin birbirleriyle olan bağlarını güçlendirmeyi ve karşılaştıkları zorluklarla daha etkili bir şekilde başa çıkmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu tür programlar, afetin yarattığı travmayı hafifletmede ve ailelerin yeniden güçlü bir şekilde toparlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Kriz Müdahalede Temel Adımlar: Psikolojik İlk Yardımın Uygulanması

Psikolojik ilk yardım, afetlerin hemen ardından sunulan destekleyici müdahalelerdir ve şiddetli stres altında olan bireylere acil ve destekleyici yaklaşımlar sunmaktadır (Özyer, 2020). Bu kişilerin güçlenmesi ve normal hayata dönmeleri amaçlanırken, sosyokültürel özellikler temelinde destek sağlanmaktadır. Yapılacak çalışmalar, afetlerden etkilenen kişilerin katılımıyla planlanır ve bilgi akışı güvenilir ve somut bir şekilde aktarılmaktadır. Tepkilerin, olağandışı bir durum için normal tepkiler olduğu açıklanmaktadır. Psikososyal destek çalışmaları afetin her aşamasında uygulanabilmekte ve bu süreçte müdahalede bulunan çalışma ekipleri koordineli şekilde hareket edebilmektedirler (Öztaş, 2012; akt. Sargın, 2023).

Afet durumlarında sağlık hizmetleri, toplumun tercih ettiği ve önemseydiği bir hizmettir. Bu durumlarda sağlık çalışanlarının hazırlıklı olması, bilgi sahibi olması ve uygun müdahaleleri yapabilmesi kritik önem taşımaktadır (Özyer, 2020). Afetzedelerin psikolojik durumunu anlamak, sağlık çalışanlarının girişimlerinin etkili ve sürekli olması açısından önem arz etmektedir (Kalanlar, 2015). Psikososyal destek; bireylerin yaşam kapasitelerini artırmayı, psikolojik uyumsuzlukları önlemeyi hedefleyen, afet öncesinde, sırasında ve sonrasında bireylerle ilişki kurmayı amaçlayan bir hizmettir (Sargın, 2023). Psikososyal destek çalışmaları, afet sonrasında toplumsal ve bireysel ihtiyaçları hızla belirleyerek insanların normal duygusal ve davranışsal yaşamlarına dönmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (AFAD, 2014; akt., Sargın, 2023).

Afet sonrası, öncelikle insanların güvenlik, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını hızla karşılayarak akut dönemdeki iyilik hallerini sağlamak önemli olabilmektedir. Olağandışı durumlar sonrasında, erken dönemde uygulanan psikososyal müdahalelerin, mağdurlar için psikolojik ilk yardım sağlama sürecinde kritik bir rolü olduğu belirtilmektedir (Yıldız, 2023). Demiröz (2019), afet sonrası süreç için dört farklı dönemden bahsetmektedir ve bunlar; Acil dönem, iyileştirme dönemi, geliştirme dönemi ve zararı azaltma dönemidir. Afet sonrası süreç, ilk olarak acil dönemde (akut dönem) temel ihtiyaçların karşılanmasıyla başlamakta; bu dönem, afetin oluşumundan sonraki ilk 3 aylık çalışmaları içermektedir. Ardından iyileştirme dönemi gelmekte, bu dönemde afet sonrasındaki hayati gereksinimlerin karşılanması ve toplumun normale dönüş süreci ön planda olmaktadır. Geliştirme dönemi ise bozulan ekonomik, toplumsal ve psikolojik durumun yeniden düzenlenmesini hedeflemektedir. Son olarak, zararı azaltma dönemi genel önleyici çalışmaların yanı sıra afet bölgesindeki zararları azaltmayı amaçlamaktadır. Bu dönemler, afet sonrası sürecin farklı aşamalarını temsil etmekte ve toplumun iyileşme ve yeniden yapılanma sürecindeki farklı ihtiyaçlarına odaklanmaktadır (Demiröz ve Öztaş, 2019). Kurumlar Arası Daimi Komite (IASC-2007) Psikososyal Müdahale Piramidi, afetlerde psikososyal destek sağlamanın temel ilkelerini ve basamaklarını belirleyen bir rehber değerindedir. Bu piramit, afet sonrası psikososyal müdahalelerin nasıl düzenlenmesi gerektiği konusunda rehberlik sağlamaktadır (Sargın, 2023). Afet sonrası süreci yönlendiren IASC Psikososyal Müdahale Piramidi, temel hizmetlerin sağlanmasıyla başlamaktadır; bu aşamada afetzedelerin gıda, su, barınma ve tıbbi yardım gibi temel

fiziksel ihtiyaçları karşılamaktadır. Ardından, psikososyal destek adımıyla duygusal ve psikolojik ihtiyaçlar ele alınır, bireysel danışmanlık, grup terapisi, stres yönetimi gibi hizmetlerle ruhsal iyilik desteklemektedir (Bojorquez, 2021). Üçüncü basamak olan toplum destek ağı, afetzedelerin topluluklarından ve sosyal çevrelerinden destek almasını teşvik ederek dayanışmayı güçlendirmektedir (IASC, 2007). Son olarak, halk sağlığı hizmetleri aşamasında uzun vadeli sağlık ve psikososyal hizmetler sunulur; bu da toplu danışmanlık, ruh sağlığı programları ve travma sonrası stres bozukluğu tedavisi gibi hizmetleri içermektedir (Sargın, 2023). Bu piramit, afet sonrası sürecin farklı aşamalarında hangi hizmetlerin öncelikli olduğunu ve nasıl uygulanması gerektiğini belirleyerek, afetzedelerin sağlıklı bir şekilde iyileşmesine ve toplumun yeniden yapılanmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır (Ramazono, 2016).

Kızılay Psikososyal Uygulama Rehberi'ne (2008) göre, Psikososyal Müdahale Araçları başlığı adı altında sekiz madde bulunmaktadır ve bunlar;

1. İhtiyaç ve Kaynak değerlendirmesi; Afetlerden sonra yapılan ilk psikososyal müdahale, etkilenen kişilerin durumlarını, toplumda bulunan kaynakları ve psikososyal müdahale planını değerlendirmektedir. Değerlendirme, genel bilgilere dayanarak yapılabileceği gibi özel araçlar da kullanılabilir. Süreç, genel ihtiyaçlardan özel ihtiyaçlara doğru ilerler ve hızlı bir genel değerlendirme ile başlamakta, ardından detaylı incelemelere geçilebilmektedir.
2. Psikolojik İlk Yardım; afetten etkilenenlerin duygularını ifade etmelerine olanak tanır ve temel psikolojik bilgilerin iletilmesi yoluyla rahatlamlarına ve hissettiklerini anlamlandırmalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu müdahale, bireylerle yapılan görüşmelerde veya bilgilendirme amacıyla broşürlerin dağıtılması, medya araçlarının kullanılması, toplantılar düzenlenmesi gibi yöntemlerle uygulanabilmektedir. Çok sayıda kişinin etkilendiği durumlarda, farklı iletişim yollarının kullanılması uygun olacaktır.
3. Sevk Etme ve Yönlendirme; Psikolojik ilk yardım süreçlerinde, ciddi psikolojik veya psikiyatrik yardıma ihtiyaç duyan kişilerin (örneğin, anormal davranışlar sergileyenler, süregelen bilişsel bozuklukları olanlar) tedavi için bölgedeki uzmanlara (psikolog, psikiyatrist) ve kurumlara (akıl ve ruh sağlığı hastaneleri, psikiyatri hastaneleri, hastanelerin psikiyatri klinikleri gibi) yönlendirilmesini içeren bir psikososyal müdahaledir.
4. Bilgi Merkezi Oluşturma; Afetlerden sonra, bilginin herkesle paylaşıldığı, ihtiyaçların ve kaynakların bulunduğu, kolayca ulaşılabilir ve kullanılabilir bir merkezin oluşturulması şeklinde bir psikososyal müdahaledir. Afet sonrası kaos ortamında doğru bilgiye erişim hayati önem taşıdığından, bilgi merkezinin hemen afetten sonra kurulması ve uzun süre işletilmesi önerilmektedir.
5. Toplumu Harekete Geçirme; Afetlerden etkilenen toplumların ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kaynaklardan faydalanarak sorunlara çözüm bulmak için bireylerin, ailelerin ve toplumun harekete geçmesini sağlayan bir psikososyal müdahaledir. Bu süreçte, bireylerin kendi kendilerine yardım etme becerilerini artırmak temel amaçtır. Toplum katılımı uygulamalarında, toplumun başa çıkma alışkanlıkları, geleneği ve örgütlenme yapısı göz önünde bulundurulmalıdır.
6. Sosyal Projeler ve Eğitimler şeklindedir.

Afet süreci toplumun her kesimini olumsuz yönden etkileyen olaylardır. Afet müdahalelerinde toplumun içerisinde bulunan kırılğan grupların gözetilerek müdahale programlarının oluşturulması elzemdir (Arıca ve ark., 2023). Başta çocuklar ve yaşlıları kapsayacak özel durum kategorisi içerisinde bulunan bireylere farklı bakış açılarıyla yaklaşmak psikososyal müdahalelerin etkinliği arttırabilmektedir (Arslan ve ark., 2018).

Özel Durumlar İçin Uyarılar ve Yaklaşımlar

Afetler dünya genelinde sıkça yaşanan ve toplumun her kesimini etkileyen olaylardır. Bu nedenle, afetlerle başa çıkma konusunda toplumun her düzeyde hazırlıklı olması önemlidir. Afet yönetimi, afetlere hazırlık, afet sırasındaki müdahale, afet sonrası yardım ve izleme çalışmalarını içeren çok yönlü

bir süreçtir (Arıca ve ark., 2023). Kırılganlık, bir sistemin veya insan gruplarının belirli koşullara karşı hassasiyetini tanımlayan bir kavramdır. Örneğin, kadınlar, mülteciler, belirli etnik gruplar, engelliler ve yaşlılar gibi gruplar, kırılganlık açısından daha fazla risk altında olan popülasyonlardır (Duruel, 2023). Afet süreçleri, genellikle toplumun her kesimini etkiler; ancak hasta, yaşlı, gebe, mülteci, yoksul, okuryazar olmayan, çocuklar ve engelliler gibi dezavantajlı gruplar, bu süreçten daha fazla etkilenmektedir. Bu gruplar, afet literatüründe "zarar görebilir gruplar" olarak adlandırılmakta ve kırılganlıkları nedeniyle hem afet sürecinden daha fazla etkilenmekte hem de yaşadıkları yerleşim birimlerinin kırılganlıklarını artırabilmektedirler (Bilik ve Akdağ, 2023).

Yaşlılık, yaşam sürecinin doğal bir parçası olup çocukluk, gençlik ve yetişkinlik gibi evrelerden biridir. Aynı zamanda yaşamın son dönemi olarak da kabul edilmektedir. Yaşlanma ise devam eden bir süreçtir ve genetik faktörler, çevresel etkiler, sağlık durumu ve duygusal faktörler tarafından etkilenmektedir (Arpacı, 2005: 16; akt., Çakır ve Atalay, 2020). Yaşlılık tek başına bir güvenlik açığı oluşturmamaktadır ancak kronik sağlık sorunları, yaşlanmanın bir parçası olarak ortaya çıkan fizyolojik, duygusal ve bilişsel değişimlerle birleştiğinde, afet ve acil durumlar için özel gereksinimleri olan bireyler haline gelebilmektedir (Çakır ve Atalay, 2020). Gündelik ihtiyaçların karşılanmasının zorunlu olduğu, kronik rahatsızlıklar, beslenme ve barınma gibi sorunların baş gösterebileceği bu kırılgan gruplar, etkin bir baş etme sürecine dahil edilmesi gerekmektedir (Özdemir ve Taşçı, 2013). Ancak bu süreç çocuklar için benzer özellikler göstermemektedir. Çocuk merkezli afet yönetimi, diğer afet yönetim planlarından farklı olarak, kriz yönetimi ve risk yönetimi alanlarında literatürde belirtilen şekliyle afet toplumunun en kırılgan grubu olan çocukların her türlü ihtiyacının karşılanmasını ve giderilmesini amaçlayan, afet durumlarını çocukların en az zararla atlattırmasını sağlamayı hedefleyen, çocukları öncelikli alan bir yaklaşımdır (Limoncu ve Atmaca, 2018). Çocuk popülasyonuna gelebilecek zararların önlenmesi adına birçok kurum ve kuruluşun seferberliği göz ardı edilmemelidir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (2023) çalışmasında belirtildiği üzere, arama kurtarma çalışmalarında çocukların anne-babalarına en kısa sürede ulaşılması gerekmektedir. Annelerinden ayrı kalmış bebek ve çocukların mama ve gıda ihtiyaçları en kısa sürede temin edilmesi gerekmektedir. Afetin bıraktığı kaos ortamında, çocuk ve bebeklerin güvenliğinin sağlanması ve suç teşkil edebilecek olumsuzluklardan uzak tutulması gerekmektedir. Ayrıca, toplu halde yaşama alışık olmayan çocukların acil yardım barınaklarında yabancılarla birlikte kalması, afetin verdiği zararı derinleştirebilmektedir (UNİCEF, 2015; Kılıç, 2003; akt., Limoncu ve Atmaca, 2018).

Toplumsal Dayanışma ve Destek Ağlarının Güçlendirilmesi

Selçuk'a (2024) göre afet sonrası süreç çok boyutlu ve disiplinler arası bir yapıya sahiptir. Afetler, insanların en temel ihtiyaçlarından biri olan güvenlik hissini derinden etkilemektedir. Bir afet yaşandığında, insanlar kendilerini ve sevdiklerini koruyamama endişesi yaşamaktadır. Bu da yoğun kaygı, korku ve belirsizlik duygularına yol açmaktadır. Bu tür duygusal tepkiler, insanların günlük yaşamlarını ve ruh sağlığını olumsuz etkilemekte, bu yüzden psikososyal desteğe ihtiyaç artmaktadır. Toplum düzeyinde bakıldığında, afetler toplulukların ne kadar dayanıklı olduğunu test etmektedir. Bir toplum, afetlere karşı hazırlıklıysa ve güçlü bir dayanışma kültürüne sahipse, bu süreçten daha güçlü çıkabilmektedir. Ancak, hazırlıksız yakalanan veya afetin etkilerini yeterince yönetemeyen toplumlar, ciddi sosyal ve ekonomik zorluklarla karşılaşmaktadır. Afetler ayrıca, toplumsal yapının ve ilişkilerin dönüşmesine neden olabilmektedir. Toplumdaki sosyal dengeler, yani insanların birbirleriyle ve çevreleriyle olan uyumları, bu tür krizler sonrasında değişebilmektedir (Can, 2020). Olumlu bir etkisi olarak, afetler genellikle toplumda dayanışma ve yardımlaşma duygularını canlandırır. İnsanlar, böyle zor zamanlarda birbirlerine yardım etme eğiliminde olmaktadır. Öte yandan, afetler sosyal huzursuzluğa da yol açabilmektedir. Kaynakların kısıtlı olduğu durumlarda, insanlar arasında rekabet ve çatışmalar ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, bazı gruplar afet sonrası toparlanma sürecinde daha fazla zorlanabilmekte, bu da sosyal adaletsizlik duygularını artırabilmektedir. Bu tür sorunlar, toplumda var olan gerilimleri açığa çıkarabilmekte ve toplumsal çatışmalara neden olabilmektedir. Sonuç olarak, afetlerin toplum üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olabilmektedir. Bir yandan insanları bir araya getirip dayanışmayı artırırken, diğer yandan kaynak sıkıntısı ve sosyal eşitsizlikler nedeniyle

huzursuzluk yaratabilmektedir. Afetlerin bu karmaşık ve çok boyutlu etkileri, toplumların afet öncesi hazırlık düzeyine, afet sırasında verilen tepkilere ve sonrasında yapılan müdahalelere bağlı olarak değişmektedir.

Sosyal destek, bireylerin aile, arkadaş, akraba ve topluluk üyeleri dahil olmak üzere sosyal ağlarından aldıkları yardımı ifade etmektedir ve sosyal destek, travma sonrası psikolojik iyileşmede çok önemli bir role sahiptir (Uygur, 2024). Kaniasty ve Norris (1993) tarafından geliştirilen Sosyal Destek Bozulma Engelleme (SSDD) modeline göre, algılanan sosyal destek doğrudan psikolojik sonuçları etkilerken, alınan sosyal destek, destek algılarını etkilemekte; dolayısıyla, destek alımı dolaylı olarak psikolojik sonuçları etkilemektedir. SSDD modeli ayrıca, afet zamanlarında sosyal destek mobilizasyonunun ve kullanımının eşitsiz ve adil olmadığını öne sürmektedir. Sosyal destek mobilizasyonu, afet öncesi sosyal statü ve diğer kaynaklar gibi yatkınlık faktörlerinden etkilenmekte ve bu faktörler sosyal destek alımında göreceli avantaj/dezavantajı belirlemektedir (Guilaran ve ark., 2018). Bu modele göre, afetlere daha ciddi maruz kalan insanların genellikle daha fazla psikolojik sıkıntı yaşamaları beklenir, ancak aynı zamanda ihtiyaçlarının daha fazla olduğu algılandığı için daha fazla sosyal destek almaları muhtemeldir. Travma sonrası psikolojik iyileşme sürecinde bireylere sağlanan sosyal destek kaynakları arasında aile üyeleri, arkadaşlar, ruh sağlığı profesyonelleri, kamu kurumları, sosyal yardım grupları, iş arkadaşları ve eğitim kurumları bulunmaktadır (Aydın, 2023: 89).

Afet sonrası toplumsal dayanışmanın sağlanması adına medyaya düşen yükümlülükler açıkça hissedilmektedir. Bilgi kirliliği, aşırılıklar ve nefret dilinin afet savunmasının önüne geçebileceği bir durum söz konusuysen Türk medyası, çeşitli teleton yayınları yapmış ve ihtiyaç sahiplerine kazandırılması planlanan bağışları bünyesinde kabul etmektedir. Teleton yayıncılığı, kısmen varyete şovu, kısmen afet gazeteciliği ve kısmen insani yardım toplama gibi unsurları melez bir biçimde içeren, amacı hayır için para kazanmak olan ve genellikle birkaç saat süren bir TV programıdır (Çelik, 2023).

Uzun Süreli Etkiler: Psikolojik İlk Yardımın Sürekliliği

Afet sonrası süreçte kişide süregelen psikolojik sıkıntılar olaydan çok süre sonra da baş gösterebilir. Kayıplar, ekonomik özgürlüğün yitirilmesi, belirsizlik ve buldukları ortamda sağlanması zorlaşan temel ihtiyaçlar kişileri olumsuz etkilemektedir (Sattler vd., 2002; akt., Arslankoç ve ark., 2024). Valentine ve Smith'in (2002) Afet Bakımı Sürekliliği Modeli (DCC) bu konuda literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Bu model afetler veya acil durumlar sırasında sağlık ve bakım hizmetlerinin sürekliliğini sağlamaya odaklanan bir yaklaşımdır (Valentine ve Smith, 2002). Bu model, bireylerin ve toplulukların afet sonrası iyileşme sürecini desteklemek için tasarlanmaktadır. DCC modeli, afetlerin yarattığı kesintilerle başa çıkma ve toparlanma süreçlerini ele alarak, önleyici tedbirlerin ve sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde nasıl organize edilebileceğini açıklamayı amaçlamaktadır (Valentine ve Smith, 2002). Afet Bakımı Sürekliliği (DCC) modelinin temelleri oluştururken, Omer ve Alon'un (1994) sunduğu üç kavrama dayanılır: süreklilik teorisi, normallik - anormallik önyargısı ve dört farklı afet aşaması. Süreklilik teorisi, afetlerin sistemleri bozması nedeniyle, önleme ve bakım yanıtlarının sistemlerin sürekliliğini sağlaması gerektiğini öne sürer. Sürekliliğin sağlanması, sosyal destek, baş etme mekanizmaları ve rollerin korunmasını içermektedir (Omer ve Alon, 1994). Yani afetlerin; sosyal destek, baş etme mekanizmaları ve rol işlevlerini bozmakta; etkili bir restorasyon ise bireyi önceki var olan sosyal ağlara, baş etme tarzlarına ve rol işlevlerine geri bağlamaktadır. Anlaşılacağı üzere sosyal destek ve baş etme mekanizmaları toplumun yeniden inşasında kilit rol oynamaktadır.

Afet sonrası süreçte kurum ve kuruluşların üzerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Başta sosyal yardımlar olmak üzere birçok yükümlülüğe sahip kurum ve kuruluşlar, afet sonrası sürecin başarıyla aşılması adına önemli bir rol üstlenebilmektedir. Afetlere yönelik sosyal yardımlar, muhtaç duruma düşen kişilerin ihtiyaçlarının, afet öncesi, anında ve sonrasında devlet tarafından karşılanmasıyla, kimsenin vicdanına bırakılmadan sağlanmaktadır (Yavuz ve ark., 2012). Sosyal güvenlik, bireylerin ihtiyaçlarında destek sağlayarak onların insan onuruna yakışır bir temel yaşam standardını korumayı amaçlamaktadır (Hacımahmutoğlu, 2009: 19). İnsani Yardım Sözleşmesine göre düzenlenen sosyal yardımlar birçok ana başlığa sahip olup bunlar; sağlık yardımları, barınma yardımları, gıda yardımları ve psikososyal yardımlar olarak sınıflandırılmaktadır.

Sonuç

Afetler insanlığa maddi-manevi zarar veren olaylar bütünüdür. Afet sonrası süreçte, başta TSSB olmak üzere birçok ruhsal rahatsızlığın görülebileceği müdahale edilmezse çok büyük olumsuz sonuçlara gebe olacağı birçok çalışmaya açıklanmaktadır (Akoğlu ve Karaaslan, 2020; Tsuboya ve ark., 2016; Bulut, 2023). Psikolojik ilk yardım süreçlerinde birçok prensibin varlığı ve profesyonelce uygulanması hem müdahalelerin etkinliğini hem de oluşabilecek zayıatları minimize edebileceği düşünülmektedir. Psikososyal müdahale sürecinin gerçekleşmesi için gerekli şartların sağlanması, ilgili sağlık çalışanının donanımı ve afet durumuna ait detaylı planlamaların yapılması bu müdahalenin geçerliliğini arttıracak önemli etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu müdahalenin uygulanmasında görev alan sağlık personellerinin olumsuz durum ve şartlara duygusal, mental ve fiziksel anlamda hazırlıkları önem arz etmekle birlikte saha da etkin bir role bürünmeleri için gerekli olabilmektedir. Bazı özel durumlarla birlikte ortaya çıkacak zafiyetlere karşı planlamanın, hazırlığın ve uygulanmanın sahada önemi büyük olabilmektedir. Bu sürecin afetten çok sonralar sonra da devam edeceği gerçeği unutulmamalıdır. Ayrıca toplum olarak bir birlikteliğin sağlanması başta saha personelleri olmak üzere afetten etkilenen herkes için bir sükûnet ortamı oluşturmada, alınan kararların daha sağlıklı ve tutarlı olmasını sağlamaktadır. Toplumun psikolojik sağlığını koruma yükümlülüğü, afet ve diğer travmatik olaylarla mücadele eden bireylerin ruhsal iyiliklerini desteklemek ve geliştirmek için kritik bir görevdir. Bu yükümlülük, sağlık çalışanlarının, toplum liderlerinin ve kamu kurumlarının etkili psikososyal destek hizmetlerini sağlamak için bir araya gelmesini gerektirebilmektedir. Afet sonrası süreçlerde toplumun psikolojik sağlığını desteklemek, uzun vadeli iyileşmeyi teşvik etmek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmek amacıyla sürekli bir çaba gerektirebilmektedir. Bu çerçevede, acil durum müdahale ekipleri ve diğer paydaşlar arasında iş birliği ve koordinasyonun sağlanması önemlidir, çünkü toplumun psikolojik sağlığını korumak, afet sonrası iyileşme sürecinde kilit bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Afet sonrası süreçte psikososyal müdahale planlamalarının çok faktörlü süreçlerden olduğu açıklanmaya çalışılmış olup, bu durumun tek düzelikten uzak, dinamik ve etkili olması vurgulanmaktadır. Sonuç olarak etkili bir psikososyal müdahalenin belli başlı birçok faktörün koordineli ve sistemli olarak ele alınması ile mümkün olabileceği söz konusudur.

Etik Beyan

Bu çalışmanın, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin tüm şartlarını ve koşullarını kabul ederek etik görev ve sorumluluklara riayet ettiğimi beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmayla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Çıkar Çatışması

"Psikolojik İlk Yardım: Acil Durumlarda Ruh Sağlığının Desteklenmesi Ve Korunması" isimli makalemiz ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Adams, R. E., Boscarino, J. A., & Figley, C. R. (2006). Compassion fatigue and psychological distress among social workers: A validation study. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76(1), 103-108. <https://doi.org/10.1037/0002-9432.76.1.103>
- Aker, T., & Karakaya, I. (2017). *Toplumsal travmalar ve afette psikososyal destek projesi uygulama rehberi*. Yorum Yayınları.
- Alkın, R. C. (2021). Bütünleşik afet yönetimine sosyolojik bakış: Toplumsal yapı, işlev ve temel kavramlar ışığında bir okuma denemesi. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 5 (1), 18-34.
- Amarat, M. & Durmuş, A., (Ed.). (2023). *Olağan dışı durumlarda sağlık yönetimi*. Efe Akademi Yayınları.
- American Psychiatric Association (APA). (2013) Diagnostic and statistical manual of mental disorders, Fifth Edition. Arlington, VA, American Psychiatric Association.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Afet ve acil durumlar sonrası çocukların tepkileri ve aileler için öneriler*. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/128842/afetlerde-cocukların-tepkileri-ve-bas-etme-onerileri.pdf>. Erişim: 02/02/2024
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2023). *Afet döneminde çocuklara yaklaşım rehberi* (Editör: Şahin, M.).
- APA (American Psychological Association) (2021). Psychological debriefing (PD). In *APA Dictionary of Psychology*. Retrieved from <https://dictionary.apa.org/psychological-debriefing>
- Arıca, F., Çakır, C., & Kağnıcı, D. (2023). Kırlırgan gruplar özelinde afetlerde psikososyal hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 176-187.
- Arslançoç, S., Doruk, Ç. S., & Koçak, O. (2024). Deprem bölgesindeki psiko-sosyal hizmetlerin değerlendirilmesi. *Afet ve Risk Dergisi*, 7(1), 108-127.
- Attig, T. (1996). *Nasıl üzüliyoruz: Dünyayı yeniden öğrenmek*. New York: Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, D. (2012). Afet sonrası psikososyal destek uygulamaları. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 1-9.
- Aydın, K. B. (2023). *Sosyal destek: Herkese lazım*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Babayiğit, A. (2023). Aktif-empatik dinleme üzerine bir gözden geçirme. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(6), 819-830.
- Bilgiç, S. (2011). *Travma sonrası stres bozukluğu ve akut stres bozukluğunun klinik açıdan karşılaştırılması* (Tıpta Uzmanlık Tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Bilik, M. B., & Akdağ, M. (2023). Özel gereksinimli bireyler ve ebeveynleri açısından afet zorlukları: 2011 Van depremi örneği. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(1), 243-256.
- Bojórquez, I., Odgers-Ortiz, O., & Olivás-Hernández, O. L. (2021). Psychosocial and mental health during the COVID-19 lockdown: A rapid qualitative study in migrant shelters at the Mexico-United States border. *Salud Mental*, 44(4), 167-175.
- Bulut, A. (2023). Doğal Afetler ve Ruh Sağlığı İlişkisi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 5(3), 265-273.
- Can, İ. (2020). Kavramsal ve kuramsal açıdan afet sosyolojisi. In İ. Can (Ed.), *Afet Sosyolojisi* (s.15- 39). Çizgi Kitapevi.
- Chen, S., Bagrodia, R., Pfeffer, C. C., Meli, L., & Bonanno, G. A. (2020). Anxiety and resilience in the face of climate change-related natural disasters: A review and methodological critique. *Journal of Anxiety Disorders*, 76, 102297.
- Compton, W.C. (2005). *Pozitif Psikolojiye Giriş*. Thomson Wadsworth.
- Clayton, S. (2021). Climate change and mental health. *Current Environmental Health Reports*, 8, 1-6.
- Çakır, Ö., & Atalay Aydoğmuş, G. (2020). Afetlerde özel gereksinimli grup olarak yaşlılar. *Dirençlilik Dergisi*, 4(1), 169-186.
- Çelik, H. C. (2023). Afet dönemlerinde toplumsal dayanışmanın bir aracı: Teleton yayıncılığı. *TRT Akademi*, 8(18), 630-651.
- Demir, A. (2020). Afet alanında çalışan personellerde psikososyal destek müdahale ilkeleri, empati ve liderlik ilişkisi: Türk Kızılay örneği (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Demircioğlu, M., Şeker, Z., & Aker, A. T. (2019). Psikolojik ilk yardım: Amaçları, uygulanışı, hassas gruplar ve uyulması gereken etik kurallar. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 11(3), 351-362.
- Demiröz, F., & Öztan, N. (2019). Temel kavramlar. In S. Arslan-Tomas, E. Şavur, & E. Uygun (Eds.), *Afet ve acil durumlarda psikososyal destek hizmetleri: Saha çalışanları için el rehberi*. T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve UNICEF Türkiye Temsilciliği Yayını.
- Değerli, H., & Yiğit, A. (2020). Sağlıkın korunması ve geliştirilmesinde bireylerin sağlıklı yaşam biçimi davranış düzeyinin belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(27), 573-586.
- Doğan, Y. (2019). Dinleme/izleme becerisi ile Türkçe dersi öğretim programında bu becerinin geliştirilmesi için önerilen yöntemlere yönelik bir analiz. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(1), 31-56.
- Durmuşoğlu, K. (2019). Türkiye'de sosyal değişim sürecinde sekülerleşme eğilimleri üzerine sosyolojik bir değerlendirme (Doktora tezi).
- Duruel, M. (2023). Kırlırganlık ve dirençlilik kesişiminde yaşlıların afet deneyimleri Hatay örneğinde 6 Şubat 2023 depremleri. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 103-120.
- Ergünay, O. (1996). Afet yönetimi nedir? Nasıl olmalıdır. *TÜBİTAK Deprem Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (p.263). TÜBİTAK.
- Ergünay, O. (2005). Afet yönetiminde iş birliği ve koordinasyonun önemi. *Afet Yönetiminin Temel İlkeleri* (p.10). JICA Türkiye Ofisi.
- Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2009). Türkiye'de afet yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.
- Figley, C. R. (1995). Compassion fatigue as secondary traumatic stress disorder: An overview. In C. R. Figley (Ed.), *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized* (p.1-20). Brunner/Mazel.
- Folkman, S. (1997). Positive psychological states and coping with severe stress. *Social Science & Medicine*, 45(8), 1207-1221.
- Galea, S., Brewin, C. R., Gruber, M., Jones, R. T., King, D. W., King, L. A., ... & Kessler, R. C. (2007). Exposure to hurricane-related stressors and mental illness after Hurricane Katrina. *Archives of general psychiatry*, 64(12), 1427-1434.
- Geçtan, E. (2005). Psikanaliz ve sonrası [Psychoanalysis and post]. İstanbul, Turkey: Metis Yayıncılık.
- Genç, E., Turhan, Z., & Tanhan, A. (2021). Koronavirüs salgın sürecinde ve afet dönemlerinde psikolojik destek hizmeti: Aile-odaklı psikolojik müdahale programı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(4), 203-222.
- Geray, C. (1977). Türkiye'de yıkım (afet) olayları karşısında önlemler ve örgütlenmeler. *Amme İdaresi Dergisi*, 4(3), 92-114.

- Girgin, S (2023). *Afetlerde eğitim ve yönetimi*. Efe Akademi Yayınları.
- Guilaran, J., de Terte, I., Kaniasty, K., & Stephens, C (2018). Psychological outcomes in disaster responders: A systematic review and meta-analysis on the effect of social support. *International Journal of Disaster Risk Science*, 9, 344-358.
- Güçlü, N (2001). Stres yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 101.
- Güler, L. M., & Keskin, G (2021). Afetlerin ruhsal etkisi: Covid-19 pandemisinde yaşanan kayıplar ve travmatik yas açısından değerlendirme. *Uluslararası Psikolojide Güncel Yaklaşımlar ve Kongresi*, December 25-26, İstanbul.
- Hacımahmutoğlu, H (2009). "Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi," (Uzmanlık Tezi, DPT), Ankara.
- Hekimoğlu, E. C., & Bilik, M. Z. (2020). Freud'dan Lacan'a kaygı. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 7(3), 336-367.
- Housley, J., & Beutler, L. E. (2007). Treating victims of mass disaster and terrorism (Vol. 6). *Hogrefe Publishing GmbH*.
- Indah, R (2021). Valuing subaltern and grieving patients: Power issues in doctor-patient interactions in post-disaster Aceh, Indonesia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 61, 102326.
- Inter-Agency Standing Committee (2007). *IASC mental health guidelines: IASC guidelines on mental health and psychosocial support in emergency settings*.
- Kadioğlu, M (2008). Küresel iklim değişikliğine uyum stratejileri. *Kar Hidrolojisi Sempozyumu Bildiri Kitabı* (p.69-94). DSİ 8. Bölge Müdürlüğü Yayınları.
- Kadioğlu, M (2008). Modern, bütünlük afet yönetimin temel ilkeleri. In M. Kadioğlu & E. Özdamar (Eds.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri* (p.1-34). JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2.
- Kalyoncu, N., Aydoğdu, A., Polat, I., Karabulut, S. N., Keskin, M., & Özkan, M. (2023). Yaralı bedenlerin yaralı zihinleri: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri sonrası bir üniversite hastanesindeki konsültasyon liyezon psikiyatrisi hemşireliği hizmetlerinin değerlendirilmesi. *Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, 3(3), 13-22.
- Kaniasty, K., & Norris, F. H (1993). A test of the social support deterioration model in the context of natural disaster. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(3), 395-408.
- Karagüvan, M. H. Ü. (1999). Açık kaygı ölçeğimin geçerlik ve güvenilirliği ile ilgili bir çalışma, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(11), 203-218.
- Kaypak, Ş (2012). Güvenlikte yeni bir boyut; çevresel güvenlik. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(8)1-22.
- Kılıç, M (2008). Afetlerde psikososyal hizmetlerin etkililiği: Türk Kızılayı ve 2005 Pakistan depremi (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi).
- Kohn, R. ve Levav, I (1990). Afette ölüm: Araştırmaya genel bakış. *Uluslararası Ruh Sağlığı Dergisi*, 19 (2), 61-76.
- Lee, J. Y., Kim, S. W., & Kim, J. M (2020). The impact of community disaster trauma: A focus on emerging research of PTSD and other mental health outcomes. *Chonnam Medical Journal*, 56 (2), 99-107.
- Limoncu, S., & Atmaca, A. B (2018). Çocuk merkezli afet yönetimi. *Megaron*, 13(1), 133-141.
- Mağden, Ç., Ademhan, Ç., Şavur, E., Yeniokatan, İ., Kılıç, M., Gözden, M., Çavuşçulu, M., Akman, P., Thomas A., S., & Yüksel, S (2008). *Afetlerde psikososyal destek uygulama rehberi*. Türk Kızılayı, Ankara.
- Manav, F (2011). Kaygı kavramı. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(9), 201-211.
- Mandavia, A. D., & Bonanno, G. A (2019). When natural disaster follows economic downturn: The incremental impact of multiple stressor events on trajectories of depression and posttraumatic stress disorder. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 13(2), 173-182.
- MEB (2006). *Türkçe dersi öğretim programı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Morganstein, J. C., West, J. C., Huff, L. A., Flynn, B. W., Fullerton, C. S., Benedek, D. M., & Ursano, R. J (2016). Psychosocial responses to disaster and exposures: Distress reactions, health risk behavior, and mental disorders. In *Mental health and social issues following a nuclear accident: The case of Fukushima* (p.99-117).
- North, C. S., & Pfefferbaum, B (2013). Mental health response to community disasters: A systematic review. *JAMA*, 310 (5), 507-518.
- Nucifora Jr, F. C., Hall, R. C., & Everly Jr, G. S (2011). Reexamining the role of the traumatic stressor and the trajectory of posttraumatic distress in the wake of disaster. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 5(suppl 2), S172-S175.
- Omer, H., & Alon, N (1994). The continuity principle: A unified approach to disaster and trauma. *American Journal of Community Psychology*, 22, 273-287.
- Oyanık, M (2021). Afet yönetimi öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler: Gümüşhane Üniversitesi örneği. *The Journal of International Scientific Researches*, 6(2), 123-136.
- Özdemir, Ü., & Taşçı, S (2013). Kronik hastalıklarda psikososyal sorunlar ve bakım. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 57-72.
- Özel, Y., & Karabulut, A. B (2018). Günlük yaşam ve stres yönetimi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 48-56.
- Özkan, B., & Kutun, F. Ç (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8 (3), 249-256.
- Özmen, B., Gerdan, S., & Ergünay, O (2015). Okullar için afet ve acil durum yönetimi planları. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 37-52.
- Özyer, Y., & Dinçer, S (2020). Afetlerde hemşirelerin psikolojik ilk yardım rolleri. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 198-206.
- Parker, H (2007). Management of stress. In H. Parker (Ed.), *Stress management* (p.1-30). Global Media.
- Pehlivan, İ (1995). *Yönetimde stres kaynakları*. Pegem Yayınları.
- Ramazano, M (2016). Türkiye'de afet ve acil durumlar sonrası yürütülen psikososyal müdahalelerin analizi ve psikososyal müdahale önerisi (Master's thesis, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).
- Ruzek, J. L., Young, B. H., Cordova, M. J., & Flynn, B. W. (2004). Integration of disaster mental health services with emergency medicine. *Prehospital and Disaster Medicine*, 19(1), 46-53.
- Sargın, N., & Demirelli, M. A (2023). Psikososyal destek ve psikolojik ilk yardım. *Current Research and Reviews in Psychology and Psychiatry*, 3(2), 81-92.
- Sarman, A (2012). Elazığ ili Karakoçan ilçesinde yaşanan yıkıcı deprem sonrasında, depremi yaşayan ilköğretim çağı çocuklarda kaygı düzeyi, depresyon belirtileri ve etkileyen faktörler (Master's thesis). Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Selçuk, N (2024). Deprem sonrası ortaya çıkan dayanışma ağları ve gerilim hatlarının sosyolojik analizi: 6 şubat depremleri örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 53, 21-35.
- Seyyar, A., & Yumurtacı, A (2016). Afet odaklı acil manevi sosyal hizmet uygulamaları bağlamında Türkiye'ye yönelik bir model önerisi. *Uluslararası Sosyal Hizmetler Dergisi*, 5(3), 1-24.
- Soysal, A. (2009). İş yaşamında stres. *Çimento İşveren Dergisi*, 23(3), 17-40.
- Sönmez, M. B (2022). Deprem psikolojik etkileri, psikolojik destek ve korkuyla baş etme. *Totbid Dergisi*, 21(3), 337-343.
- Spielberger, C. D (Ed.) (2013). *Anxiety and behavior*. Academic press.
- Şirin, M., & Yurttaş, A (2015). Hemşirelik bakımının bedeli: Merhamet yorgunluğu. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 8(2), 123-130.
- Tuncay, T., & İl, S (2009). Sosyal hizmet uygulamasında empatiyi yeniden düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20 (2), 39-56.
- Türk, A., & Kaya, S (2023). Deprem sonrası psikososyal destek uygulamalarında merhamet yorgunluğunun psikolojik sağlamlığa etkisi: Sosyal hizmet uzmanları üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 81-91.
- Uygur, S (2024). Depremi yaşamış üniversite öğrencilerin sosyal destek ağlarına ilişkin algı ve görüşleri. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 697-723.
- Valentine, P. V., & Smith, T. E (2002). Finding something to do: The disaster continuity care model. *Brief Treatment & Crisis Intervention*, 2(2), 183-194.
- Varol, N., & Gültekin, T (2016). Afet antropolojisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59), 1432-1435.
- Yavuz, Ö., & Laçiner, V (2012). Afetler Sonrası Yapılan Sosyal Yardımlar: Van Depremi Örneği. 14. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Bildiriler Kitabı, 25-27.
- Yıldız, Y., & Yıldız, B (2023). Afetlerde güvenlik. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 771-774.
- Yorulmaz, D. S., & Karadeniz, H (2021). Afetlerin mental sağlığa etkileri. *Artoin Çoruh Üniversitesi Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 7(2), 392-396.
- World Health Organization. (1999). *The world health report 1999: Making a difference*. World Health Organization. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/42167/WHR_1999.pdf.

Genişletilmiş İngilizce Özet

Disasters and emergencies are complex events that leave deep and lasting marks on individuals and societies. The study titled "Psychological First Aid: Supporting and Protecting Mental Health During Emergencies" addresses psychological first aid (PFA) as a critical tool for coping with the mental health impacts of such events. It also provides a comprehensive overview of essential strategies to manage the psychological toll on affected individuals and communities. This expanded summary details the main components of the study, emphasizing the societal and individual benefits of effective PFA practices. Disasters disrupt daily lives and result in significant physical and psychological losses. Individuals affected by such events often exhibit intense emotional responses, including depression, helplessness, anger, and shock. Additionally, long-term mental health issues like post-traumatic stress disorder (PTSD), anxiety, and sleep disturbances are prevalent. At this critical juncture, PFA emerges as a structured approach to provide both short-term and long-term support, helping individuals regain emotional stability and resilience. The study outlines the fundamental elements of an effective PFA process. Among these, empathy and active listening skills play pivotal roles. Active listening requires the responder to fully concentrate on understanding the emotional and cognitive states of the affected individuals, fostering an environment where they feel heard and supported. By engaging with empathy—understanding and sharing the feelings of the affected—PFA practitioners can establish trust and provide meaningful assistance. A calm and secure environment is another cornerstone of PFA. Disasters often create chaos and uncertainty, undermining individuals' psychological well-being. Creating a space where basic needs, such as shelter, food, and safety, are met helps reduce stress and fosters a sense of normalcy. When individuals feel physically safe, they are better positioned to process their emotions and begin recovery. This underscores the importance of meeting fundamental needs as part of the initial response. Stress management is central to protecting mental health after disasters. The study explains that stress responses vary widely among individuals and are influenced by personal coping mechanisms. Problem-focused and emotion-focused approaches are effective tools in mitigating stress. Problem-focused strategies involve addressing the root causes of stress, while emotion-focused strategies concentrate on managing the emotional impact of stress-inducing events. Mindfulness techniques and controlled breathing exercises are particularly effective in helping individuals manage anxiety and fear. These techniques encourage individuals to focus on the present moment, reducing feelings of overwhelm and promoting emotional stability. The study emphasizes that these practices should be adapted to suit individual needs and preferences to maximize their effectiveness. Community solidarity and social support networks are highlighted as critical factors in the recovery process. The study reveals that individuals who have access to strong social support systems—including family, friends, and professional services—are more likely to experience positive mental health outcomes. These networks not only provide emotional reassurance but also facilitate access to resources and guidance, which are vital during recovery. Moreover, fostering a sense of community solidarity can help mitigate feelings of isolation and despair. Collective efforts to address shared challenges encourage cooperation and resilience, enhancing the overall recovery process. Encouraging mutual aid and community engagement are therefore integral components of PFA strategies. The study pays particular attention to vulnerable populations, including children, the elderly, individuals with disabilities, and refugees. These groups face heightened risks and challenges during disasters due to their unique circumstances. For instance, children may struggle with understanding and processing the traumatic events they have witnessed. Play-based interventions and age-appropriate communication can be particularly effective in helping children express and manage their emotions. Similarly, tailored approaches are necessary for other vulnerable groups. Elderly individuals may require additional assistance in meeting basic needs, while individuals with disabilities may face barriers to accessing support. By identifying and addressing the specific needs of these populations, PFA practitioners can ensure that no one is left behind in the recovery process. The long-term effects of psychological first aid extend beyond the immediate aftermath of a disaster. Sustained support is critical to addressing ongoing psychological challenges and helping individuals rebuild their lives. The study underscores the importance of continuity in care and coordination among institutions, healthcare providers, and community organizations. Post-trauma support programs, counseling services, and educational initiatives play pivotal roles in promoting long-term recovery. These interventions help individuals process their experiences, develop coping mechanisms, and reintegrate into their communities. Additionally, the study highlights the need for capacity-building among PFA practitioners to ensure they are equipped to address the evolving needs of affected populations. In conclusion, the effective implementation of psychological first aid can significantly enhance the resilience of individuals and communities in the face of disasters. By addressing immediate needs, fostering emotional stability, and promoting long-term recovery, PFA serves as a vital tool for mitigating the psychological impacts of crises. The study provides a comprehensive guide to post-disaster psychosocial support processes, offering valuable insights into how these interventions can be tailored to different contexts and populations. This work underscores the importance of collaboration and coordination among all stakeholders involved in disaster response. From healthcare providers to community leaders, everyone has a role to play in ensuring that affected individuals receive the support they need to recover and thrive. As disasters continue to pose challenges worldwide, the principles and practices outlined in this study serve as a beacon for building more resilient and compassionate societies.

OSMANLI ZAMANINDA KAPADOKYA BÖLGESİNDE MİSYONERLİK FAALİYETLERİ

Güneş SEÇKİN ÖZER¹

Öz

¹ Öğretmen, MEB, 15 Temmuz Ortaokulu, Aksaray/Türkiye
ORCID: 0009-0008-6611-6467
Mail: gunesseckin33@gmail.com

Corresponding Author:
Güneş Seçkin Özer
DOI: 10.5281/zenodo.14582037

Ay/ Yıl: Aralık/ 2024
Cilt:2
Sayı:2

Misyonerlerin 19. Yüzyılda Osmanlı devletinde özellikle Kapadokya bölgesinde yapmış oldukları faaliyetler ile bu faaliyetlerin en başında eğitim sistemi ve uyguladıkları strateji ile Hıristiyanlığı Kapadokya'da yaymaya çalışmışlardır. Misyonerler o bölgede yaşayan vatandaşların kültürel ve etnik yapısı, inançları ve mensup oldukları mezhepleri de kullanarak kendi ideolojilerini yansıtmak amacıyla çeşitli faaliyetler yürütmüşlerdir. Bu makalede daha önce yapılan araştırmalar titizlikle incelenmiş, konu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Makale ile ilgili elde edilen bulgulara göre, Osmanlı topraklarında bulunan Kapadokya bölgesinin neden seçildiği, faaliyetlerini gerçekleştirmek amacıyla özellikle neden matbaanın kullanıldığı, hastane, aş evi ve eğitim kurumu açtıkları hususları irdelenecektir. Kapadokya bölgesinde neden bu kadar okul açıldığı, bu okulların faaliyetlerinin incelenmesi, okulların başarılı olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Yöntem olarak makalede bu konuda yazılmış birçok tez ve makale incelenmiş ve nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi deseninden faydalanılarak doküman incelemesi ile veriler toplanmıştır. Toplanan veriler titizlikle incelenerek tablo ve şekiller ile analiz edilmiştir. Misyonerlik faaliyetleri Tanzimat, Islahat fermanları ve kapitülasyonlar ile hız kazanmış ancak Cumhuriyet döneminde kontrol altında tutulmaya başlanmış ve günümüzde büyük bir başarı sağlanmıştır. Misyonerlik faaliyetlerinin kontrol altında tutulması, hatta tamamen ortadan kaldırılmasında eğitim çok büyük öneminin olduğu, tüm toplumların geleceği, teminatı ve ülkenin sigortası noktasında eğitim önemli bir unsurdur. Toplumlar diğer ülkelerle yarışını, gelişimini ve ilerleyişini eğitim ve bu eğitime verilen önem sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Toplumsal etki Azınlık, Misyonerlik, Osmanlı, Kapadokya

Citation:

Seçkin Özer, G. (2024). Osmanlı zamanında Kapadokya bölgesinde misyonerlik faaliyetleri. *KİÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 142-154.
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14582037>.

Abstract

19 Of the missionaries. Missionaries who wanted to spread Christianity to the Ottoman lands with the activities they had done in the Ottoman empire during the century, especially in the Cappadocia region, and with the schools at various levels and the education provided in these educational institutions, carried out various missionary activities in order to reflect their ideology by using the cultural and ethnic structure, beliefs and denominations they belonged to of the citizens living in Cappadocia. In this research, various researches have been meticulously examined and literature review has been conducted on the subject. According to the findings obtained about the article, missionaries in the Cappadocia region located on Ottoman territory have opened hospitals, ash houses, educational institutions in order to carry out their activities. It is aimed to examine these missionary schools and their activities located in the Cappadocia region, to examine what kind of activities these schools perform, why they were opened, and whether they are successful. As a method, many theses and articles written on this subject were examined in the article and data were collected by document analysis using content analysis pattern from qualitative research methods. The collected data were carefully examined and analyzed with tables and figures. Missionary activities gained momentum with the Tanzimat, Reform edicts and capitulations, but they began to be kept under control during the Republican period. Although it is possible to keep missionary activities under control or even completely eliminate them only with education, it is an important element in terms of the future, security of all societies and insurance of the country. Societies compete with other countries, their development and progress are ensured by education and the importance given to this education.

Key Words: Minority, missionary schools, Ottoman empire, Cappadocia

Giriş

Latince “Missio” teriminden gelen misyonerlik, sözlük anlamıyla yetki, görev ve buradan türemiş haliyle ise görevli anlamını taşımaktadır. Misyon kelimesinden türeyen misyonerlik ise “Müritleri vasıtasıyla din propagandası yapan” kişilerdir. Hıristiyanlığı yayma yolunda görev alan papaz, din adamları ya da bu amaç uğruna görevlendirilmiş ve planlı bir şekilde hareket eden sistematik bir örgüttür (Sezgi, 2022, s.174).

Dünyada misyonerlik dini amaçlar, yani Hıristiyan dininin tüm dünyaya yaymak amacıyla kişisel ve birkaç papazın gayretleri ile başlamış, yapılan bu planlı çalışma zamanla çok güçlü bir hal almıştır. Bu düşünceler doğrultusunda “*Misyonerler buldukları ülkelerin siyasi, sosyal, kültürel, ticari ve ekonomik çıkarları doğrultusunda emperyalizmin büyümesine katkı sağlayan bir teşkilatın üyeleri halini almışlardır*”(Keha, 2014, s.75-76).

15. yüzyılda misyonerler sömürgeci olarak adlandırılan bu yüz yılda kendi ülkelerinin sömürgecilik anlayışına hizmet etmeyi ihmal etmemişlerdir. Kendilerini dine ve kiliseye adayan bu kişiler çoğu zaman papaz, din adamı ya da İncil’e hizmet etmeyi bir ibadet kabul eden kişiler olarak ortaya çıkmışlardır. Misyonerler amaçlarına ve emellerine ulaşmak amacıyla her türlü entrikalarını planlamayı, hatta bu konuda sistemli çalışmayı ihmal etmemişlerdir. Misyonerleri yetiştiren ve destekleyen devletler ise misyonerlerden gidecekleri ülke topraklarında gittiklerin ülkede öncelikle dil öğrenmişler ve bu ülkelerin dini yapısını ve kültürel faaliyetlerini titizlikle incelemişler, zayıf ve hassas yönlerini bulmaları istenmiştir. Bu eksiklikler tamamlanmadan asla hareket etmemeleri de bu plan dâhilinde olmuştur. Bu sebeple misyonerler ülke topraklarında bazen doktor, öğretmen, din adamı, hayırsever iş insanı, ya da çeşitli meslek grupları maskesinde faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Alkan, 2008, s.9-10).

Misyonerler kendi sistematik planlarını halka empoze edebilmek ve diğer misyonerler ile haber akışının devamını sağlamak amacıyla öncelikle matbaa açmışlardır. Matbaa onlar için adeta kaynağından su içmek gibi önemli bir husus olmuştur. Özellikle haber akışını, toplumu ilgilendiren ve yayılmasını istedikleri haberleri bu matbaalar aracılığı ile sürdürmüşlerdir. Matbaayı, eğitim kurumu, kilise, aş evi ve hastane gibi kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirmiş, çeşitli bu hususta kitap, gazete, mecmua dergi hazırlayarak İncil’i yaymak istemişlerdir. Bu hususta çalışmalara hız vererek seminer, konferans ve toplantılar düzenlemişlerdir. Misyonerlerin başarısı ise gittikleri ülkelerde yumuşak ve sinsi siyasetleri gereği, kararlı davranışlarıyla toplumun tüm kesinin dikkatini üzerine çekmiş ve ülkenin ve toplumuna kolayca ayak uydurulmuşlardır. Bir ülkeye gittikleri ilk zamanlarda hemen faaliyetlerine başlamaz, öncelikle sistematik bir plan yapar, halkın güvenini kazanmaya gayret eder ve yıllarca sessiz kalmayı da tercih etmektedirler. Öncelikle ülkelerinde bulunan din adamı, papaz, din görevlisi ya da kendi mezheplerinde görevli akil insanlardan bir topluluk, cemaat oluşturma gayreti içerisinde olurlar, faaliyetlerini bu doğrultuda yürütmüşlerdir”. Özellikle bölge halkının dikkatini çekmemek için onların siyasi, ideolojik, kültürel yapısını çok iyi gözlemler, araştırır ve ona göre hareket etmişlerdir.

19.yüzyıla kadar Avrupa’da ve dünyada birçok mezhep kavgaları yaşanmakta olup, yeni buluşlar ve coğrafi keşifler nedeniyle ülkeler kendi arasında ticari güç, sömürge ülkesi elde etme çabaları hız kazanmıştır. Bir yandan bu keşif ve buluşlar sayesinde bazı ülkeler gücüne güç katarken bu gelişmelere ayak uyduramayan ülkeler ise misyonerlerin hedefi altında kalması kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle tüm devletler kendi çıkarları ve emellerini yerine getirebilmek, yaptıkları faaliyetleri takip edebilmek ve gerçekleştirilebilmek amacıyla bu misyonerleri korumuş ve kollamıştır (Sezen, 2006, s.18).

Özellikle 18. yüzyılın sonlarında Hıristiyan dinine mensup Protestan misyonerlerin yapmış oldukları sistematik ve planlı çalışmaları, diğer misyonerlerin çalışma ve planlarını geride bırakmış ve Protestanlar 20.yüzyıla kadar Hıristiyan misyonerlerin liderlik koltuğuna oturmuştur (Figenkaplan,2005, s.18).

Bu amaçla Osmanlı topraklarını dört misyon bölgesine bölen Hıristiyan coğrafyası buralarda eğitimi ilkökul, ortaokul ve yüksekokul olarak okulların yanı sıra yardım kuruluşu, hastane, matbaa ve örgütlü ve planlı bir faaliyete hız verdiler. Bu yayılcı politikalarla amaç hem azınlıkları etkilemek hem de

mezhepleri yaymak olmuştur. Bu konuda yapılan en önemli adım olarak eğitim kapsamında İstanbul ve Beyrut kolej açılmıştır (Kodaman,2005, s.150).

Amaç

Osmanlı zamanında Kapadokya bölgesinde bulunan misyoner okulları ve faaliyetlerinin incelenmesi, bu okulların ne tür faaliyetler icra ettiği, neden açıldığı, faaliyetlerinde başarılı olup olmadığının incelenmesi amaç amaçlanmıştır.

Bu faaliyetler incelenirken özellikle Amerikan board teşkilatının yaptığı faaliyetler, sağlık alanında yapılan misyonerlik faaliyetleri, eğitim alanında yapılan misyonerlik faaliyetleri ile bu çalışmalarda neden Osmanlı toprakları seçilmiştir sorularına cevap aranacaktır. Bu amaçlar incelenirken azınlıklarında bu faaliyetlere doğrudan katkısının olup olmadığı neden ve sonuçlarını ortaya çıkarmak amaç edinilmiştir.

Yöntem

Makalede bu konuda yazılmış birçok tez ve makale incelenmiş ve nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi deseninden faydalanılarak doküman incelemesi ile veriler toplanmıştır. Toplanan veriler titizlikle incelenerek tablo ve şekiller ile analiz edilmiştir. Araştırmanın yararlı ve net olması nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemi bilindiği üzere gündelik hayatı irdelemek ya da anlama bürünmek için bireyin her türlü ifadesini ve her türlü deyişlerini ele alan bir model niteliği taşımaktadır. Veri toplama tekniği olarak doküman inceleme deseni kullanılmıştır.

Çalışmanın evren ve örnekleme Osmanlı topraklarında Kapadokya bölgesinde faaliyet gösteren misyoner okullarının faaliyetleri hakkında yapılan araştırmalar, evreninde bu topraklarda yaşayan ve eğitim gören öğrenciler üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. İncelenecek olan yüksek lisans tezleri ve makalelerde yüksek öğrenim kurumu bünyesindeki Ulasal tez merkezi, dergi park sistemi ve google, scholar üzerinde etiketleri ile arama yapılarak ulaşılan araştırmalar yayımlanma yıllarına göre filtrelenerek ve araştırmanın örnekleme olarak (15) yüksek lisans tezi ve (10) makale ve bu konuda yazılmış kitaplar incelenerek belirlenmiştir.

Araştırmanın gerekçesi

Misyonerlik faaliyetleri tüm dünyada son hızla devam ederken Osmanlı toprakları unutulmamış hatta deyim yerindeyse istila edilmiştir. Faaliyetlerin Kapadokya bölgesinde yoğunlaşmasında ise bu topraklar üzerinde yaşayan azınlıklar, gayri Müslümler ve Hristiyan halkın bu bölgede yoğun olmasının etkisi büyük olmuştur. Osmanlı topraklarında bu denli misyoner faaliyetlerinin yürütülmesinin asıl amacının aslında Osmanlı topraklarında bulunan Kudüs'ün işgal edilmesi olduğu göz ardı edilmemelidir.

Bulgular

1.Kapadokya Bölgesinde misyonerlik faaliyetleri

Orta Anadolu, Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde bu faaliyetlerin hızlandığı, hatta yönetildiği bir bölge olarak dikkat çeker. Burada en önemli misyon Amerikalı Wilson Amos Farnsworth (1822-1912) yılları arasında Kapadokya ve çevre bölgesinde Ankara, Kayseri, Niğde, Nevşehir illerinde ve bu illerin birçok ilçe köy ve kasabalarında misyonerlik faaliyetleri yürütmüştür.

Kapadokya bölgesini karış karış dolaşarak çoğunluğu at sırtında olmak üzere çok fazla yol kat etmiştir. Bu gezileri ve yaşadığı tecrübelerini tek tek not ederek 1912 yılında vefat etmiştir. Almış olduğu notları, tecrübeleri ve misyonerlik faaliyetlerini Amerikan Board teşkilatına devamlı olarak rapor etmeyi de ihmal etmemiştir. Kapadokya'daki aslında ilk Amerikalı misyoner Elnathan GRİDLEY'

dir. Bu misyoner Kayseri'ye doğrudan bir görevlendirme ile değil, İzmir'de görevliyken kendisine dil öğreten Rum asıllı hocası Abraham'ın daveti üzerine eğitimine kaldığı yerden devam etmek, yaz aylarını değerlendirerek ve misyonerlik konusunda tecrübe kazanmak amacıyla 24 Haziran 1827 yılında Kayseri'nin Endürlük köyüne gelmiştir. Burada kendisini yüzden fazla Rum karşılamıştır. Ayrıca dağcılığa merakı nedeniyle Erciyes dağına zaman zaman tırmanışlar yapmış ancak zirveye ulaşamamıştır. Bir süre misyonerlik faaliyetinde bulunsa da ömrü yetmemiş ve Endürlük köyünde vefat etmiştir (Şahin, 2015, s.54).

Bu ölüm aslında Kayseri'de misyonerlik faaliyetlerinin fitilini ateşlemiş, her yıl yüzlerce insan Elnathan GRIDLEY'in mezarını ziyaret etmek için köye gelmeye başlamıştır. Bu ziyaretlere Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren diğer elemanların da gelmesi burada aslında yeni bir faaliyet alanı oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

16 Haziran 1954 yılında Wilson Amos Farnsworth eşiyile birlikte Kayseri'ye gelmiş, aylar süren yolculuğun ardından kendisini yüzlerce kişi karşılamıştır. Bu konuda Farnsworth'un kaleme aldığı raporda " *Hepimiz güzelce yerleştikten sonra, ülkemizde yol kenarında binlercesini gördüğüm New England (Yeni İngiltere) tarafından yalağı bulunan büyük bir çeşmede çamaşır yıkamanın keyfine baktık. Kayseriye geldiğimde buranın resmi usulüne göre Paşaya takdim edildik ve büyük bir nezaketle karşılandık. Macit paşa yakışıklı, orta boylu, yaklaşık elli beş yaşlarında ve her haliyle yeni nesil yöneticilerden biri. Bize sandalye ve pek tabiki kahve ve tütün çubukları getirildi. Paşa Amerika'yı merak ettiği bir çok sorular sordu. Bizde Avrupa ve Amerika gibi yüksek medeniyet seviyesine ulaşılacağı günlerin geleceğine dair ümidini belirtti.*" denilmiştir (Açıkses, 2003, s.25).

Farnsworth gelir gelmez 30 kişilik bir cemaate ayin vermeyi de ihmal etmemiştir. İlk iş olarak birkaç erkek ve birkaç kadından oluşan topluluk oluşmuş, bölgede bulunan Rum, Ermeni ve diğer dine mensup vatandaşların örf, adet ve geleneklerini öğrenmeyi ihmal etmemiştir. Müslüman halkın göstermiş olduğu tepkiye genellikle sakin davranıp plan dâhilinde hareket etmiştir. İstanbul Bebekte bulunan Ruhban okulundan birçok yardım talep edilmiş ve bu yardımlar fazlasıyla alınmıştır. Kayseri'deki faaliyetler hız kesmeden devam ederken seyyar kitapçı olan misyoner Peder BALL Yozgat'ta ciddi bir öğrenme arzusunun olduğu, uygun bur eleman bulunursa burada da misyonerlik faaliyeti yürütülebileceğini belirtmiştir. (Günay, 2005, s.201)

Raporda " *Tanrının bize bu şehre getirmesinin sakin bir mekân ve birçok arkadaş vermesini ona şükran duymamız için yeterli bir sebep olduğunu hissediyoruz. Korkarak ve çekinerek burada küçük bir cemaat oluşturduk fakat tanrı yüzümüze güldü. Buradaki biraderler ve bacılar arasında çok mutluyuz.*" denilmiştir (Şahin, 2015, s.99).

Yapılan faaliyet ve gezilerden memnun olan cemaatler bir süre sonra misyonerlere maddi ve manevi yardımı artırmaya başlamış özellikle zengin tüccarlar sayesinde birçok arazi satın alınarak bu arazi üzerine kilise, eğitim kurumu ve birçok sağlık hizmeti verilmeye başlamıştır. Misyonerler bağlı oldukları kiliselerde sadece ayin vermeyip, birçok geziler düzenlemişlerdir. Gittikleri her yerde yerel halkın durumları ile yakinen ilgilenmişler, hatta tüm dünyada baş gösteren kıtlıklarda bile halkın güvenini kazanabilmek amacıyla onlara yardımı esirgememişlerdir. Aksaray, Niğde ve Yozgat'ta kıtlık sonrası çıkan haşere salgını sonrasında çok sayıda insanın ölmesini de fırsata çevirmişler ve yerel halka sağlık hizmeti, gıda yardımı yaparak gönlünü kazanmışlardır. Hatta Kayseri Talas'ta bulunan Pastör Kerepe YAKUPYAN merkezi hükümetin yazılı iradesiyle Kayseri idare meclisine aza olarak seçilmiştir. Yapılan yardım ve iyilikler Rum ve Ermeni toplumlar tarafından zaten memnuniyetle karşılanırken Müslüman tebaa tarafından da karşılık bulmuştur. Hatta daha da ileri giderek Talas'ta bir okul binasına kilise çanı yerleştirilmiş, öncelikle Müslüman tebaanın bu çana rıza göstermeyip yapılan bu iyilikler karşısında susması ve zorla rıza göstermesi sağlanmıştır (Akkutay, 1984, s.71).

Misyoner okullarında yetişen tıp doktorları da bu gezilere eşlik etmiş zaten Kapadokya'da yetersiz olan sağlık hizmetleri bu doktorlar aracılığıyla verilmiştir. Özellikle kız çocuklarının da okumasına önem verilmiş, Talas'ta açılan kız kolejinin ardından erkek koleji de yüzlerce mezun vermeye başlamış, bu okullar sırayla Yozgat, Ankara gibi yerlerde de yaygınlaşmıştır (Erdem, 2003, s.22).

Resim 1. Amerikan Board'un Logosu(Kaynak: ABCFM Charter and By-Laws, 1922)

Okullarda verilen eğitimler çok üst düzeyde olduğu için tercih sebebi olmuştur. Bu okullardan mezun olan öğrenciler de iş bulma ve çalışma alanında zorlanmamış mutlaka bir iş kolunda istihdam edilmişlerdir.

2. Amerikan Board teşkilatının yaptığı faaliyetler

Amerikan Board teşkilatı 1810 yılında Amerika' da kolej öğrencileri tarafından kurulmuş ve ilk sistemli faaliyetine 1812 yılında Hindistan'a yapmıştır. Bu teşkilat aslında Hristiyan dinini yeniden tesis etmek ve yüceltmek ve tüm dünyaya Protestanlığı yaymak amacıyla kurulmuştur.

Bu teşkilatı diğerlerinden ayıran en büyük özellik halkın örf, adet ve kıyafetini bire bir taklit ederek, yerel halkın dilini ve yaşayışlarını öğrenmeleri olmuştur. Özellikle halkın yanında bir yardım kuruluşu, sağlık çalışanı ve hayırsever biri olarak yer almış ve halkın güvenini kazanmışlardır. Bu da onları diğer misyonerlerden ayıran ve işletmiş oldukları misyonerlik sisteminin ne kadar gizli olduğunu göstermektedir. Bu hususta; Wilson Amos Farnsworth ve Jasper Newton Ball 1854-1094 arasında yapmış olduğu ve faaliyetler göze çarpmaktadır. Amerikan Board teşkilatı tarafından verilen bu görev bu iki misyoner yürütmüş, faaliyetlerine eşlerini de dâhil etmişlerdir (Richter, 1910, s.73).

Bu misyonerler ve eşleri 1853 yılında Osmanlı topraklarına ayak basarken 1854 yılında ise öncelikle Kayseri'misyon faaliyetlerinin ana merkezi olarak seçmişlerdir. Dördü Amerikalı misyoner, üçü de yerli yardımcı olmak üzere yedi kişiyle faaliyete başlamışlardır. Ancak bunlardan öne çıkan ve faaliyetlerin öncüsü olarak Wilson Amos Farnsworth olmuştur.

Wilson Amos Farnsworth ilk faaliyet olarak bölge halkının dilini öğrenmeyi başarmış, bu konuda Merzifon'da dil eğitimi almıştır. Halkın içinde onlar gibi davranabilmek amacıyla halkın gelenek ve göreneklerini öğrenmiştir. Misyonerlik faaliyetlerini rahat yapabilmek amacıyla eğitim ve sağlık alanında politika izlemiştir. Wilson Amos o dönemde kayseri nüfusunun 75 bin civarında olduğu, bunların 25 bin kadarının Hristiyan olduğunu notlarına kaydetmiştir (Demir, 2018, s.84-119).

Ayrıca dini bir cemaat oluşturma kampanyası yürütmüş ve bunda oldukça başarılı olmuştur. Kayseri'ye 1 kız ve 1 erkek olmak üzere 2 kolej, ayrıca 1 anaokulu açılmıştır. Akabinde bu sistemli örgütlenme Yozgat'ta devam etmiş, sayıları 100 kişiden oluşan kız okulu açılmıştır. Okulların tamamı üst düzey ve yatılı olması okulları çok cazip bir hale getirmiştir. Bu okullarda Aritmetik, tarih, coğrafya, tercümanlık, yabancı dil ve sanatsal faaliyetlere de son derece önem verilmiştir. Bu okullarda Ermeni ve Rum öğrenciler eğitim ve öğretim faaliyeti sürdürürken bu öğrenciler için ayrıca Türkçe dil eğitimi de verilmiştir. Okullarda eğitim çoğu zaman parasız verilmiş, eğitimin yanında dini ve politik kavramlar öğrencilere empoze edilmiştir (Demir, 2018, s.179).

Bu okullarda eğitim gören öğrenciler eğitimini yükseköğretim kurumlarında rahatça sürdürmüş ve birçoğu çok başarılı olmuştur. Alınan bu eğitim ve verilen öğretim biçimi diğer toplum bireylerinde de ön yargıları kırmış ve bu okulların öğrenci sayılara yıllara sarıh hızlı bir artış göstermiştir.

3.Sağlık alanında yapılan misyonerlik faaliyetleri

Hastane ve sağlık kuruluşu yetersizliğinden ötürü Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelerek sağlık hizmeti almak isteyen vatandaşlar maalesef yüzünü dahi görmek istemedikleri ve tasvip edilmeyen misyon hastanelerine başvurmak zorunda kalmışlardır. Bunların başında Amerikan board misyonerlerinin açmış oldukları, sağlık kuruluşları, dispanser başı çekmiştir. Sağlık alanında ilk

yapılanma 1879'da Antep'te gerçekleşmiş olmasına rağmen, bunları, Sivas, Ankara, Kayseri, Konya izlemiştir. Bu hastanelerde sadece gayrimüslimler değil Müslüman halkta hizmet almıştır. Bu hastanelerde yetişen doktorların tıp bilgisi, diğer sağlık elemanlarının yeterliği Osmanlı hastanelerinin birçoğundan üstün olduğu kanıtlanmıştır. Bu konuda Board misyoner raporlarında Osmanlının sağlık alanında içinde bulunduğu durumu şu satırlarla atlatılmaktadır. *"Küçük Asya on milyonu aşan nüfusuyla bu açıdan oldukça çaresiz durumdadır. Askerlerin sağlık ihtiyaçları için çeşitli kışlalarda bulunan az sayıda askeri doktor mevcuttur. Bunlar İstanbul'daki Askeri Tıp Okulunda vasat bir tıp eğitimi almışlardır. Askeri doktorların haricindeki diğer sağlık görevlileri ise daha önce modern eğitim görmemiş, atalarından öğrendikleri basit tıp bilgisine sahip rutin sağlık işleriyle uğraşan Ermenilerdir. Üstelik bu kimseler yalnızca önemli şehirlerde mevcutturlar. Geriye kalan on binlerce köyde hiçbir biçimde sağlık görevlisi bulunmaz. Herhangi bir tıbbi bilgi sahibi olmayan yalnızca atalarından öğrendikleri tekniklerini kullanabilen kişiler mevcuttur."*

Raporda da bahsedildiği üzere, yetişmiş kalifiye eleman, sağlık kuruluşundaki ekipman eksikliği, verilen tıp eğitimi raporlara yansımış, bu da toplum içerisinde sağlık sektörünün iyi olmaması yerel halkı bu hastanelerden faydalanma yolunun önünü açmıştır. Amerikalı misyonerlerin neden Kapadokya bölgesinde bulunan Talas'ta faaliyet yürüttüğü sorusuna, Amerikan board raporlarında şu şekilde yer verilmiştir. *"Amerikalı bir doktor 1950'lerde kalkıp Amerika'dan Türkiye'ye hatta Türkiye'nin de o zaman küçük bir Anadolu şehri olan Kayseri'nin Talas köyüne gelir? Doktorun bundaki asıl amacı nedir? Temel amacı kendisinin de günlüklerinde ifade ettiği ya da yapılan mülakatlarda belirttiği gibi sadece ve sadece insanlara iyilik yapmak mı? Yoksa bunun yanında bazı örtük amaç ve faaliyetleri de içinde barındırıyor muydu? Görünen amacın gerisinde gizli bir amaç taşıyor muydu? Kasım 1959 tarihli günlüğünde "bazen şehirden hastalarımız geliyor..."*

Merhametimizin unu her yere ulaşmış" derken acaba sadece kuru bir üne kavuşmak için mi böyle canla başla gece gündüz çalışıyorlardı? Merhamet timsali görünen ama asıl amaçları çok da acık ve net olmayan sağlık faaliyetleri arka planda gizlenen bazı amaçları da içinde barındırıyor muydu? Toplumun birincil ihtiyaçları arasında olan sağlık ve eğitim faaliyetleri zamanın az gelişmiş Türkiye'sinde sosyal doku hakkında inceden ve detaylı bilgi toplamanın merhamete burunmuş masum görünümlü bir hali miydi? Bir taraftan çok idealist görünen ama gerçekte stratejik ve hassas konularla ilgili bilgileri toplayarak arşivlerine eklemeye devam mı ediyorlardı?" Bu gibi sorular araştırma suresince zihnimizi kurcalıyordu (Farnsworth, 2018, s.71).

Bu sorulara aslında o yıllarda cevap bulmak epey zordu? Halkın içinde bulunduğu fakirlik, sağlık alanında yetersizlik ve kendini parçalayan ve halka gece gündüz demeden yardım yapan sağlık personeli misyonerler. İşte bu çıkmazda aslında yerel halk önce kendinin ve ailesine verilen hizmeti ve kalitesini düşünüyordu. Aslında sağlık alanında içinde bulunulan durumu misyonerler çok iyi gözlemlemiş ve sistematik bir plan dâhilinde faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Öyle ki kadın, yaşlı ve çocuklara çok hassas davranılmış, onların mahremiyeti ön planda tutulmuştur. Bu da misyonerliğin tam anlamıyla tüm toplumun değer yapısının çok iyi öğrenildiği anlamını taşımaktadır.

4. Eğitim alanında yapılan misyonerlik faaliyetleri

Tablo 1.

Amerikan Board'un 1898 Yılı Türkiye Rakamları

Faaliyetler Toplam	Sayı	Misyoner ve Öğrenciler	Toplam Sayı
Misyon	4	(Amerikalı) Misyoner	164
İstasyon	19	Erkek Misyoner	112
Dış-İstasyon	312	Kadın Misyoner	52
Kilise	136	Yerli Halktan Çalışan	886
Kilise Üyesi	12.698	Okullarda okuyan Öğrenci	23.000

Kaynak: American Board Almanac of Missions, 1898, s.21-34

Tabloda da görüldüğü üzere Amerikan Bord'un faaliyetleri artış göstermiş yerli halkanda misyon okulları talep görmüştür.

Amerikan Bord ana merkezini öncelikle Kayseri içerisine açmış, dış misyon olarak ta Talas ilçesini kullanmaya başlamış olmasına rağmen, yaz aylarının çok sıcak olması nedeniyle dış merkez olan Talas

ana merkez halini almıştır. Talas ana merkeze dönüşmesi neticesinde sağlık kuruluşunun yanında çok kapsamlı Amerikan koleji açılarak hizmet vermeye başlamıştır.

Bu okullardan şüphesiz en iyi ve en modern Talas Amerikan Koleji olmuştur. Kolej 1871’de kurulmuş ve ilkokul düzeyinde eğitime başlamıştır. Eğitime ilk başlarda kız mektebi olarak başlayan okula sonradan erkek mektebi de eklenmiştir. Erkek mektebinin tarihi ve kuruluşu hakkında net bir bilgi olmamakla birlikte öncesinde bir ya da birkaç binadan oluşmuş, okul bahçesine kampüs tarzında yurt binaları, personelin oturabileceği ev, eğitimin daha sağlıklı ve verimli yürütülebilmesi için atölye, öğrencilerin fiziksel aktiviteleri için spor tesisleri, oyun alanları gibi tesis açmayı ihmal etmemişlerdir.

Bu bilgiler ışığında okulun tarihsel sürecinin ve gelişimine ne kadar önem verildiği gözükmektedir. Kaldı ki zaten açıldığında Osmanlı topraklarında ki en iyi ve modern bir okul olan kolej 1914 yılında tüm dünyayı kasıp kavuran ve etkileyen savaşla birlikte bazı faaliyetine son vermek zorunda kalmış ve okulun bazı faaliyetleri kesintiye uğramıştır. Savaş dönemi ve sonrasında ise; Amerikan Board’a ait bazı binalara ordunun ihtiyacına binaen el konulmuştur. Ayrıca mecburi olarak binalar Osmanlı halkına ait binalara çevrilmiştir. 1918 yılında savaşın sona ermesi ile birlikte içerisinde ise kolejin kızlara eğitim veren faaliyetine son verilmiştir. Ayrıca sonrasında erkek okulu 1967 yıllana kadar bazı bölümleri kapalı bazı bölümleri kısmı olarak hizmet vermeye başlamış, ancak 1967’de tamamen kapatılıp öğrencileri Tarsus Amerikan Kolejine nakledilmiştir. Bu süre zarfında ise bu boş kalan okul binaları, önce Kayseri Valiliği İl Özel İdaresine daha sonra ise Kayseri Beden Terbiyesi Bölge Müdürlüğü bünyesinde kullanılmak üzere verilmiştir. Günümüzde bu okullara ait bazı binalar Erciyes üniversitesinin bazı sosyal faaliyetleri gibi hizmet vermektedir (Akyüz, Y. (2011).

Resim 2. Talas Amerikan Koleji Yerleşkesi (Kaynak, Talas Amerikan Koleji, Kaynak: History Studies, 1922)

Resim 3. Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Toplular (Kaynak, Konya'da su dolduran misyoner hemşireler M.Balkan. <https://www.merhabahaber.com/konyada-misyoner-faaliyetleri-22011yy.htm>)

Tablo 1.

Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Toplular

Türkler	Azınlıklar	Yabancılar
Araplar	Rumlar	Hıristiyan Misyonerler
Arnavutlar	Ermeniler	Çeşitli Nedenlerle Gelen Yabancılar
Acemler	Yahudiler	
Çerkezler	Yerli Hıristiyanlar	
Boşnaklar	Nesturiler	
Kürtler	Melkitler	
	Yakubi Süryaniler	
	Mandailer	

Kaynak.S. Erdem KIZILÇELİK: "Sosyoloji Terimleri Sözlüğü", Atilla Kitabevi, (Ankara,1994) , s.46. Osmanlı Devleti'nde Yaşayan Toplular

Tabloda Osmanlı'nın toplum yapısı gösterilmiş, Osmanlı devletinin azınlık anlayışı bir nüfus ve insan ayrımı olmaksızın kimliklerinin tanınması olmuştur. Bu sebeple kendilerine Osmanlı denilmiştir. Osmanlı topraklarında yaşayan bu toplumlar Osmanlı kanunlarının kendilerine sağladığı çok ve imtiyazlı haklar doğrultusunda gerek kamu düzeni, gerekse cemaat işlerinde çok fazla haklara sahip olmuşlardır. Bu azınlıkların ise en büyük nüfus yoğunluğu Ermeni, Yahudi ve Rumlar oluşturmuştur. Bunun yanı sıra yerli Hıristiyanlar, Süryaniler, Nesturiler ve Melkitler'de azımsanamayacak kadar nüfus açısından güçlü toplum olarak yerlerini almışlardır.

Resim 4. Gazetelerde Misyoner Faaliyetler (Kaynak, Anatoli gazetesinin 5 Şubat 1891 tarihli ve 4292 numaralı nüshasının kapağında bir sene önce vefat etmiş merhum Evangelinos Misailidis Efendi'nin fotoğrafı.)

Eğitime verdikleri önem sebebiyle matbaa kurup gazete çıkarmayı ihmal etmemişlerdir. Bu gazetelerde ülkenin çeşitli sorunlarının yanında dünyadan haber vermişler ve misyonerlik faaliyetlerini aksatmadan yürütmüşlerdir.

5.Misyonerlik Faaliyetleri için Niçin Osmanlı Toprakları Seçilmişdir

Günümüzde buna aslında cevap bulmak zor olmasa gerek. Çünkü o dönemde tüm misyonerler Osmanlı topraklarında bulunan azınlıkları, çok dinli ve dilli toplumu sürekli ve sistemli olarak misyonerlik sistemi içine çekebilmek için uğraş vermişlerdir. Bunu yaparken bazen bir din adamı, bazen eğitimci, bazen yardım kuruluşu olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Hıristiyanlığın üç mezhebi bulunmaktadır. Bunlar Katolik, Ortodoks ve Protestan olarak öne çıkmaktadır. Bu üç mezhebin misyonerleri Osmanlı topraklarında faaliyet göstermişlerdir

Osmanlı ülkesine ilk gelen misyonerler Hıristiyan katolik misyonerler olmuştur. Başta Fransa'nın desteklediği ve başını çektiği misyonerler (Fransa, İtalya, , İspanya, Macaristan) öncelikle ilk amaçları Hıristiyanlığı yaymak olsa da İstanbul'da bulunan azınlıkların eğitimi ile ilgilenmek, Roma ve Bizans kiliselerini birleştirmek amacı taşımışlardır. 1622 yılında papanın kurduğu ve tüm misyonerlerin tek çatı altında toplanmasını amaç edinen "Propaganda fide Congregation for the Evangelization of Peoples" kurulmuştur. Bu teşkilat kurulduktan sonra dünya üzerinde Katolik misyonerlik faaliyetlerinin artışı da görülmüştür (Ak, 2002, s.340)

Tüm dünya devletleri Osmanlı topraklarına misyoner göndermiş ve faaliyetleri hız kesmeden devam etmiştir. Burada ki faaliyetleri çok farklı gerekçeler olsa da en önemlisi Kudüs'tür. Çünkü Kudüs onlar için en önemli prestij meselesi olmuştur. Bu maksatla Osmanlı topraklarının birçok yerinde faaliyet gerçekleştirmişlerdir.

Tablo 2.

Osmanlı Devleti'nde Faaliyet Gösteren Misyoner ve Okul Sayıları

Millet	Okul Sayısı	Milliyeti	Okul Sayısı
Rum	4390	Amerikan	131
Ermeni	851	Fransız	127
Bulgar	693	İngiliz	60
Yahudi	331	Alman	22
Sırp	85	İtalyan	22
Ulah	63	Avusturya	11
Katolik Rum	60	Rum	7
Katolik	50	İran	4
Toplam	6523	Toplam	384

Tabloda görüldüğü üzere Amerikan ve Fransız okul sayılarının fazlalığı, Rum, Ermeni ve Bulgar nüfusunun bu okulları tercih eden topluluk oldukları görülmektedir.

1897' de Osmanlı toprakları içerisinde bulunan yabancı ve azınlıkların sahip oldukları okul durumları yukarıdaki tabloda ayrıntısı ile gösterilmiş olup, 19 ve 20 yy içerisinde bu konuda " *Eğitim, Osmanlı Devleti'nde ki yabancılar için en büyük silahtır. Bu okulların amaçlarını anlamamızda yol göstericidir. Başlangıcı Fransa' ya verilen kapitülasyonlarla oluşan bu yabancı okullar Osmanlı'nın güçlü dönemlerinde sorun teşkil etmezken devletin zayıflamasıyla bir takım zararlı faaliyetlere yol açmaya başladı. Hatta bir Bulgar Okulu Bulgar ahalisinden hiç kimsenin bulunmadığı Kesriye' de açılmış. Kudüs'te İngiliz-Protestan ahalisinden toplam 232 kişinin var olmasına mukabil 338 öğrenci kapasiteli altı okulun yanında, bir yedincisi açılmaya çalışılmıştır.*" Denilmektedir (Kocabaşoğlu, 2013, s.104).

Sonuç

Eğitim, tüm toplumların geleceği, teminatı ve ülkenin sigortası noktasında önemli bir unsurdur. Toplumlar diğer ülkelerle yarışını, gelişimini ve ilerleyişini eğitim ve bu eğitime verilen önem sağlamaktadır.

Osmanlı devletinin 19. ve 20. yüzyılda eğitime önem vermemesi, yaşanan kıtlık, dünya konjonktüründeki hızlı ilerleme ve dünyada yapılan gelişimler ve bu gelişmelere ayak uyduramama sonucunda eğitim, bilim, sağlık alanında büyük sorun meydana getirmiş ve bu sorunu Amerikan Board Teşkilatı, Osmanlı devletinin bu boşluğunu ve arayışını fırsata çevirmiş ve bu boşluktan istifade etmiştir. Tüm dünyada olduğu gibi bu teşkilatta eğitimin önemini bilmiş ve kendine bunu ibadet gibi düşünen Amerikan Board bu etkeni de misyonerlik için çok önemli bir kapı görmüş ve akıllıca kullanmıştır. Amerikan Board, Batı Türkiye Misyonu kapsamında Kapadokya ve bu bölgenin en stratejik üssü olarak Kayseri'yi seçmiştir.

Kayseri İstasyonu'nda dini amaç ve faaliyet amacıyla başlamış, ancak bunu eğitim, sağlık, yardım kuruluşu, gibi faaliyetleri üstlenmiş ve misyonerlik çalışmalarını artırarak sistemli bir halde devam etmiştir. Birliğin görünürdeki asıl amacını dini faaliyetler oluşturmuş, ancak gizli tutulan amacı ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel olmuştur. Bu amaç aslında hiç anlaşılmamış, hatta dile bile getirilmeden sistemli bir şekilde uygulanmıştır. Wilson Amos Farnsworth da bu faaliyetlerin en önemli aktörü olmuş, öncelikle cemaat oluşturma, eğitim faaliyetlerini bu çerçevede yürütmüş ve zorlukların her zaman üstesinden gelmiştir.

Neden Kapadokya bölgesi seçilmiş? Sorusuna ise aslında cevap vermek zor olmamıştır. Burada gayrimüslim, azınlık tebaanın nüfusu dikkate alınmış, Müslüman halkın bu halk ile iyi geçinmesi, aralarında çok büyük sıkıntıların olmaması, hatta halkın büyük çoğunluğunun fakir ve yardıma muhtaç olması bu faaliyetler uygun ortam haline dönüşmüştür.

Wilson Amos misyonerliğin Osmanlı topraklarında ve en önemlisi Kapadokya'da yayılması için çok fazla çaba göstermiş ve çabası için çok fazla destek görmüştür. Kurulmasında öncü olduğu hastane, yardım kuruluşu ve okullar sayesinde birçok yeni misyonerler yetiştirilmiştir. Buradan mezun olan

misyoner öğrencileri Yozgat, Nevşehir, Niğde, Ankara, Kayseri gibi birbirine yakın ve irtibatlı yerlere göndererek, faaliyetlerinin aksatılmadan yürütülmesini sağlamıştır. Wilson Amos eğitimin önemini iyi kavramış biri olacak bu kadar yardım kuruluşu, okul yanında kurulan matbaa sayesinde kendi kitabını çıkarmış ve birçok kişinin okumasını sağlamıştır. Bu hususta daha çok kitle edinebilmek özellikle eğitime çok fazla önem vermiş ve her detayı tek tek değerlendirilmiştir. Bu faaliyetleri yaparken özellikle fakir, yardıma muhtaç azınlıklar üzerinde etkilerini kurmaları zor olmamıştır. Bu faaliyetleri engellemek maksadıyla Osmanlı devleti tarafından getirilen kanun, nizamname ve çeşitli yasaklama bu okulların yayılmasına engel olmadığı gibi, Osmanlı eğitim sisteminin gerilemesine yol açmıştır.

1914-1918 yılında yaşanan I.Dünya savaşında da azınlıkların diğer dünya devletlerin yanında yer alması, hatta birçok yerde isyan baş göstermesi zaten misyonerlik okullarının Osmanlı imparatorluğunun yıkılmasını ve Müslümanlar için kutsal sayılan Kudüs'ü işgal etmek olduğunun ispatı da olmuştur.

O halde misyonerliğin bu denli yayılması önlenebilir mi? Yayılmasını önlemek için neler yapılabilir.

- Öncelikle misyonerliği sadece basit bir tanım olarak görmekten vaz geçilmeli, bu konuda yapılmış tüm çalışmalar titizlikle incelenmelidir.
- Bilgisizlik, cehalet ile başa çıkmanın yolları aranmalı, toplumu özellikle milli ve manevi konularda bilinçlendirilmelidir.
- Örgün ve yaygın din eğitime önem verilmeli, din adamları alanında iyi yetiştirilmiş ve donanımlı olmalıdır.
- Özellikle dini ve kuranı diyanet işleri başkanlığının yürüttüğü bir sistem üzerinden planlanmalı, bu konuda farklı hiçbir yapıya müsaade edilmemelidir.
- Gerek yazılı, gerek görsel medyada halka, topluma dini yayınlar konusunda planlama yapılmalı, gerçekçi, anlaşılır ve bilimsel programlar yaptırılmalıdır.
- Misyonerliğe karşı Hristiyan toplumun da yapısı akademisyenler tarafından araştırılmalı, kökeni, tarihi, yaşam tarzları ve etnik yapısı hakkında gerekli bilgiler elde edilmelidir.
- Misyonerlerin hali hazırda azda olsa devam eden faaliyetleri yakından izlenmeli, verilen eğitimi ve faaliyetleri göz ardı edilmemelidir.
- Kendi dinimizi çocuk yaşlardan itibaren bilimsel gerçeklikler ışığında öğretmemiz, tarihimizi iyi tanımamız ve verilen eğitimin kalitesi bu faaliyetlerin azalmasına, hatta yok olmasına katkı sağlayacaktır.

Osmanlı devletinde 19. yüzyılda oluşan otoriter boşluğundan hız kazanan misyonerlik Cumhuriyet döneminde hızını kaybetmiş ve faaliyetleri günümüz koşullarında da kontrollü şekilde devam etmektedir. Misyonerlik ve misyonerliğin bu etkilerden kurtulabilmek için tüm toplumun bilinçlendirilmesi, eğitime yeterince önem verilmesi ve devleti ayakta tutan tüm kurum ve kuruluşların müşterek çalışmasına ihtiyaç vardır.

Öncelikle tarihimizi, geçmişimizi ve diğer dinleri tanımak ve en önemlisi çok farklı kaynakları araştırarak okumak aslında misyonerliği kendiliğinden ortadan kalkmasına ve misyonerliğin faaliyet alanı bulamamasına sebebiyet verecektir. Bu yüzden başta eğitim kurumlarının ve bu kurumlarda verilen öğretimin aslında ne kadar önemli olduğu, eğitim kalitesinin artırılmasının göz ardı edilmemesi gerektiğinin önemi açıkça görülmektedir.

Etik Beyan Bilgileri

Makale yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Çıkar Çatışması Beyanı

Osmanlı zamanında Kapadokya bölgesinde misyonerlik faaliyetleri konulu makale ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali ve manevi çıkar çatışması yoktur ve yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Açıkses, E. (2003). Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri Dergisi, s.5-20
- Akkutay, Ü. (1984). Enderun Mektebi Dergisi. Ankara Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi. s. 16-18
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı döneminden cumhuriyete geçilirken eğitim öğretim alanında yaşanan dönüşümler. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(2), 9-22.
- Ak, E.(2002). Doğu Karadeniz'de kültürel kimlik. Çatı kitapları.
- Alkan, M. Ö. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nda modernleşme ve eğitim. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 6(12), 9-84.
- Demir, C. (2008). Kayseri, Nevşehir, Niğde üçgeninde Amerikan board'un eğitim faaliyetleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi., Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Kayseri
- Döşkaya, F. Ç. (2018). Amerikan Board ve Misyoner Corinna Shattuck'ın, Urfa faaliyetleri. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, İlkbahar, 5(14), 84-119.
- Erdem, G. (2002). Misyonerlik ve misyonerlerin çalışma metotları dergisi, s.28.
- Farnsworth, W. A. (2018). Kapadokya'daki Amerikalı Misyonerlerin bilinmeyen tarihi:1853- 1903. Mehmet Şahin (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Figenkapan, B. (2018). *Osmanlı Eyübü'nde kadın ve mülkiyet:1700-1725*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Nevşehir.
- Günay, N. (2005). Günümüz Türkiye'sinde misyonerlik faaliyetleri. Fakülte Kitapevi.
- Keha, M. (2014). Osmanlı İmparatorluğu'nda Misyonerlik ve Erzurum'daki Faaliyetleri. *Ekev Akademi Dergisi*, 58, 73-96.
- Kocabaşoğlu, U. (2013). Cyrus Hamlin: Misyoner, eğitimci, müteşebbis. *Kebikec*, 36, 83- 104.
- Kodaman, B. (2005). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e çağdaşlaşma sorunları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*,18, 149-158.
- Richter, J. (1910). A History of Protestant Missions in The Near East. Edinburgh, Oliphant, Anderson & Ferrier, 2008
- Sezgi, E. (2022). *Osmanlı Devletinde misyonerlik çalışmaları ve Ermeniler konulu araştırma*. Nahçıvan Üniversitesi, Azerbaycan
- Sezen, Y. (2006). Dinler arası diyalog ihaneti dergisi 74-,80.
- Şahin,N(2005). *Ortaöğretim gençliğinin misyonerlik faaliyetleri karşısındaki tutumu (Antalya Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. S. Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Geniştirilmiş İngilizce Özet

Missionary Activities in Anatolia During the Ottoman Empire the term "mission" originates from the Latin word *Missio*, meaning duty or task, while "missionary" refers to individuals who spread religious beliefs, primarily Christianity. Initially, missionary activities began as small, individual efforts but eventually grew into an organized system aimed at spreading Christianity globally. Over time, missionaries became instruments of imperial powers, contributing to the expansion of political, social, and cultural dominance. In the 15th century, during the age of colonialism, missionaries supported their countries' imperialistic ambitions. These individuals, often priests or clergy members, saw serving the church and spreading Christianity as acts of devotion. Missionaries employed calculated strategies, including studying the languages, cultures, and religious practices of the regions they entered, to identify vulnerabilities they could exploit. This deliberate planning made missionaries effective agents of imperial expansion. To disguise their true intentions, they often presented themselves as educators, doctors, or philanthropists, gaining the trust of local populations. One of the most critical tools for missionaries was the printing press, which allowed them to disseminate ideas efficiently. Through these presses, they published religious texts, newspapers, and books, aiming to spread Christian teachings, especially the Bible. In addition, they established institutions such as schools, churches, and hospitals, which served as platforms to influence local societies. Missionaries also organized seminars, conferences, and public meetings to promote their agenda. Their success often stemmed from their patient and adaptive approach, which involved years of preparation, earning trust, and blending into local cultures before initiating active missionary work. By the 19th century, Europe and the world were undergoing significant changes due to industrialization, scientific discoveries, and geopolitical shifts. Some countries became stronger, while others lagged, making them vulnerable to missionary activities. Protestant missionaries emerged as the most organized and effective group, surpassing Catholic and Orthodox efforts. By the late 18th century, Protestant missionaries had taken the lead in global Christian missionary work, a position they held well into the 20th century. In the Ottoman Empire, missionaries divided the region into four zones of activity. Their efforts focused on establishing schools, hospitals, and printing presses while providing humanitarian aid to local communities. These activities targeted minority groups, aiming to spread Christianity through education and social services. A notable initiative was the establishment of colleges in Istanbul and Beirut, which became key centers for missionary education. Central Anatolia, particularly the Cappadocia region, became a focal point for missionary activities during the late Ottoman period. Wilson Amos Farnsworth (1822–1912) was one of the most prominent missionaries in this area, working in regions such as Ankara, Kayseri, Niğde, Nevşehir, and surrounding villages. Farnsworth traveled extensively, mostly on horseback, documenting his experiences and regularly reporting to the American Board. He passed away in 1912 but left behind detailed records of his work and observations. The first American missionary to arrive in Cappadocia, however, was Elnathan Gridley, who came to Kayseri's Endürlük village on June 24, 1827. Invited by his Greek teacher Abraham, Gridley aimed to continue his studies and gain missionary experience. He was warmly welcomed by over 100 Greeks. Despite his efforts, Gridley's life was cut short, and he passed away in Endürlük. His gravesite became a pilgrimage destination, symbolizing the start of intensified missionary activities in the region. In 1854, Farnsworth and his wife arrived in Kayseri after months of travel, receiving a warm welcome from hundreds of locals. Farnsworth's reports describe his interactions with Ottoman officials and his impressions of local culture. Shortly after his arrival, he began organizing religious ceremonies for a small group of about 30 people. Farnsworth prioritized understanding the traditions and customs of the local population, including Armenians, Greeks, and other minority groups, while maintaining a cautious and patient approach to avoid conflicts with the Muslim majority. Missionaries like Farnsworth collaborated with institutions such as the Bebek Seminary in Istanbul, seeking financial and logistical support. Their efforts extended to neighboring areas like Yozgat, where they identified opportunities for further missionary work. They established schools, medical facilities, and printing presses, strengthening their influence. For example, girls' and boys' colleges in Talas became prominent institutions, eventually expanding to cities like Ankara and Yozgat. Missionaries also capitalized on crises such as famines and epidemics, using these opportunities to gain trust and support from local populations. They provided food, medical aid, and other assistance, earning goodwill even among the Muslim majority. Wealthy merchants supported these efforts by donating land and resources for building churches, schools, and hospitals. In some cases, missionaries became influential figures in local governance. For instance, a pastor named Yakupyan was appointed to the Kayseri administrative council. Despite resistance from some segments of the Muslim population, missionaries managed to establish a strong foothold in Anatolia. They adapted to the region's political, cultural, and social dynamics, using their knowledge to influence local communities. Their work often blurred the lines between religious, social, and political objectives, making them agents of both faith and imperialism. By the 20th century, missionary activities in Anatolia had left a lasting impact on education, healthcare, and social structures. Although their primary goal was to spread Christianity, their work contributed to broader imperial agendas, shaping the region's cultural and religious landscape.